

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

136909

TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI
SEÇİMLERİ

136909

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: KAMU YÖNETİMİ

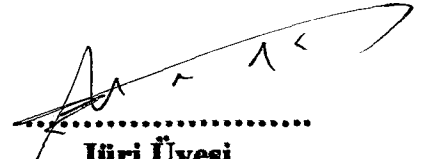
Enstitü Bilim Dalı : KAMU YÖNETİMİ

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bu tez .../.../2003 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Davut Dursun

Jüri Üyesi
Mahmut Karacan

Jüri Üyesi
Burhanettin Duran

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
GİRİŞ	1
1. HÜKÜMET SİSTEMLERİ	4
1.1. Başkanlık Sistemi	4
1.1.1. Amerika Örneği	7
1.2. Parlamenter Sistem	10
1.2.1. İngiltere Örneği	12
1.2.2. Federal Almanya Örneği	14
1.3. Yarı Başkanlık Sistemi	17
1.3.1. Fransa Örneği	18
2. TÜRK PARLAMENTER SİSTEMİ	21
2.1. Türk Parlamenter Sistemi	21
2.2. Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kurumu	26
2.2.1. Cumhurbaşkanının Seçimi	26
2.2.2. Cumhurbaşkanlığı Görev Süresi	27
2.2.3. Cumhurbaşkanına Vekalet	27
2.2.4. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	28
2.2.5. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu	29
2.2.6. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği	29
2.2.7. Devlet Denetleme Kurulu	30
2.3. Türk Anayasalarına göre Cumhurbaşkanlığı seçimi	30
2.3.1. Osmanlı Dönemi Anayasal Süreç	30
2.3.2. 1921 Anayasası	33

2.3.3. 1924 Anayasası	35
2.3.4. 1961 Anayasası	38
2.3.5. 1982 Anayasası	39
3. CUMHURBAŞKANLIĞININ SEÇİM VE İŞLEYİŞLERİ	42
3.1. 1921-1924 Anayasası Dönemi; Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve İşleyişi	
İşleyişi	42
3.1.1. Mustafa Kemal Atatürk	42
3.1.2. İsmet İnönü	48
3.1.3. Celal Bayar	53
3.2. 1961 Anayasası Dönemi; Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve İşleyişi	57
3.2.1. Cemal Gürsel	57
3.2.2. Cevdet Sunay	61
3.2.3. Fahri Korutürk	63
3.3. 1982 Anayasaları Dönemi; Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve İşleyişi	68
3.3.1. Kenan Evren	86
3.3.2. Turgut Özal	71
3.3.3. Süleyman Demirel	75
3.3.4. Ahmet Necdet Sezer	77
SONUÇ ve ÖNERİLER	84
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AM	: Anayasa Mahkemesi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
Bkz	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FAM	: Federal Anayasa Mahkemesi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MKYK	: Merkez Karar ve Yürütme Kurulu
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurulu
RP	: Refah Partisi
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Vb.	: Ve Benzeri

ÖZET

Çalışmada, hükümet sistemleri, bu sistemlerde devlet Başkanının rolü, seçim süreçleri incelendi. Başkanlık Sistemi, Amerikan Başkanlık sistemi göz öne alınarak araştırıldı. Klasik Parlamenter sistemde, İngiltere ve Almanya örnekleri, Parlamenter sistem ile Başkanlık Sistemi arasındaki farklar, iki farklı örnek olarak Almanya ve İngiltere arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konuldu. Karma sistem yada Yarı-Başkanlık sisteminin özellikleri, sistemin belirlediği Cumhurbaşkanlığı kurumu incelendi. Türk Parlamenter sisteminin incelendiği bölümde, Sistem içindeki Cumhurbaşkanlığı kurumu, Anayasal süreç, bu süreçteki değişimler ve Cumhurbaşkanlığı kurumunun yaşadığı değişimler anlatıldı. Üçüncü Bölümde, on kere Cumhurbaşkanı seçen, Türkiye bu seçim sürecinde yaşadıkları, anayasanın öngördüğü Devlet başkanı ve bu başkanın Yönetme biçimi incelendi.

Türk Anayasal Sistemi ile uygulaması büyük farklılıklar olduğu görüldü. Bu farklılık nedeni olarak, siyasal şartlar, seçim sistemi, devletin yeni örgütlenmesi, liderlerin karizmaları, uluslar arası sorunlar vb. sayılabilir.

On yıldır, hükümet sistemini arayan Türkiye'ye klasik Parlamenter sistemlerdeki örgütlenme biçiminin daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Tek kişilik yönetim geleneğinden gelen Türk Devletinin, Başkanlık sistemine benzer bir örgütlenme ile "diktatörlük" gibi problemler yaşayacağı kanaatindeyiz. Çalışmada ortaya konulduğu gibi, Türkiye, 1961 Anayasası sistemine benzer bir hükümet biçimi benimsemelidir. Mevcut sistem sorun çözme makamından çok sorun üretme makamı olarak işlev görmektedir.

SUMMARY

ELECTION OF PRESIDENT IN TURKEY

Keywords: Presidency System, England and German Models, The Turkish Parleментар System, President Election in Turkey

In this article, political systems and the role of president, voting processes has been elaborated. Presidency system has been evaluated under the lighth of the USA Presidency System. England and German models are taken as examples for detemining the differences and similarities between parleментар and precidency systems.

The attributes of Combined system or semi-presidency system, the Cumhurbaskanligi organisation, which is came out by these system, have been examined. In the part, in which The Turkish parleментар system has been examined, the Cumhurbaskanligi organisation, Anayasa procedures and the changes of them are explained. In the third part, the state president that is determined by Anayasa, the management style of this president and the experiences in this vote are examined.

It is seen that there are considerable differences between the Anayasa organisation and its applications. The reasons for these differences could be the political conditions, voting system, reorganisation of the state, characters of the leaders, the problems between the nations.

For the last decade, we agree that the organisation system of the classical parleментар system is more suitable for Turkey searching for an appropriate state system. The Turkish state based on a tradition of an individual management system, would have problems such as dictatorship if a system like predisidancy system is applied. As it is mentioned in this work, Turkey ough to choose a state system similar to a system of 1961 Anayasa. The current system have a function of creating problem rather than solving.

GİRİŞ

Bu çalışmada Türk Siyasal Sisteminin temel kurumlarından olan Cumhurbaşkanlığı Kurumu, Cumhurbaşkanlığı Seçimindeki güçler ve bu güçlerin görüş ve eylemleri araştırılmaya çalışıldı. Parlamenter sistemlerde sembolik yetkileri olan Cumhurbaşkanlığı kurumu Türk Siyasal sisteminde daha farklı bir biçimde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasına göre; Cumhurbaşkanı tek başına yapmış olduğu işlemlerden sorumsuzdur. Azami yetkiler ve sorumsuzluk parlamenter sistem yapısına ters düşmektedir. Cumhurbaşkanının, Parlamento ve hükümet kararlarını onaylama mercii olması, hükümeti ataması, MGK başkanı olması, MGK'nın gündemini belirlemesi, yüksek bürokratları atayan merci olması, devlet başkanı olarak ülkeyi temsil etmesi gibi görev ve yetkileri bulunması sistem içerisindeki rolünü ve etkinliğini artıran özelliklerdir. Bu açılarından Cumhurbaşkanlığı seçimi çok önemsenmiştir.

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin halk tarafından mı yoksa parlamento tarafından mı seçilsin konusu tartışmalıdır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin parlamento gibi sınırlı seçmenler tarafından yapılması ile parlamento dışı güçlerin seçimlere daha fazla etki yapmasına neden olmaktadır. Özellikle ara dönemlerde parlamento dışı güçler milletvekillerini istedikleri gibi yönlendirmekte ve parlamentonun baskı altında kalması ülke demokrasisine zarar vermektedir. Türkiye'de MGK aracılığıyla atanmışların ülke yönetiminde kilit noktaya gelmeleri ve ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasal değişme ve gelişmelerinde direkt rol oynamaları sistemin işleyişinde sıkıntılara neden olmaktadır.

Kurtuluş savaşının muzaffer komutanı ve Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi ile diğer seçimler arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Atatürk'ün seçilmesinde dikkat çeken husus Cumhurbaşkanlığının Atatürk'ün doğal hakkı olarak görülmesidir. Dünyanın muhtelif coğrafyalarında bağımsızlık savaşının liderlerinin devletin başına gelmesi sıklıkla yaşanan bir durumdur.. 1923-1938 yılları arasında 15 yıl Cumhurbaşkanlığı yapan Atatürk'e karşı Cumhurbaşkanlığı makamıyla ilgili olarak ciddi muhalefet yapılmadı. Turgut Özal, Süleyman Demirel, Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de diğer seçimlere oranla muhalefet çok etkin değildir. 1989 bu açıdan bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Özal'ın Cumhurbaşkanı seçiminin 12 Eylül gibi toplumun tamamını

kuşatan bir darbeden sonra gerçekleşmesi ve Kenan Evren gibi bir selefin ardından seçilmesi nedeniyle ordunun etkisi bekleniyordu. Ancak Feroz Ahmad'ın da ifadelendirdiği gibi sivil toplumun sistem üzerindeki etkisinin artması ordunun siyaset üzerindeki alanını daraltmaktaydı. Bunun yanında temel etken Türkiye'nin artık 70'li yılların Türkiye'si olmamasıydı. Konsept askerlerden siyasilere kaymıştır. 1980 sonrası dünyada gelişen özgürlükçü, liberal-demokrasi Türkiye'yi yakından etkilemiş, bir bakıma Türkiye 80 yıllar ve 90'lı yılların başında hızlı büyümenin yanında, liberal demokrasinin öngördüğü seçme özgürlüğünü yaşamıştır. Başka bir ifadeyle, Özal, Demirel ve Sezer'in seçimlerinin siyasetin içinde geçmesi parlamento dışı güçlerin fazla etkin olmamasının bir nedeni 80'li yıllar boyunca Türkiye'de gelişme ortamı bulabilmiş özgürlükçü-demokrasidir. Bunun yanında Cumhurbaşkanlığı seçimleri için iktidar partisinin yeterli sayı da oya sahip olması kriz yaratacak ortamın bulunmaması da en önemli faktörlerdendir.

27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de yapılan darbeler sonucunda iktidar, Ordunun vesayetine girdi. Darbe sonrasında ara dönemlerde ordunun etkisi altındaki iktidarlar dönemlerdin de sistemin temel kurumlarının büyük bir değişime tabi tutuldu. Anayasa, siyasi partiler ve parlamenter sistem bu değişimden en fazla etkilenen kurumlardır. Darbe sonrası ara dönemlerde yönetimi her şeyiyle elinde bulunduran askerler Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kontrol altına tutarak kendi adaylarının seçilmelerini sağladılar. 1938 yılında Atatürk'ün ölümü ile boşalan Cumhurbaşkanlığı makamına seçilen İsmet İnönü'nün seçimi darbe sonrası yapılan seçimlerle büyük benzerlikler göstermektedir. Darbe sonrası yapılan seçimlerin ilginç bir özeliği adayların kendilerinin orduyla olan ilişkilerini ön planda tutma gayretidir. Öyle ki İsmet İnönü, Cemal Gürsel, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk'ün seçimlerde "ordunun adayı" gibi bir tutum içinde oldukları ve kamuoyuna bu şekilde tanıtıldılar. 1950 yılında CHP'nin 27 yıllık iktidarına son veren Demokrat partinin iktidarına dayanarak Bayar Cumhurbaşkanı seçildi. 27 Mayıs Harekatının başkanı olan Orgeneral Gürsel, halefi Orgeneral Sunay ve Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı olan Korutürk asker kökenlidir. Genel kurmay başkanlığından yada kuvvet komutanlığı yapan Cumhurbaşkanları, 1961 Anayasasının öngördüğü devlet başkanları örneğine yakın görevlerini yaptılar. 12 Eylül harekatı ve akabinde 1982 Anayasası Kenan Evren'e Çankaya'ya giden yolu açmıştı. Özal, Demirel ve Sezer, Bayar'dan sonra seçilen sivil Cumhurbaşkanlarıdır. 2000

yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir ilk yaşandı. Parlamentoda temsil edilme imkanı bulan bütün siyasi partilerin ortak aday göstermesi sonucunda Anayasa Mahkemesi başkanı Ahmet Necdet Sezer Cumhurbaşkanı seçildi.

Çalışmanın birinci bölümünde Başkanlık Sistemi, sistemin en iyi örneği olması hasebiyle Amerikan Başkanlık Sistemi incelendi. Parlamenter Sistem, İngiltere ve Almanya örnekleriyle ortaya konuldu. Başkanlık ve Parlamenter Sistem arasında bir yerde duran Yarı-Başkanlık Sistemi ve Fransa örneği incelenerek bu bölüm bitirildi. İkinci bölümde, Türk Parlamenter Sistemi, 1982 Anayasasının kurmuş olduğu sistemde Cumhurbaşkanlığı kurumu, Türk Anayasal Hareketleri sürecindeki, 1876, 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı kurumu incelendi. Üçüncü ve son bölümde, 1921 ve 1924 Anayasaları döneminde, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, ve Celal Bayar'ın seçilmeleri, Anayasal sistemin öngördüğü devlet başkanı ve işleyişi incelendi. 1961 Anayasası döneminde üç askeriye kökenli Cumhurbaşkanlarının seçilmeleri, anayasal durum ve işleyiş araştırıldı. Son kısımda ise 1982 Anayasası sisteminde, Evren, Özal, Demirel ve Sezer'in seçim süreçleri ve sistemin işleyişi incelendi. Çalışma içerisinde, Cumhurbaşkanlarının bu makamı nasıl gördükleri, görev sürelerinde görevlerini yerine getirme usulleri, hükümet sistemleri göz önüne alınarak araştırıldı. Sonuç ve değerlendirmeler bölümüyle çalışma noktalandı.

1.HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Toplumlarda temel üç siyasal işlev ve bu işlevleri yerine getiren üç siyasal kurum bulunmaktadır. Bunlar; yasama görevlerini yürüten ve Parlamento örneğinde örgütlenmiş yasama kurumları, yasama kurumun ürettiği kuralları uygulama işlevi ile görevlendirilmiş yürütme organları, bürokrasi, yürütme organları ve yasama kurumunu denetleyen yargı kurumu'dur [Tosun, 1999:55]. Devlet görevleri yerine getirilirken kurumlar arasında muhtelif ilişkiler meydana gelmektedir. Hukuk devletine dayalı, demokratik ülkelerde yargı bağımsızlığı temel ilke olduğundan, yasama ve yürütme organlarının arasındaki ilişki farklı hükümet sistemlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu erkler tek elde, bir organda toplanabileceği gibi, farklı organlar tarafından da kullanılabilirler. Kuvvetlerin tek elde toplanmasına “kuvvetler birliği” denmektedir. Kuvvetler birliği sisteminin tek kişide toplanması beraberinde “monarşi” yada “diktatörlük” gibi yönetim biçimleri getirmektedir. Halk tarafından seçilen yasama organında erklerin birleşmesi ise “konvansiyonel” veya “meclis hükümeti” rejimlerini ortaya çıkarmaktadır[Turhan, 1993:21]. Kuvvetler ayrılığı sistemleri “başkanlık” ve “parlamente sistem” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmada ölçüt kuvvetlerin ayrılma ölçüsü ve aralarındaki ilişkidir[Tosun, 1992:21]. Başkanlık sisteminde, yasama ve yürütme erkleri sert ve net bir şekilde ayrılırken, parlamente sistemlerde ise bu durum daha yumuşak ve dengelidir. “karma” yada “yarı başkanlık” olarak adlandırılan sistem ise, başkanlık ve parlamente sistemin ortasında bir yerde durmaktadır

1.1. Başkanlık Sistemi

Amerika'da 1787 yılında kurulan Başkanlık Sistemiyle bugünkü sistem arasında gelişmeler ve değişimler uyarınca birçok farklılıklar oluştu [Yanık, 1997:38]. Dinamik bir toplum olan Amerikan toplumu şartlara ve ortama göre siyasal sistemini dönüştürmüştür. Öyle ki, sistem “Kongre Hükümeti”, “Yargıçlar Hükümeti” ve “Başkanlık Hükümeti” olarak adlandırıldı. Sistem süreç içerisinde incelendiğinde dönemsel olarak farklı tanımlamalara yakın düştüğü görülür [Tunaya,1980:479]. Başkanlık sisteminde kuvvetler, parlamente sistemlerle kıyaslandığında sert, net ve kesin bir şekilde ayrılır. Çünkü, bu sistemde, [Yazıcı,2002:39] “yasama ve yürütme organları birbirlerinin yaşayabilirliğini etkileyecek yetkilere sahip değildir.” Yasama

organını herhangi bir şekilde başkanın görev süresiyle ilgili tasarrufla bulunamadığından başkanın görev süresi sabittir. Bu durum Kongre açısından da geçerlidir.

Başkanlık sisteminin birinci özelliği, uygulamada yürütme erkinin bütün kuvvetleri ve sorumluluğu başkan da yoğunlaşmaktadır. Başkan, yürütme organının bütün yetkilerini kullanmaktadır. Bu sistemde, yasama ve yürütme yetkileri birbirlerine karşı bağımsızdır. Organlar, “birinin daha fazla nüfuz elde ederek diğerlerine hakim olmasını önleyecek tarzda birbirinden ayrılmışlardır”[Yanık,1997:3]. Bu organların, farklı zamanlarda, doğrudan seçilmesi, meşruiyetin halk tarafından verilmesi anlamına gelmektedir[Çavuşoğlu, 1997:195]. Bunun yanında, başkan Kongre’ye karşı sorumlu olmadığı gibi, Kongre’nin de Başkan tarafından fesh edilmesi hukuken mümkün değildir[Kabaoğlu, 2000:63]. Başkan ve yasama organının birbirlerini etkileme ve denetleme araçları bulunmaktadır.

Amerikan Anayasa’sına göre, Kongre’den geçen bir kanun on gün içinde imzalanması ile yürürlüğe girmektedir. Başkanın veto etmesi durumunda tasarının kanunlaşması için Kongre’nin (Temsilciler Meclisi ve Senato) üçte iki çoğunluğunun kabul oyu gerekmektedir[Çavuşoğlu, 1997:195] Kongre’nin yetkisi ise, Başkanın, vatana ihanet, görevini kötüye kullanarak zimmetine para geçirmek yada ağır bir suç işlemesi durumlarında uygulanan “impeachment” mekanizmasıdır [Yanık,1997:64] Temsilciler meclisinde Başkanın suçlanması durumunda, Yüksek Federal Mahkeme başkanının başkanlığı altında toplanan Senato’nun yargılaması ve üçte iki çoğunluğunun oyu ile başkan görevinden alınabilir. Ancak uygulamada başkanın Senato kararıyla görevinden alınması olayı yaşanmamıştır. Kongre yürütme faaliyetlerini alt komisyonları aracılığıyla denetleyebilmektedir. Öyle ki, komisyonlar, başkan saklı kalmak kaydıyla yürütme organlarının bütün üyelerini çağırıp, bilgi alma yetkisine sahiptir. Bu ilişki denetleme görevinin yanında, yasama ve yürütme kuvvetlerini işbirliği sağlamaktadır[Çavuşoğlu, 1997:196] Başka bir ifadeyle organlar arasında “işbirliği” ve “bağlılık” gibi ilkeler vardır.

Amerika Birleşik Anayasasının 2. maddesi “yürütme yetkisi Amerika Birleşik Devletler Başkanına aittir” demektedir. Başkan, “Doğrudan” veya “Yarı-Doğrudan” halk tarafından seçilmektedir. Bu durum sistemin orijinal yanıdır. Yukarıda da

ifadelendirildiği gibi, yürütme organı meşruluğunu doğrudan halktan almaktadır. Yasama ve yürütme erkleri net bir şekilde birbirlerinden ayrılırken, başkan devletin ve hükümetin başı sıfatıyla varlığı “...meclisin iradesine borçlu değildir” [Uluşahin,1999:32]. Başkanın doğrudan halk tarafından seçiminde, arada bir kurum bulunmamaktadır. “Yarı-Doğrudan” halk tarafından seçilmesinde, (Latin Amerika; Arjantin, Şili, Bolivya vb.) adaylardan birinin mutlak çoğunluğu elde edememesi durumlarında, başkan parlamento tarafından seçilmektedir. Seçim sonucunda en çok oyu alan Meclis tarafından başkan seçilmektedir. Bir Latin Amerika ülkesi olan Şili de, 1946,1952,1958 ve 1976 yıllarında en fazla oyu alan kişi parlamento tarafından başkan seçilmiştir. Seçimlerde en yüksek oyu alan 3 kişinin ikinci bir oylama için parlamentoya geldiği Bolivya sisteminde, halk tarafından en çok oy verilen kişi yerine, ikinci en fazla oyu alan kişi parlamento da yapılan seçimler sonucunda başkan seçilmiştir[Uluşahin,1999:36]. Bu durumda halk ile parlamentonun tercihleri ters düşebilmektedir.

Belli bir süre için seçilen yürütme erkinin yasama organının güvenine dayanmama zorunluluğu başkanlık sisteminin temel ikinci özelliğidir. Parlamenter sistemlerde, hükümet, hükümetin üyeleri ve başkanı yasama organının güvenine dayanmakta ve güvensizlik durumunda ise görevlerini terk etmek durumundadırlar. Başkanlık sisteminde ise, hükümetin başı anayasa da belirlenen bir süre için seçilmekte, normal şartlarda bu süre kısaltılmakta yada uzatılmamaktadır. Ancak yukarıda da ifadelendirildiği gibi, başkan istisnai durumlarda “impeachment” ile görevinden uzaklaştırılabilmektedir.

Başkanlık sisteminde halk tarafından seçilen başkan tek kişilik bir yürütme organı, kabine üyeleri ise, başkanın sadece danışmanları ve yardımcılarıdır. Başkan, bakanların atama ve görevden alınmasında tek başına yetkilidir. Başkan kendisi tarafından belirlenen hükümete başkanlık etmesinin yanında, devlet başkanlığı görevini de yerine getirmektedir. Bu sistem de, Parlamenter Sistemin Devlet Başkanlığı gibi, sembolik yetkilerle donatılmış devlet başkanlığı makamı bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle başkan, devlet başkanı olmasının yanında hükümetin de başı konumundadır[Schubert; 1997, 298].

1.1.1. Amerika Örneği

Amerika Birleşik Devletler 1787 Anayasası modern dönemlerin ilk demokratik anayasasıdır. Bu güne kadar 27 kere değişiklik yaşamasına karşın anayasa özünü korumayı başarmıştır. Bunda değişikliklerin eski metni kaldırmak yerine Anayasanın sonuna eklenmesi neden olmuştur[Eroğul, 2001:73]. 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan bağımsızlık bildirgesi aslında bu anayasanın özünü oluşturmaktadır. Bütün insanlar eşittir, yaşam özgürlük ve mutluluk arama haklarının da arasında bulunduğu bütün haklar herkes için geçerlidir, ilkesi etrafında şekillenen anayasa özgürlükler ve demokrasinin memleketinde, insanlar hukukun üstünlüğüne dayalı devleti kurarken yönetim şeklini “başkanlık sistemi” olarak adlandırdığımız yöntemi belirlemişlerdi. Bu bildirgeyi temel alan Amerikan anayasası dünyanın en eski yazılı anayasaları içerisinde yer almaktadır. 7 bölümden oluşan anayasa, birinci bölümde yasama ile ilgili düzenlemeler, ikinci bölümde yürütmeye ilişkin düzenlemeler, üçüncü bölümde yargıyla ilgili düzenlemeler, dördüncü bölümde merkez eyalet ilişkileri, beşinci bölümde anayasayı değiştirme ve anayasanın üstünlüğüyle ilgili düzenlemeler, altıncı bölümde borçların ödenmesiyle ilgili hükümler, son bölümde ise anayasanın yürürlüğe girmesini belirleyen ilkeler bulunmaktadır [Schubert, 1997: 298].

Amerikan siyasal sisteminde senato ile temsilciler meclisinin ortaklaşa oluşturduğu yasama organı olan kongre yasama ile ilgili işlemleri yerine getirmektedir. Senatoda bütün eyaletler eşit ölçüde temsil edilirken, temsilciler meclisinde nüfus baz alınmaktadır. Ancak sistem üzerinde iki mecliste aynı etkiye sahiptir[Örgün, 1999: 81]. Temsilciler Meclisi, 1929 yılından bu yana 435 üyeden oluşmaktadır. En azından yedi yıldır Birleşik Devletler vatandaşı olan 25 yaşını doldurmuş ve aday olduğu bölgede ikametgahı olan herkes seçim için aday olma hakkına sahiptir. Uygulamada yeniden adaylıkta seçilme olasılığı çok yüksek, öyle ki, 1990 yılında temsilciler Meclisinde 49 yılını, Senato da ise 34. yılını dolduranlar bulunaktaydı [Eroğul,2001:82] Senatör seçimi için ise 9 yıllık vatandaşlık ve 30 yaşını doldurma ve aday olduğu bölgede ikametgahının olması gibi şartlar gereklidir. Senato’da bütün eyaletler eşit olarak temsil edilmektedir. 50 eyaletten oluşan birleşik devletler senatosunda 100 üye bulunmaktadır. Amerikan Anayasası, temsilcilerin seçilmesini eyaletlere bırakmıştır. Bununla birlikte Kongre’nin her alanda kanun çıkarma yetkisinin saklı tutulmaktadır. Kongre 1929 yılında

çıkardığı yasayla temsilcilerin, “tek oylamalı (turlu), dar bölge, çoğunluk yöntemiyle seçileceklerini” öngörmüştü [a.g.e.:84]. Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri bu sistemle seçilmektedir. Üyelerin Meclisteki konuşmaları dışında sorumsuzlukları bulunmamaktadır. Meclisin ve Senato’nun toplantıları aynı yerde fakat ayrı yapılmaktadır. Ancak birlikte toplantı yapmaları mümkündür. Meclislerde sürekli ve geçici olmak üzere dört farklı komisyon bulunmaktadır. Bunlar, İki meclis arasındaki görüş ayrılıklarını çözmek amacıyla kurulan, “Conference Committees”, geçici nitelikte “select Committees”, iki meclisten eşit sayıda üyeye dayanılarak kurulan “Joint Committees” ve sürekli olarak görev yapan “Standing Committees.” Amerika Başkan Yardımcısı Senato başkanıdır, ancak bu başkanlık semboliktir, çünkü başkan yardımcısı görüşmelere katılamadığı gibi, oyda kullanamaz [Tosun,1999 :168].

Yürütme erki, yürütmeyi tek elde toplayan başkan tarafından tek başına kullanılır. Ancak anayasa göz önünde tutulduğunda başkanın görev alanlarının tam olarak belirtilmediği görülmektedir. Uygulamada bu durum yürütmenin başkan tarafından tek başına kullanılmasına yol açmıştır. Başkomutanlık, senatonun onayı şartıyla uluslar arası sözleşmeleri imzalama, (burada senatonun üçte iki ile onayı gereklidir), federal düzeyde memurları atama, kongreyi toplantıya çağırma, kongre kararlarını veto etme yada bu kararları uygulama başkanın görev ve yetkileri olarak düzenlenmiştir [Örgün, 1997: 87].

Birleşik Devletler yurttaşı olan, 14 yıl süresince Birleşik Devletler de ikamet etmiş olan, 35 yaşını doldurmuş olan herkes başkan adayı olabilir. Bir suikasta kurban giden John F. Kennedy 43 yaşında göreve geldiğinde Amerika’nın en genç başkanı olma sıfatını kazanmıştı. 70 yaşında Beyaz Saray’a taşınan Ronald Reagan en yaşlı başkan olma sıfatını hala korumaktadır. Kennedy dışında bütün başkanların Protestan olması, tamamının Kuzey Avrupa kökenli beyaz adamlardan oluşması Amerikan Başkanlarının diğer özellikleridir.

Başkan, iki dereceli bir seçimle iş başına gelmektedir. İkinci seçmenlerin oylarının kongrenin birleşik toplantısında sayılmasıyla başkan seçilmektedir [Yanık,1997:40]. Seçimde adaylardan hiçbiri ikinci seçmenlerin oylarının salt çoğunluğunu alamaması durumlarında, Temsilciler Meclisi en çok oy alan üç aday arasından Başkanı seçer

[Tosun, 1999:69]. Her dört yılda bir 20 Ocak günü yüce mahkeme başkanının önünde İncil'e el basarak yemin eden başkanlar göreve başlamaktadır. Bir kişi ancak iki kere başkan seçilebilmektedir. Sağlık problemi, ölüm yada istifa gibi nedenlerden dolayı başkanlığın boşalması durumunda başkan yardımcısı başkanlık görevini üstlenir. Başkan yardımcılığının boşalması durumunda ise başkan yeni bir yardımcı atar, ancak atamanın geçerliliği için kongrenin onayı zorunludur. Başkanın kongreyi dağıtma yetkisi olmadığı gibi, başkan kongreye karşı sorumlu da değildir [Bal, 2001: 52].

Anayasa başkana yasa önerme yetkisi vermezken kongreden geçen yasaları veto etme yetkisi vermiştir [Mahler,2003:103]. Bu durum yürütme erkinin yasamaya etkisi olarak yorumlanabilse de aynen geçmesi durumunda onaylama zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun yanında siyasi partiler yada senatörler aracılığıyla başkanlar, önerilerinin büyük bir kısmının yasallaşmasının yolunu bulmuştur[Örgün, 1997: 89]. Başlıca görevi, “yasaların iyi bir şekilde uygulanmasını, korunmasını ve gözetilmesini sağlamak olan başkan, bu görevleri yerine getirirken “yasama ve yargı organına ilişkin bir takım yetkilere sahiptir [Bal, 2001:53].

Dış politikada başkan tek başına yetkili durumdadır. Öyle ki dış diplomasiyle ilgili bütün kararları başkan tek başına almaktadır. Bunun yanında konsolos ve büyükelçilikler başkan tarafından bizzat tayin edilmektedir. Amerikan anayasasında hükümet olgusunun yer almaması bakanları başkanın sekreteri durumuna düşürmüş ve başkanın belirlediği alanlarda görev ve yetki alabilmelerine zemin hazırlamıştır. Kabine, sekreterlik olarak da değerlendirilebilecek on üç adet bakanlıktan oluşmaktadır. Kabinede kararların alınmasında oylama olmadığı gibi toplantılarla ilgili tutanak da tutulmamaktadır. Bakanlar başkana karşı sorumlu pozisyonda bulunmakta, başka yardımcısının başkanın yerine olasılık durumunda geçmesi dışında diğer bakanlar gibi yönetme erkine yada başkanın otoritesine direkt olarak bir etkisi yoktur.

Başkanın kişiliğine göre sahip olduğu yetkiler uygulamada güçlü yada zayıf şekilde etki gösterecektir [Angerman,1995]. Anayasada yetki olmamakla birlikte olağanüstü durumlarda başkanın yetkileri artmakta, ulusun menfaatleri doğrultusunda her şeyi seferber etme yetkisi bulunmaktadır[Çam, 1976: 106]. Sonuç itibarıyla yürütme erkinin

bütün yetki ve görevleri başkana aittir. Bu durum sivil otoritenin bütün otoriteler üzerinde yer almasıyla açıklanabilir.

Amerikan Anayasası yargı kurumuna, yasama ve yürütme organlarına yol gösterici ilkeler koyma yetkisi vermesinin yanında yargı kurumu, denetleme işleminin yanında alınan kararları iptal edebilirler [Tosun, Tosun, 1999:69]. Başka bir ifadeyle Mahkeme'nin istişari yetkisi yoktur. Mahkeme, kendiliğinden yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetleyemez, bunun için taraflardan birinin talebi gereklidir. Dünyanın en güçlü yargısı olan Amerikan yargısının [Yanık,1997:679] yönetme yada karar çıkarma yetkisi yoktur. Amerikan Anayasası, Federal düzeyde sadece "Yüce Mahkeme" bir yargı kurumu öngörmüştür. Yukarı da ifadelendiği gibi, Anayasadan almış olduğu yetkiye dayanarak Kongre Yüce Mahkemeye bağımlı,yeni mahkemeler ihdas edebilir. Amerikan yargı sisteminde Yüce Mahkemenin altında iki mahkeme daha bulunmaktadır. Kongre bu mahkemeleri, Amerikan Anayasasının Yasama ile ilgili bölümünün üçüncü maddesine dayanarak kurmuştur. Tek yargıçlı, "District Courts" lardan her eyalette en azından bir tane bulunmaktadır. Bazı büyük eyaletlerde birden fazla bulunan "District Courts" 94 adettir. Bu mahkemeler, federal yasaların uygulanması gereken davalara bakmaktadır. On bir yargı bölgesinde ayrılan Amerika Birleşik Devletleri bölgelerin her birine federal boyutta temyiz mercii olarak "Courts Of Appeal" mahkemelerini kurmuştur. Toplam on üç adetten oluşan mahkemeler üç kişilik bir heyetle davalara bakmaktadır[Eroğul, 2001:112-113]. Bunların yanında Washington'da Federal Hükümet aleyhine açılan davalara bakan "Court of Claims" bulunmaktadır. Anayasa da adı geçen tek mahkeme olan, "Yüce Mahkeme" bir başkan ve sekiz üye ile çalışmaktadır. Üye sayısı yasal temel taşımaktadır. Başkan ve üyeler, Başkan'ın ataması ve Senato'nun onayı ile belirlenmektedir. Atanan üyelerin görev süresi ömür boyu, ancak üyeler yetmiş yaşından sonra kendi istekleri şartıyla görevden ayrılabilirler,Yüce Mahkemenin başkanının ölümü durumunda yeni başkan üyeler arasından atanabilmekte, ancak burada da Senato'nun onayı şarttır [Eroğul, 2001:113].

1.2. Parlamenter Sistem

Klasik parlamenter sistemin öne çıkan ilk özellik, "yasama ve yürütme arasında kurulan birbirlerini karşılıklı olarak etkileme mekanizmasıdır"[Çavuşoğlu, 1997:192].

Parlamente sistemde, yürütme organının yasama organına karşı siyasal sorumluluğu bulunmasının yanında yasama organı, yürütme organını fesh etme yetkisine sahiptir. Bu sistemde devlet başkanı tarafsız bir konumdadır ve siyasal bir sorumluluğu da bulunmaktadır. Sembolik yetkilerle donatılan, sahip olduğu yetkileri, kabine üyelerinin imzası ile kullanabilen devlet başkanının yaptıklarının sorumluluğu hükümete aittir. “Vatana ihanet” suçu saklı kalmak kaydıyla parlamente sistemlerde devlet başkanının mutlak sorumsuzluğu bulunmaktadır. hükümetin siyasal sorumluluğunun temelinde hal tarafından doğrudan seçilmesi ve bu seçime dayalı siyasal meşruiyet yatmaktadır. Parlamento “güven oylaması” ve “gensoru” ile hükümeti denetleyebilmektedir.

Klasik parlamente sistemlerde, yürütme organı parlamentoyu fesh etme yetkisine sahiptir. Bu yetki, seçimlerin yenilenmesi ile, parlamento ile hükümet arasındaki uyumsuzlukların yada krizlerin aşılmasına yardımcı olmak gibi uygulamada kolaylıklar sağlamaktadır. Bu sistem, Parlamantonun Kral’ın güçlerini sınırlamak ve yönetimde üstünlüğü halkın temsilcilerine verme mücadelesinin ürünüdür. Yürütme kuvvetlerinin parlamentodan çıkan hkmette olması, “monarşik meşruiyetten demokratik meşruiyete geçiş süreci sonunda ortaya çıkmış ve parlamente rejimin klasik dengesi parlamento ile hükümet arasında kurulmuştur” [Çavuşoğlu, 1997:193].

Sistemin işleyişini belirleyen partiler, partiler sistemi ve seçim sisteminin öngördüğü çoğunluğa dayalı hükümetlerdir. “Hükümetin parlamentoda istikrarlı bir çoğunluğu güvene aldığı ve böylece normal olarak bir yasama dönemi görevde kalabildiği, çoğunluklu parlamente rejimde yasama, yürütme arasındaki ilişkiler parti içi ilişkilere dönüşmekte, yasama, yürütme ayrılığı anlamını yitirmektedir” [Çavuşoğlu, 1997:194]. Meclisin denetleyici fonksiyonu, parti gruplarına yada parti örgütlerine kayabilmektedir. İki partili siyasal sistemlerde, parlamentoda istikrar oluşmaktadır. Bununla birlikte, bu istikrarın korunması için, parti gruplarının, program ve kararlarına uyma zorunluluğu bulunmaktadır.

1.2.1. İngiltere Örneği

Modern politik sistemlerin anası durumundaki, İngiliz siyasi sisteminin temel organlarının başında kraliyet gelmektedir [Mahler,2003:183]. Teoride Taç; yürütmenin, yargının başı, Kraliyet kuvvetlerinin başkomutanı, İngiliz Anglikan kilisesinin başı durumundadır [Eroğul,2001:21]. Geleneklerine aşırı bağlı İngiliz toplumu için 150 yıldan beri 1936'da VII. Edward'ın tahtı bırakması istisna tutulursa, kraliyet meşruiyet problemi yaşamamıştır[Çam, 1976: 29] kral yada kraliçe her ne kadar yönetimin başında bulunsa da yönetim sürecinde etkisi yok kadar azdır. Devlet yönetiminin bütün gerekleri kabine tarafından yerine getirilir. Anayasası olmayan İngiltere modern demokrasinin anası olarak nitelendirilmektedir [Schubert, 1997: 29] kral yada kraliçe olabilmenin şartları "Hanovre" sülalesinden gelmiş olmak, krala yada kraliçeye kan bağı olarak en yakın kimse olmaktır. Kadınların tahta varis olabilmeleri mümkündür, ancak farklı cinslerin eşit oranda yakınlığı durumunda yaşlı erkek kral olur. Krallık için ailede seçim yada benzeri bir olay söz konusu değildir. Kral yada kraliçenin makamı boşaltması durumunda kral olması gereken kişi direkt olarak kral olur. Bununla birlikte kralların feragat etme yetkisi bulunmaktadır. Ancak bu durum parlamentonun onayıyla yürürlüğe girebilir. Bir diğer şart ise, Protestan ve Anglikan kilisesinin üyesi olmak durumudur. Öyle ki kral adayı kraliyet yemin töreninde Protestan mezhebini savunacağına dair yemin ettirilir. Sağlık ve seyahat halleri durumunda kral "devlet şurası" belirleyebilir. Bu kurul kral yada kraliçenin eşi ve tahta varis durumunda olan 4 kişiden oluşmaktadır [Çam, 1976: 30]. Kralın 18 yaşından küçük olması durumunda ise kraliyet ailesinden bir vekil atanır. Kral yada kraliçenin mutlak sorumsuzluğu bulunmaktadır. Hiç kimse krala yönelik dava açma hakkına sahip değildir. Ancak halkın kraliyet ailesine yönelik olumsuz tavırları cezalandırılır.

Kraliyet veya hükümet arasında yetki paylaşımında yetkilerin tamamı hükümete aittir. Öyle ki hükümet istediğinde kraliyet ailesini kaldırabilir ve kral yada kraliçe bunu imzalama zorundadır. Teoride kral parlamentoyu fesih ve başbakanı seçme haklarını korumakla birlikte uygulamada 300 yıldır parlamento ile kraliyet ailesi arasında bir uyum söz konusudur[Çam, 1976: 32]. Başbakan'ın istifa yada ölümü durumunda kral Avam Kamarasından istediği kişiyi başbakan olarak atayabilir. Bu durum iktidardaki

parti tarafından kabul edilir. Diğer durumlarda seçim sonucunda çoğunluğu kazanan kişi kral tarafından atanır. Kralın Lord ve Aristokratları atar ve yeni Lordlar oluşturabilir. Başılaşma yetkisi olan Kral, bu yetkisini kullanırken İçişleri bakanının isteğini göz önünde bulundurmak zorundadır.

İngiltere’de yürütme gücü, kabine ve kabinenin başı olan başbakanda odaklanır. İngiliz sisteminde “kabine” ve “hükümet” farklılaşması bulunmaktadır. Bütün bakanların hükümet üyesi olmasının yanında, bunların ancak bir kısmı kabine üyesidirler. Başka bir ifadeyle, hükümet kabineyi de kapsayacak şekilde kabinenin yaklaşık beş katı üyeden oluşur. Kabinenin yirmi üyesi bulunurken, hükümet yaklaşık yüz üyeden meydana gelmektedir[Eroğul, 2001:24] Başka bir ifadeyle kabine hükümetin alt bir koludur. Sayıları otuz civarında olan “kabine dışı bakanlar” büyük bakanlıklarda (dışişleri, içişleri vb.) kabine içi bakana yardımcı olarak çalışıyorlar. İşlemlerde sorumluluk kabine içi bakana aittir. Hükümetin bir diğer kolunu ise sayıları 50 civarında olan, kabine ile parlamento ilişkilerini düzenleyen “Junior Ministers” bulunmaktadır. İngiliz sisteminde otuza yakın, sürekli çalışan hükümet komisyonları, muhtelif bakanlardan ve üst düzey bürokratlardan oluşmaktadır. Bakanlar kurulu sekreterliği olarak nitelendirebileceğimiz (Cabinet Office), hükümetin o günkü işlem ve eylemlerini bakanlıklardaki en üst bürokrata göndermektedir. Bu durum, hükümet organları arasında eşgüdümü sağlamaya yöneliktir.

İngiliz Yargı sisteminde Lordlar kamarası en yüksek yargı mercii olarak örgütlendi. Sistematik içerisinde ikinci sırada, “The Supreme Court of Judicature) yer almaktadır. Üç mahkemeden oluşmuş bir çerçeve mahkeme içinde; temyiz mahkemesi olarak faaliyet gösteren “The Court of Appeal”, yasa ile ilgili işlemlere bakan “The High Court of Justice” ve ceza ile ilgili davalara bakan “The Crown Court” [Eroğul, 2001:36] birimler yer alıyor. Yargıçlar Lordlar kamarası tarafından atanmakta ve yetmiş beş yaşa kadar görevlerini sürdürmektedirler. Lordlar kamarası ve “The Court of Appeal” temyiz mercii olarak çalışmaktadır. Bu mahkemelerin yanında İngiliz Yüksek Yargı Sisteminde bir çok mahkeme bulunmaktadır. Mahkemelerin görevleri klasik parlamenter sistemin öngördüğü yargı sistemiyle uyum halindedir.

1.2.2. Federal Almanya Örneği

İki dünya savaşında mağlup olan, siyasal birliğini geç kurmuş olması nedeniyle sömürgecilik yarışında geride kalan Avrupa'nın ortasında federal biçimde örgütlenmiş bir devlettir. Almanya'da parlamenter sistem, komşuları Fransa yada İngiltere gibi çok eski değildir. Sistem yürütme gücünün üstünlüğünü benimsenmiştir. Soğuk savaş döneminde iki bölüm halinde yaşayan Almanya 1990 yılında tekrar birleşmiştir. İkinci dünya savaşının akabinde kurulan Federal Almanya'ya kadar, 1871-1918 yılları arasında imparatorluk rejimi, 1919-1933 döneminde Weimar Cumhuriyeti ve savaşın sonuna kadar devam eden Hitler'in Nazi rejimi hüküm sürmüştür.

29 Mayıs 1949 tarihli federal anayasa siyasal iktidarı sınırlayan düzenlemelerle öne çıkmıştır[Çam, 1976: 261] 7 bölümden oluşan anayasada, birinci kısımda siyasal haklar, ikinci kısımda demokratik haklar, üçüncü kısımda toplumsal haklar, dördüncü kısımda sosyal devlet, beşinci kısımda halk egemenliği, altıncı kısımda ise diğer haklar düzenlenmiştir.

Meclis, federal meclis ve federal konseyden oluşmaktadır. Federal konsey üyeleri atama yoluyla bulundukları eyaletlerin hükümetleri tarafından konseye gönderilirler. Temsil ettikleri eyalet için blok oy verme zorunluluğu bulunmaktadır. Eyaletlerin üç ile beş arasında temsilci gönderme hakları vardır. Dört temsilci gönderen Berlin milletvekillerinin oy kullanma hakkı yoktur. Konsey başkanlığı eyalet temsilcileri arasında sırayla değişir. Federal konsey hükümetin kararlarını onaylama merci konumunda bulunmakta ve temsilciler meclisinin her komitesine girebilme hakkının bulunması, istedikleri konuda federal mecliste söz hakkının bulunması meclisin önemin ortaya koymaktadır. Meclis ve konsey arasında ihtiyaç durumunda uzlaşmayı sağlamak adına "Konferans Komitesi" kurulmuştur. 22 üyeden oluşan komite üyeleri her iki meclis tarafından seçilmektedir[Schubert, 1997: 57].

Federal meclis üyeleri klasik metotla, serbest, eşit ve gizli oyla seçilirler. 18 yaşını dolduran en az bir yıldır Almanya'da oturan her Alman seçme hakkına sahiptir. Seçimler 4 yılda bir yapılmakta, milletvekili sayısı seçim sonuçlarına göre değişmektedir. Ortalama 600 milletvekilinin seçildiği federal mecliste üyelerin yarısı direkt diğer yarısı ise dolaylı olarak seçilir. Berlin'i temsilen gelen 22 temsilci "Berlin

Yasama Meclisi”nin oylarıyla seçilir. Ancak bunların oy hakkı bulunmamaktadır[Çam, 1976: 264] Meclis başkanı ikinci başkan ve sekreterlerini seçer. Meclis iç işleyişini sağlayan ihtiyarlar komitesi bulunur. Federal meclis Alman anayasasına göre dış politika, savunma, sivil halkın korunması ve vatandaşlık gibi alanlarda yasama işlemleri yapmakla sorumludur. Eyalet meclisleri ise medeni yasa, ceza yasaları, mahkeme işleyişiyle ilgili yasalar gibi toplumsal yasalarla çıkarma yetkilerine sahiptir. Federal meclis anayasa yapma yada anayasa maddelerini değiştirme hakkına sahiptir.

Federal Alman siyasal sisteminde, klasik parlamenter sistemde olduğu gibi yürütme iki başlıktan oluşmaktadır. Sorumsuz cumhurbaşkanı ve sorumlu başbakan. Başbakan devlet başkanına nazaran geniş yetkilere sahiptir. Devlet başkanı beş yıl için, en çok iki kere seçilebilir. Kırk yaşını doldurmuş her Alman vatandaşı Cumhurbaşkanlığı için aday olabilir. Ancak bütün adaylar federal mecliste temsil edilen partiler tarafından belirlenmektedir. Devlet başkanı federal meclis ve federe devletlerin gönderdiği temsilciler tarafından oluşturulan özel bir kurum tarafından seçilmektedir [Eroğul, 2001: 227]. Bu kurum ulusal meclisin iki katı sayıda üyeden meydana gelmektedir. Meclis başkanı tarafından toplantıya çağrılan kurul, Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumlarında, boşalmanın akabinde en geç bir ay içinde, devlet başkanının süresinin dolması durumlarında ise, bu sürenin dolmasına bir ay kala kurulun toplanması zorunluluğu bulunmaktadır. Seçim sistemi ilk iki turda mutlak çoğunluk üçüncü turda ise oyların çoğunluğunu alanın seçilmesine yönelik işlemektedir. Gerekli durumlarda Cumhurbaşkanına eyalet meclisi başkanı vekalet etmektedir. Cumhurbaşkanın yapacağı bütün işlemlerde ilgili bakanın yada başbakanın imzası gereklidir. Bunun yanında istisnai olarak, Başbakanın atanması yada görevden alınması, federal Meclisin dağıtılması, görevden ayrılan bakan yada başbakanın yeni seçimler sonuçlanıncaya kadar görevde kalması isteme gibi, Cumhurbaşkanı tek başına yapabileceği işlemler de bulunmaktadır. 69. maddenin üçüncü fıkrasına göre, ilgili bakan yada başbakanın bu isteğe uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak, uygulama başbakanın atanması meclis aritmetiğine bağlı, meclisin seçime götürülmesi ise, başbakanın istemesi durumunda geçerlidir.

Bugünkü cumhurbaşkanı J. Rau Almanya’nın 8. cumhurbaşkanıdır. Ancak genellikle cumhurbaşkanları Hristiyan Demokrat Parti adayları arasından çıkmaktadır. SPD ve

CDU'ya nazaran küçük bir parti olan FDP (Liberaller) 1949-1959 ve 1974-1979 yıllarında iki cumhurbaşkanı seçtirebilmiştir.

Federal Alman Parlamenter sisteminde başbakan çok güçlüdür. İngiliz sistemiyle benzerlik gösterse de, başbakan başkanlık sistemindeki başkana yakın roller üstlenir. İngiltere başbakan, sistemde “takım kaptanı” rolünderken, Alman sisteminde başbakan “güçlü kişi” görünümündedir [Eroğul, 2001:229]. Yaklaşık 55 sene önce kurulan Federal Almanya da bugüne kadar sadece yedi kişinin başbakan olması sistemin sonucudur. Alman anayasal sisteminde bakanlar, meclise yada devlet başkanına değil, başbakana karşı sorumludur.

Ekonomik ve siyasal krizleriyle bilinen Weimar Cumhuriyeti ve Nazi döneminden ders alan Almanlar, 1949 anayasasıyla cumhurbaşkanlığı kurumunu siyasal süreç dışında tutmayı yeğlemiştir. Devlet başkanları devletin bütünlüğünü temsil eden sembolik yetkilerle, klasik parlamenter sistemin öngördüğü başkan prototipidir. Yasaları imzalama, yayınlama, başbakanı atama, uluslar arası anlaşmaları imzalama, yüksek dereceli memurları atama ve suçluları affetme gibi yetkileri vardır [Çam, 1976: 268].

Siyasi olarak güçsüz ve sorumsuz olan Cumhurbaşkanı, Federal Meclis ve Eyaletler meclisinin ortak kararıyla anayasayı yada herhangi bir yasayı çiğneme suçundan yüce divana gönderile bilir [Eroğul,2001:229]. Yüce Divan kurumu, parlamenter sistemin doğasına uygun olarak Anayasa Mahkemesidir. Yüce divan, devlet başkanını görevden alabileceği gibi, görevinden de uzaklaştırabilir. Görevi dışında işlemiş olduğu suçlarda suçüstü halleri dışında yargılanma için, Federal Meclis kararı gerekmektedir.

Alman Yargı Sistemi'nin başında Federal Anayasa Mahkemesi yer almaktadır. Mahkeme iki bölümden oluşmakta, her bölümde birbirlerinden bağımsız sekiz yargıç çalışmaktadır. Mahkemenin temel görevi, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemedir. Cumhurbaşkanı “Yüce Divan” sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması davalarına bakmak, milletvekilliğinin düşürülmesiyle ilgili itiraz mercii olarak çalışmak gibi yetkileri bulunmaktadır. Üyelik için, kırk yaşını doldurmuş, milletvekili seçilme, yargıçlık yapmak yeterliliğine sahip olma şartları aranmaktadır. Her bölümün üyelerinin üç tanesinin en azından üç yıl Yargıç sıfatıyla çalışmış olmaları koşulu bulunmaktadır. Mahkemenin üyelerinin yarısı Federal Meclis ve Eyaletler

Meclisi tarafından seçilmektedir. Üyeler on iki yıl çalışabilmekte ve altmış sekiz yaşını doldurunca emeklilik söz konusu. On yılın akabinde tekrar seçilmek mümkün değil [a.g.e: 232].

Federal Anayasa Mahkemesinin yanında, Alman Yargı Sisteminde, Federal düzeyde örgütlenmiş, Federal Adalet Mahkemesi bulunmaktadır. Adalet bakanı ve bu kurum için özel oluşturulmuş bir kurul tarafından atanan kurulun temel görevi, Federal Mahkemeler arasında uyumu sağlamaktır. Bu iki temel yargı kurumunun yanında Federal Düzeyde örgütlenmiş mahkemeler bulunmaktadır.

1.3. Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı Başkanlık Sistemi; Klasik parlamenter sistemin temel kurumlarını ve özelliklerini korumakla birlikte, bu sistemlerde görülmeyen güçlü Cumhurbaşkanlığı kurumun oluşturduğu sistemdir. Cumhurbaşkanlarının halk tarafından seçilmesi, başkanlık sistemine yaklaşılarak, “karma” yada “yarı başkanlık” sistemi oluşur[Kabaoğlu, 2000:65]. Sistem, 1962 yılında 1958 tarihli V. Cumhuriyet Anayasasına yapılan değişiklikle ortaya çıktı. Değişikliğe göre, Cumhurbaşkanı artık parlamento tarafından değil aksine doğrudan halk tarafından seçilecekti. Bu sistem aslında ilk kez Alman Weimar Cumhuriyeti tarafından uygulanmıştı. Sistem, “iki kutuplu yürütme (Bipolar executive), Bölünmüş Yürütme, (parliamentary presidential republic), yarı başkanlık sistemi, (semi-presidential government), yarı parlamenter sistem (quasi-parliamentary)” gibi isimlerle adlandırılmıştı[Yazıcı,2002:91]. Yarı-Başkanlık sistemi, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin bazı özelliklerini taşıyan, iki sistemin ortasında bir sistemdir. Devlet Başkanının halk tarafından seçilmesi, geniş anayasal yetkiler bağlamında başkanlık sistemine yakınlaşırken, parlamentodan güven oyu alan kabine ve başbakan olguları nedeniyle parlamenter sisteme yakınlaşmaktadır. Özbudun’a göre, [Özbudun, 1993:139];“ başkanla parlamento çoğunluğu aynı partiye mensup oldukları takdirde sistem başkanlık sistemine, aksi halde parlamentarizme” benzemektedir. Duverger’e göre, yarı-başkanlık sisteminin üç şartı bulunmaktadır. Bunlar, “1. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, 2. Cumhurbaşkanının önemli yetkilere sahip olması, 3. Yürütme görevini yerine getiren ve meclisin güvenine tabi olan bir başbakan ve kabinenin bulunması”dır[Yazıcı,2002:93]. Yarı-Başkanlık sistemi denince akla Fransız

sistemi gelmektedir. Ancak, Weimar Cumhuriyeti, (1919-1933), Avusturya, İrlanda, İzlanda, Finlandiya ve Portekiz gibi ülkelerin siyasal sistemleri benzer özellikler taşımaktadır. Bütün ülkelerin sistemlerini incelemek yerine, yarı başkanlık sisteminin bütün özelliklerini taşıyan Fransız siyasal sistemini incelemekle yetineceğiz.

1.3.1. Fransa Örneği

Devrimlerin, siyasal cinayetlerin, kavgaların, özgürlüklerin ve bugün beşinci cumhuriyeti yaşayan Fransa dünya siyasal gelişimine 1789 ihtilali ile damgasını vuran, cumhuriyet fikrinin, milliyetçilik ideolojisinin ortaya çıktığı 200 yıl boyunca bütün siyasal sistemler deneyen ancak başarılı olamayan Fransa, dünyanın en eski devlet geleneğine sahip ülkelerden biridir. 4 Ekim 1958 tarihinde De Gaulle önderliğinde hazırlanan anayasanın kurduğu 5. cumhuriyet bugüne kadar Fransa'da sorunsuz bir yönetim sergilemiştir. Bu sistemin en önemli unsuru parlamento yerine cumhurbaşkanıdır. Fransız sistemi başkanlık sistemiyle parlamenter sistem arasında bir sistemdir. Sistemde cumhurbaşkanları tek dereceli genel halk oyuyla ve iki turlu bir seçimle göreve gelmektedir (Madde 6-7). Devlet Başkanı anayasal sistemin işleyişini ve kurumların uyumunu sağlar (Madde 5). Cumhurbaşkanı parlamentoyu feshedebilir (Madde 12). Hükümeti atar (Madde 8). Hükümet üyeleri aynı zamanda meclis üyesi olamaz (Madde 23). Bununla birlikte cumhurbaşkanı parlamentoya karşı sorumlu değildir[Örgün, 1999: 60].

Hükümet cumhurbaşkanıyla meclis arasında bir konumdadır. Devlet başkanı 5 yıllık bir süre için seçilir. 2 Ekim 2000 gününe kadar bu süre 7 yıldır[Eroğul, 2001:167]. 1958-1962 yılları arasında parlamento tarafından seçilen Devlet Başkanı, bu tarihte yapılan değişiklikle halk tarafından seçilmesine karar verildi[Tosun, 1999:100]. Anayasanın 6. ve 7. maddelerine göre, Devlet başkanının görev süresinin bitimine en çok 35 gün, en az 20 gün kala seçimler yapılmak zorunluluğu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için milletvekili, senatör, il meclis üyesi, belediye başkanı gibi çeşitli kurumlardan 100 kişinin teklifi ve anayasa konseyince kabul edilme zorunluluğu vardır[Çam, 1976: 161]. Bütün ülke bir seçim bölgesi sayılarak genel gizli oy ilkesi çerçevesinde iki turlu seçim sistemi kullanılmaktadır. Buna göre ilk turda en çok oy alan iki adayın katıldığı ikinci tur ilk seçimin ardında 15 gün geçtikten sonra yapılır. Bu turda oyların çoğunluğunu alan kişi devlet başkanı seçilmektedir[Eroğul, 2001:168].

Halk tarafından seçilen devlet başkanları meclis gibi ulusal egemenlik noktasında söz sahibi durumundadır[Çam, 1976:162]. Devlet başkanı başbakanın tayini, başbakanın önerisi doğrultusunda bakanların atanması yetkilerine sahiptir. Yüksek dereceli memurların atanması, generallerin tayini, başkomutanlık görevinin üstlenmesi gibi bürokrasiye yönelik görev ve yetkileri vardır. Dış politikada ve ulusal savunma konularında yürütme gücünü tek başına kullanmaktadır[Eroğul,201:172]. Öyle ki bazı durumlarda cumhurbaşkanı tek başına karar verebilmektedir. Devlet başkanı meclisi dağıtabildiği gibi, meclise karşı sorumlu pozisyonunda değildir. Meclisin feshi durumunda yirmi ile kırk günlük zaman dilimi içerisinde meclisin yenilenmelidir. Yasa tasarılarının onbeş gün içerisinde onaylanması yada veto edilmesi gerekmektedir[Çam, 1976:164]. Yargı alanında cumhurbaşkanları yüksek hakimler konseyinin başkanı durumundadır ve yüksek kademeli yargıçları atamaktadır. Affetme yetkisi, referanduma gitme hakkı ve olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanının olağanüstü yetkilerle donatılması gibi düzenlemeler Fransız anayasasında bulunmaktadır. Bütün bunların yanında vatana ihanet dışında cumhurbaşkanları mutlak sorumsuzluk taşımaktadır[Schubert,1997:106-107]. Cumhurbaşkanları için süre zorunluluğu yoktur. Kişi istenildiği kadar seçilebilir.

Fransa'da yasama organı millet meclisi ile senatodan oluşmaktadır. Millet meclisinde genel olarak halk temsil edilirken, senatoda yerel yönetimler temsil edilmektedir. 577 koltuk sayısına sahip olan millet meclisi 5 yılda bir tamamen yenilenmek durumundadır. Temsilciler meclisi için seçilme yaşı 23'tür. 322 koltuklu senatonun her üç yılda bir 3'te biri yenilenmektedir. Senatör seçilmek için 35 yaş zorunluluğu bulunmaktadır. Senatörler dokuz yıl görev yapmaktadır. Yasama döneminde mutlak bir sorumsuzluk bulunmaktadır[Örgün, 1999: 98]

Fransız Yargı sisteminde yargı erkinin bağımsızlığının teminatı Cumhurbaşkanı'dır. Yüksek dereceli hakimler Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar, bağımsızdırlar ve görevleri sona ermeden işten el çektilerilemezler. Sistemde Anayasa Meclisi ve Yüksek Mahkeme olmak üzere iki yargı organı bulunmaktadır. Dokuz üyeli Anayasa Meclisinin üyeleri eşit olarak Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Senato başkanı tarafından atanmaktadır. Görev süreleri dokuz yılla sınırlı olan üyelerin üçte biri üç yılda bir yenilenmektedir. Tekrar seçilme imkanı bulunmamaktadır. Anayasa Meclisinde eski Cumhurbaşkanları doğal üye durumdadırlar. Ancak uygulamada eski Cumhurbaşkanları

bu görevi ret ettiler[Eroğul, 2001:180]. Anayasa Meclisi Başkanı üyeler arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.Kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek ve Senato ve Meclisin kapatılma durumlarında Cumhurbaşkanı danışmanlık, Cumhurbaşkanlığı kurumunun seçimleri ile ilgili gelişmeleri düzenleme, hükümetin başvurusu durumlarında Kurumun pozisyonunu belirleme, milletvekillerinin vekilliğinin düşmesine karar verme, Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili tartışmaları karara bağlama, meclis seçimleriyle ilgili adayların üyelikleriyle ilgili itirazları değerlendirme ve karar verme, halk oylamalarında ortaya çıkan tartışmaları çözümleme vb. görevleri bulunmaktadır.

24 asil ve 12 yedek üyeden oluşan Yüksek Mahkeme kararları kesindir ve temyiz yolu kapalıdır. Üyelerinin yarısı Temsilciler Meclisi, diğer yarısı ise Senato tarafından seçilmektedir. Üst düzey kamu görevlilerini ve devletin varlığını hedef alan davaları incelemektedir[Tosun,Tosun,1999:109]. 21 Temmuz 1993 günü yapılan anayasa değişiklikleriyle bu iki kurumun yanında yeni bir yüksek yargı kurumu oluşturuldu. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar için çalışan iki tek çatı altında iki “Yüce Divan” kurumu bulunmaktadır[Eroğul,2001:186].

2. TÜRK PARLAMENTER SİSTEMİ

2.1. Türk Parlamenter Sistemi

Genel olarak parlamenter sistemlerin iki yada çok partili siyasal sistemler olduğu söylenebilir. Aşırı yada çok aşırı siyasal partili sistemlerde parlamentoların istikrarlı hükümetler ortaya koyamadıkları görülmektedir. Örneğin Weimar Cumhuriyeti yada Fransızların III. ve IV. Cumhuriyetlerinde hükümetlerin yaşam süresi altı ile dokuz ay arasında değişmektedir[Bal, 2001: 85]. 1961 anayasasının ortaya koyduğu siyasal sistem 1965-1971 dönemini saymazsak koalisyona dayalı ve kısa süreli hükümetler dönemidir. 27 Mayıs öncesi siyasal sistem “ Liste usulü” ve “Çoğunluk seçim sistemi” gibi argümanlardan ötürü Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisinin oluşturduğu iki partili sistemdir. Millet Partisi gibi küçük partiler yer almakla birlikte siyasal mücadele iki büyük parti arasında geçmiştir. 27 Mayıs ve akabinde ki ara dönemin bitişi olarak görülen 1961 seçimlerinde CKMP ve 13.7 oy alan YTP bir anlamda çok partili parlamenter sisteme giden yolu açmışlardır. 1965-1971 ve 1983-1991 yılları saklı kalmak kaydıyla Türkiye 1961 ve 1982 anayasaları döneminde “aşırı çok partili sistemin” beraberinde getirdiği uyumsuz ve kısa süreli koalisyon hükümetlerini yaşamıştır.

Klasik parlamenter sistemlerde devlet başkanlığının yürütme gücündeki etkileri sınırlıdır. Cumhuriyet sistemlerinde devlet başkanının görevleri sembolik (Almanya örneği) Monarşi sistemlerde törensellik ve birkaç ritüelden ibarettir (İngiltere ve Hollanda örneği). Klasik parlamenter sistemlerde devlet başkanının siyasal sorumluluğunun olmaması, hukuk mantığı açısından bunu zorunlu kılmaktadır. Parlamenter sistemlerde, yürütme organı, başbakanların ve bakanların siyasal sorumluluğunda hükümet tarafından yürütülmektedir. Almanya örneğinde Cumhurbaşkanı devletin ve milletin bütünselliğini teorik olarak temsil etmektedir. Bununla birlikte bütün siyasal işlemler ve sorumluk kabinede ve onun başkanı olan başbakandır. İngiltere örneğinde ise Kral hukuken devlet başkanlığı statüsünü korumakla birlikte, kararların alınmasında, uygulanmasında yada denetlenmesinde etki sahibi değildir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş yıllarında klasik batı parlamenter sistemlerinden farklı derin ayrılıklar taşıdığının altı çizilmelidir. Türk Cumhurbaşkanları “anayasa, anayasa dışı yada her ikisini de içeren bir çok faktöre bağlı olarak...”klasik batı modellerinden ayrılır[Bal,2001:98]. Devletin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Atatürk ve İnönü’nün devlet başkanlıkları daha çok “yarı başkanlık” sistemiyle örtüşür. Devlet başkanları adeta devletiyle ve milletiyle bütünselleşmiş ve tek temsilci durumuna gelmiştir. Hükümetler ve onların başkanları olan başbakanlar cumhurbaşkanının sekreterlik işlerini yapan ikinci yada üçüncü derecede devlet memurları statüsündeydiler. Devlet başkanları tarafından onaylanmayan kişilerin milletvekili yada bakan seçilemeyeceği bilinen bir vaka olmakla birlikte siyaseten bu tutum muhalefet görmemekteydi. Devletin kurucusu Kurtuluş Savaşı kahramanı devrimlerin liderinin siyasal otoritesine itiraz etmek dönemin koşullarında mümkün değildi.

Bu karizmatik otorite Atatürk’ün ölümüne kadar, on beş yıl boyunca devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti uygulamada yarı başkanlık sistemine benzer bir sistemle yönetilmiştir. Kurtuluş Savaşı boyunca ve devletin örgütlenmesi sürecinde Atatürk’ün en yakın arkadaşı olan Lozan Konferansında Türkiye’yi temsil eden ve on beş yıla yakın bir süre Atatürk’ün başbakanlığını yapan İsmet İnönü’nün devlet başkanlığı Atatürk dönemiyle benzeşir. İkinci Dünya savaşı sırasında bu görev başkanlık sistemine yakın, (tek adam yada ikinci adam) bir süreç izlemiştir. On iki yıla yakın bir süre cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren İnönü çok partili siyasal döneme geçişin öncüsü olmuş ve 1950 seçimlerinin ardından görevinden ayrılmıştır. 1938-1945 döneminde Toker’in deyiimiyle İnönü “Meclis ve hükümet hukuken vardı, politikayı bizzat ve doğrudan doğruya...” devleti yönetiyordu [Toker, 1970: 21].

1950 yılında Türkiye Cumhuriyeti ilk sivil cumhurbaşkanını seçtiğinde, muhalefet yıllarında parti başkanıyla devlet başkanlığının ayrılması gerektiğini vurgulayan Bayar Demokrat Parti genel başkanlığından istifa ediyordu. 1945’li yıllardan 50’li yılların başına kadar CHP iktidarına muhalefet eden 4 yıllık süre içerisinde üç hükümetin düşürülmesine neden olan Demokrat Parti muhalefeti 14 Mayıs 1950’de oyarlı çoğunluğunu kazanarak bir DP hükümetinin kurulmasına yol açtı. “Beyaz devrim” olarak nitelendirilen bu süreç Türkiye’de muhalefetin seçim sonrasında ilk kez iktidara

taşınması anlamına geliyordu. Sistemin sahipleri olarak adlandırılan “tek adam” ve “ikinci adam” akabinde Bayar’ın “üçüncü adam” olup olamayacağı tartışılmıştı. Menderes başbakanlığında kurulan ilk Demokrat Parti hükümeti basın ve aydınlar tarafından eleştirildi. Atatürk’ün ölümünden 1950’ye kadar yaklaşık 12 yıl İnönü’ye muhalefet eden Demokrat Parti’nin en güçlü adamı ve genel başkanı Bayar’ın başbakan olması kamuoyu tarafından bekleniyordu. Güçlü demokrat parti hükümetleri ve onun güçlü başbakanı Menderes döneminde Bayar klasik parlamenter sistemlerdeki devlet başkanlığı rolüne büründü. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti’nde yürütme erkinin ilk kez cumhurbaşkanından başbakana doğru akışının göstergesidir.

1961 anayasası modern batı anayasacılığının parlamenter sistemlerinin etkisinde devlet başkanının yetki ve görevlerini sınırlayarak, kuruma sembolik ve törensel yetki ve görevler yüklemiştir[Karatepe, 1997: 224]. Uygulamada ise Gürsel ve Sunay dönemlerinde tersi bir durum görülmüştür. Devlet başkanlarının ordu kökenli olması, kontenjan senatörlüğünden halk tarafından seçilmeden siyasal şartların beraberinde getirdiği zorunluluklar ve benzeri nedenlerle cumhurbaşkanları hukuksal çizgilerin ötesinde günlük siyasetin içerisinde bulunmuşlardır. Özellikle kontenjan senatörlüğünden Çankaya’ya geçen devlet başkanlarının gerçekte temsili durumda olmamaları meşruluklarının tartışılmasına yol açmıştır. (Bal; 2001, 100) Cemal Gürsel, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk’ün asker kökenli olması, normal olmayan şartlarda tabiri caizse ordunun dayatmasıyla seçilmiş olmaları, cumhurbaşkanlığının askerleri görev yeri olarak algılanması Türk parlamenter sistemini, 1960-1980 döneminde klasik batı sistemlerinin dışında itmiştir.

Cumhurbaşkanının yetki ve görevleriyle ve bunların karşısındaki sorumsuzluğu nedeniyle hükümet ile cumhurbaşkanları arasında zaman zaman krize varan çatışmalar yaşanmıştır. 12 Eylül darbesinin lideri, darbenin akabinde adeta devleti yeniden kuran ve cumhurbaşkanlığı makamına seçilen Orgeneral Kenan Evren ile dönemin başbakanı Turgut Özal arasında biraz da siyasal konjonktürün etkisiyle yukarıda bahsedilen krize pek rastlanmaz. Başbakanlıktan Çankaya’ya çıkan Özal’ın ANAP iktidarı döneminde cumhurbaşkanlığıyla başbakanlık arasında benzer bir uyumdan söz edilebilir. DYP’nin başında tekrar siyasete dönen 1991 seçimlerinde parlamentoya giren ve SHP ile koalisyon kurarak tekrar başbakan olan Demirel seçim meydanlarında yaptığı

konuşmalarda gelecekteki cumhurbaşkanı başbakan arasındaki krizlerin işaretlerini vermişti. İlk kriz ekonomik bir toplantı olan ve İstanbul’da düzenlenen KEİB zirvesinde yaşandı. Sonuç bildirgesinde başbakan Demirel’in imzasının olacağının anlaşılmasıyla cumhurbaşkanı toplantıyı ve İstanbul’u terk etti[Milliyet, 25.06.1992]. Yüksek dereceli bürokratların atanmasından kanunların imzalanmasına kadar varan bu çatışma Özal’ın beklenmedik ölümüyle sona erdi.

1960’lı yılların başından itibaren siyasetin içinde yer alan, sayısız hükümetler kuran, iki büyük darbe yaşayan Demirel’in cumhurbaşkanlığı döneminde benzer sıkıntılar yaşanmıştır. DYP genel başkanı Tansu Çiller başbakanlığında DYP ve SHP hükümetiyle (daha sonraları DYP-CHP hükümeti) ters düşen devlet başkanı, bir konuşmasında “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası cumhurbaşkanına 26 yerde görev veriyor, hükümete bile o kadar yetki vermez” diyerek çatışmada anayasal duruma işaret etmiştir[Bal, 2001: 108].

RP genel başkanı Erbakan başbakanlığında kurulan Refah-Yol hükümeti döneminde benzer krizler yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan 28 Şubat sürecinde cumhurbaşkanı hükümete karşı tavır alarak ordu, basın ve bürokrasiyle işbirliği yaparak hükümetin düşmesinde ciddi etki sahibi olduğu söylenebilir. Koalisyon protokolü çerçevesinde, başbakanlık görevini bekleyen, mecliste gerekli oy çoğunluğuna sahip DYP genel başkanı yerine ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz görevlendiren Cumhurbaşkanı teamüllerin dışına çıkmıştır.

ANASOL-D, DSP azınlık ve ANASOL-M koalisyon hükümetleri döneminde 28 Şubat süreci aksine tam bir uyumdan söz edilebilir. Demirel’in görev süresinin uzatılmasına yönelik, DSP genel başkanı Ecevit’in başbakanlığındaki hükümetin cumhurbaşkanının görev süresini uzatmayı esas alan 5+5 modelini ortaya attı. Ancak TBMM bu düzenlemeye gerekli oyu vermeyerek Demirel’in görev süresinin uzatılmasını onaylamadı. O güne kadar bir iki konuşmasıyla tanınan Anayasa Mahkemesi başkanı Sezer, meclisteki 5 partinin (DSP, MHP, FP, ANAP, DYP) ortak imzasıyla cumhurbaşkanlığına aday gösterildi. 5 Mayıs 2000 günü yapılan 4. turda 330 oy alan Sezer Türkiye’nin 10. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşkü’ne çıktı [Hürriyet, 6.5.2000].

Yaptığı konuşmalarda cumhurbaşkanlığı kurumunun parlamenter sistemlerde olmaması gereken yetkilere sahip olmasını eleştiren Sezer cumhurbaşkanı olunca bu yetkileri kullanması ile basında eleştiri konusu olmuştu. Bununla birlikte hukukçu kimliğiyle Çankaya'ya taşınan Sezer ile hükümet arasında ilk planda uyum beklenirken, aksine cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizine giden yolu açan siyasal kriz yaşandı. Anayasa kitapçıları karşılıklı olarak fırlatılırken Türk ekonomisi bu durumdan büyük yara alıyordu. Bu durum hükümet ile Çankaya arasında yaşanan ilk kriz değildi. Memurların meslekten ihracını kolaylaştıran kanun hükmünde kararnamenin cumhurbaşkanı tarafından, bu tür işlemler için kanuni düzenleme gerekir gerekçesiyle reddedilmesiyle ilk kriz yaşanmıştı. Sezer KHK'nin anayasal dayanaktan yoksun olduğu iddiasındaydı. Hükümetin buna cevabı bir bilgi notu ekleyerek KHK'yi direk olarak köşke göndermek oldu. Ancak, devlet başkanı tekrar ret cevabı verdi. Cumhurbaşkanı'nın cevabında, devlet başkanının yürütmenin etkin bir parçası olduğunun, sembolik yetkilerle donatılmış, hükümetin noter kurumu olmadığına altı çizildi [Hürriyet,23.08.2000]. Kamuoyu tarafından af yasaı olarak bilinen “Şartlı Tahliye Yasa” tasarısı, anayasanın eşitlik ilkesine aykırılıktan Cumhurbaşkanı tarafından ret edilip meclise gönderilince devletin tepesinde yeni bir kriz yaşandı. İkinci kere ret etme durumu bulunmayan Cumhurbaşkanı, tasarı meclisten aynen geçince tasarayı onayladı [Hürriyet,23.12.2000].

Şubat 2001 MGK toplantısı öncesinde cumhurbaşkanı Sezer Devlet Denetleme Kurulu aracılığıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulunu denetlemeye tevessül edince devletin zirvesinde hükümet ile cumhurbaşkanı arasında ipler koptu. Tarihi MGK toplantısında yukarıda da anlatıldığı gibi Cumhurbaşkanı Sezer, başbakan Ecevit'e “Anayasa'yı bilmiyorsunuz” diyerek kitapçığı Ecevit'in önüne fırlattı. Aynı şekilde karşılık veren Ecevit toplantıda bulunan koalisyon ortakları, başbakan yardımcılarını Özkan, Yılmaz, Bahçeli ile birlikte toplantıyı terk ederek basın önüne çıktı. Yaptığı duygusal konuşmada devletin zirvesinde ciddi bir krizin yaşandığını söyledi. Bu açıklama Türkiye'de görülmemiş bir ekonomik krizin yaşanmasına neden oldu.

Devletin tepesinde yaşanan bu krizde altı çizilmesi gereken nokta, Türk parlamenter sisteminin yapı itibarıyla bu tür krizlere yol açabilecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır.

Başka bir ifadeyle, 1982 anayasasının cumhurbaşkanlığı kurumu Türk parlamento sisteminin en büyük kriz oluşturunca unsurlarından biridir.

Türkiye uzun zamandan beri siyasal sistemini aramaktadır. Başkanlık, yarı başkanlık, klasik parlamenter sistem tartışmalarının ortasında sistem 20 yılı aşkın süredir varlığını korumaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin klasik parlamentarizm yada tam başkanlık sistemi arasında bir karar verme zorunluluğu bulunmaktadır. Başkanlık sistemindeki gibi başkan yürütmeye tek başına sahip olmalı veya cumhurbaşkanı klasik parlamenter sistemlerde olduğu gibi sembolik, protokol, milleti ve devleti temsil gibi görev ve yetkilerle donatılmalıdır. Türk parlamenter sistemi, çift başlı yönetim sistemidir ve bu sistem beraberinde yönetim ve ekonomik krizlere neden olmaktadır.

2.2. Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kurumu

1982 anayasasının kurduğu yürütme organı “düalist” yapıdadır. Sistem Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulu üzerine kuruludur. Anayasasının üçüncü kısmında 101 ile 108. maddeleri arasında, Cumhurbaşkanı düzenlenmiştir. Burada anayasa maddeleri doğrultusunda Türk parlamenter sisteminde Cumhurbaşkanlığı kurumunu inceleyeceğiz.

2.2.1. Cumhurbaşkanının Seçimi

Cumhurbaşkanının seçilme yeterliliği ile ilgili düzenlemeler anayasanın 101. maddesinde bulunmaktadır. Buna göre cumhurbaşkanı seçilebilmenin ilk koşulu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktır. İkinci şart ise, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim görmüş olmaktır. Yüksek öğrenim koşulu, 1961 anayasası ile anayasa geleneğimize girmiştir. Askeri okullar ve emniyet teşkilatına bağlı polis akademileri de yüksek öğrenim olarak kabul edilmektedir. Bir diğer koşul ise, milletvekili veya milletvekili seçilme sahip olmak gerekmektedir. Daha önce Cumhurbaşkanlığı yapanlar veya halen görevde bulunanlar bir kere daha cumhurbaşkanı seçilemez. Anayasa 101. maddede, “bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez demektir.”

Anayasanın 101. maddesi Cumhurbaşkanı seçme yetkisini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne vermektedir. Bu durum parlamenter sistemlerin doğasına uygundur. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, sistemi “yarı başkanlık” sistemine kaydırır.

2.2.2Cumhurbaşkanlığı Görev Süresi

1982 Anayasasına göre, Cumhurbaşkanlığı görev süresi yedi yıldır ve bir kişi iki kere Cumhurbaşkanı seçilmez. Bununla birlikte Anayasanın 102. maddesinde; “Seçilen Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder” demektir. Bu durum 1961 anayasasına göre, farklıdır. Öyle ki; Cumhurbaşkanının görev süresi bitmesi durumlarında yenisi seçilinceye kadar, Senato başkanı Cumhurbaşkanına vekalet etmekteydi.

101. maddenin son fıkrası, “Cumhurbaşkanı seçilenin varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği sona erer” demektir. Bu durum klasik parlamenter sistemlerin zorunluluğudur, amaç devlet başkanının tarafsızlığını sağlamaktır. 103. madde Cumhurbaşkanının göreve and içerek başlayacağını söylemektedir. And içme olayının bitmesiyle yeni Cumhurbaşkanı seçilmiş olur ve eskisinin görevi bitmiş sayılır. Cumhurbaşkanlığı görevinin sona ermesi, görev süresinin dolması ile gerçekleşmektedir. Ancak, yeni Cumhurbaşkanı seçimi, bu sürenin bitmesinden 30 gün önce başlanır. 106. madde devlet başkanına istifa etme hakkı vermiştir. Ölüm, istifa, vatana ihanet, ağır hastalık yada başka bir nedenden ötürü Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumlarında söz konusu madde, “Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimlerine başlanacağını” emretmektedir.

2.2.3.Cumhurbaşkanına Vekalet

Anayasanın 106. maddesi vekillik görevini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı’na vermiştir. Vekalet “Cumhurbaşkanının geçici olarak görevinden ayrılması” veya “Cumhurbaşkanı makamının geçici olarak boşalması” durumlarında yürürlüğe girmektedir. Geçici olarak ayrılma durumları “hastalık “ ve “yurt dışına” çıkmak olarak belirlenirken, bu ve benzeri durumlarda geçici olarak ayrılma olarak değerlendirilmektedir[Gözler,2000:492]. Vekalet süresi devlet başkanının makamına dönmesi ile son bulmaktadır. Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumları ise, yukarıda anlatıldığı üzere, “istifa”, “ölüm” vb. durumlardır. Bu durumlarda vekalet yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadardır. Anayasanın 106 maddesi Cumhurbaşkanına

vekalet eden Meclis Başkanının Cumhurbaşkanına ait bütün yetkileri kullanacağını belirtmektedir.

2.2.4.Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

1982 anayasası cumhurbaşkanlığı kurumuyla ilgili anayasal çerçeveyi çizerken 104. maddede görev ve yetkilerine tasnif etmiştir. Devlet başkanları yasama yürütme ve yargı alanlarında geniş yetki ve görevlerle donatılmıştır.

a)Yasama ile İlgili Yetki ve Görevler

Cumhurbaşkanı yasama yılının ilk günü gerekli gördüğü takdirde TBMM’de açılış konuşmasını yapar. Meclisi toplantıya çağırır. Kanunları yayınlar. Gerekli gördüğü takdirde tekrar görüşülmek üzere veto ederek meclise geri gönderir. Anayasa değişikliğiyle ilgili kanunları halk oyuna sunabilir. Kanun, kanun hükmünde kararnamelerin meclis iç tüzüğünün şekil ve esas yönünden aykırılığı savıyla anayasa mahkemesine iptal davası açabilir.

b) Yürütmeyle İlgili Yetki ve Görevler

Cumhurbaşkanı başbakanı atar ve istifasını kabul eder. Başbakanın teklifi doğrultusunda bakanları atar ve görevlerine son verir. Bakanlar kurulunu toplantıya çağırır ve gerekli gördüğünde kurula başkanlık eder. Uluslar arası anlaşmaları onaylama, yayınlama, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin başkomutanlığını meclis adına temsil etme, kuvvetlerin kullanılmasına izin verme, genelkurmay başkanını atama MGK’yı toplantıya çağırma, kurula başkanlık etme, gündemini belirleme gibi yetki ve görevleri bulunmaktadır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan etme, bakanlar kurulu kararıyla alınmış, kararnameleri imzalama devlet denetleme kurlu başkan ve üyelerini atama, YÖK başkan ve üyelerini atama üniversite rektörlerini seçme hakkına sahiptir.

c) Yargı ile İlgili Yetki ve Görevler

Bu yetki yargının yüksek dereceli üyelerinin atanmasına yöneliktir. Anayasa mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet

Başsavcısını ve vekillerini, Askeri Yargıtay üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek İdare Kurulu üyelerini seçme ve atamak cumhurbaşkanının yetkileri arasındadır.

1982 anayasası cumhurbaşkanlığı kurumuyla ilgili anayasal çerçeveyi çizerken 104. maddede görev ve yetkilerine tasnif etmiştir. Devlet başkanları yasama yürütme ve yargı alanlarında geniş yetki ve görevlerle donatılmıştır.

2.2.5. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu

1982 Anayasasına göre, Cumhurbaşkanı, “Anayasa ve diğer Kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemler...” sorumsuzdur.¹⁰⁵ maddenin devamında sorumsuzluk halleri dışındaki bütün kararları, “...başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan başbakan ve ilgili bakan sorumludur” Bu durum parlamenter demokratik sistemlerin bir sonucudur. Anayasamız, Cumhurbaşkanına, tek başına yapabileceği yetki ve görevler vermiştir. Bu işlemlerde Başbakan yada ilgili bakanların imzalarına ihtiyaç duyulmamaktır. Batı anayasalarında bu işlemler anayasada belirtilirken, 1982 Anayasası bu konuda düzenlemede bulunmamıştır[Gözler, 2000:518]. Bu durum tartışmalı özelliğini korumakta zaman zaman tartışmalara neden olmaktadır.

Cumhurbaşkanlarının görevleri ile ilgili suçlardan sorumsuzluğu bulunmaktadır. Vatana ihanet bu sorumsuzluk alanının dışındadır. Başka bir ifadeyle cumhurbaşkanları sadece vatana ihanet suçu ile suçlanabilirler. Bu durum, TBMM’in üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı olarak, meclis başkanına başvurması ile söz konusu olabilir. Bu önerge vakit kaybetmeksizin genel kurula getirilir, mecliste taraflar dinlendikten sonra oylamaya geçilir, meclis üye tam sayısının dörtte üçünün oy ile yüce divana yargılanmaya gönderilir. Anayasa Mahkemesi, “Yüce Divan” sıfatıyla davaya bakar.

2.2.6. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği

Anayasanın 107. maddesine göre, “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğin Kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.” Sekreterlik, Cumhurbaşkanına görevlerini yerine getirirken yardımcı bir organ konumundadır. 17 Ağustos 1983 tarih ve 2879 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genel

Sekreterliği Kanunun çıkarılmasının akabinde, Teşkilat, 18 Ağustos 1983 tarih ve 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulmuştur. Kararnameye göre teşkilat; “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği”, “Genel Sekreterlik”, “Cumhurbaşkanı Danışmanlığı”, “Güvenlik İstihbaratı Danışmanlığı”, “Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü” ve “devlet Denetleme Kurulu Başkanlığı” kurumlarından oluşmaktadır. Sekreter, doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanır, bu nedenle Devlet Başkanına karşı sorumludur. Sekreteri, Cumhurbaşkanına Anayasa ve Kanunlarla verilmiş görev ve yetkilerin kullanılması için gerekli işlemleri hazırlar, basın ve halkla ilişkileri sağlar, Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilmesi durumunda Devlet Başkanını temsil eder.

2.2.7.Devlet Denetleme Kurulu

Anayasanın 108. maddesinde düzenlen kurul, 1 Nisan 1981 tarih ve 2443 sayılı DDK’nun Kurulması Hakkında Kanun ve bu Kanunu değiştiren 16 Ocak 1990 tarih ve 406sayılı KHK ile kurulmuştur. Kurul, Anayasaya göre, “idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması” için kurulmuştur. Cumhurbaşkanına bağlı olan kurul üyeleri ve üyelerinin içinden çıkan başkan Cumhurbaşkanınca atanır. Dokuz üyeden meydana gelen kurulun her iki yılda bir üyelerinin üçte biri yenilenir. Bununla birlikte görev süreleri dolmadan Cumhurbaşkanınca görevden alınabilirler. Kurul, Cumhurbaşkanın isteği doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşlarında “inceleme”, “araştırma” ve “denetleme” yapar. 108. maddenin ikinci fıkrasına göre, TSK kurulun çalışma alanının dışındadır. Kurul raporları, Cumhurbaşkanınca onaylandıktan sonra, Başbakanlığa gönderilir, bu durumda en geç kırk beş gün içinde ilgili kurullara intikal ettirilir, Cumhurbaşkanının gerekli gördüğü takdirde raporları adli mercilere gönderebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Devlet Denetleme Kurulu raporlarının bağlayıcı etkisi bulunmaktadır[Günday,1997:278].

2.3. Türk Anayasalarına Göre Cumhurbaşkanlarının Seçimi

2.3.1.Osmanlı Dönemi Anayasal Süreç

Türk Parlamentosu Cumhuriyet öncesi döneme dayanır. Osmanlı modernleşme sürecinde ilk parlamento 1876 Anayasası tarafından örgütlenmişti. Bu anayasa, “Meclis-i Umumi” adı altında, 42 ve 82. maddeleri arasında düzenlenmişti. Meclis-i

Umumi heyeti, 42 maddeye göre, “ ayan ve heyeti mebusan namlarile başka başka iki heyeti muhtevidir”. Dokunulmazlığı düzenleyen 48. maddeye göre, “Meclisi umumi azasından birinin hiyanet ve kanunu easisiyi nakız ve ilgaya tasaddi ve ertikap töhmetlerinden biriile müttehem olduğuna heyet azayı mevcudesinin sülşüsünü ekseriyeti karar verilir” veya hapis ve cezai müeyyide alan üyelerin meclis üyelikleri sona erer. 60 ve 64. maddeler arasında düzenlene “Heyeti Ayan” üyeleri 60. madde uyarınca doğrudan padişah tarafından atanırlar. Bununla birlikte Ayan meclisi Meclis-i Mebusan üyelerinin üçte birini geçmeme şartı bulunmaktadır. 62 maddeye göre; “Heyeti Ayan azalığı kaydı hayat iledir.” Üyeler ömürleri boyunca mecliste bulunurken, göreve “vükalalık ve valilik ve ordu müşirliği ve kazazkerlik ve elçilik ve patriklik ve hahambaşılık memuriyetinde bulunmuş olan mazulinden ve berri ve bahri ferikandan ve sıfatı lazımiyeyi cami sair zevattan” atanır[Madde. 62]. Meclisi Mebusan vekilleri, “azası tebaai osmaniyeden her ellibin nüfus zükurda bir nefer olmak itibariyle tertip olunur”[Madde.65]. 69. maddeye göre meclis dört yılda bir yenilenen meclise tekrar seçilebilmek mümkündür. 66. madde seçim gizli oy ile yapılmasını emreder. Mebusların 80 üyesi Müslüman 50’si ise gayr-i müslümlerden oluşmaktaydı.

1876 Anayasasının kurduğu sistem klasik parlamenter sistemlerden İngiltere örneğine yakındır. Yürütme organı, devlet başkanı konumunda Padişah ve Kabine’den oluşmaktadır. Anayasanın üçüncü maddesine göre, saltanat Osmanlı ailesine aittir. Saltanata geçişte, “saltanatı seniyei Osmaniye hilafeti kübrayı islamiyeyi haiz olarak sülalei ali osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlada aittir” ilkesi geçerlidir[Madde.3]. Anayasaya göre devletin başı olan Padişah sorumsuzdur. “Bu sorumsuzluk, siyasi, cezai ve hukuki açılardan tamdır”[Gözler, 2000:32] padişah, vatana ihanet suçu da dahil olmak üzere hiçbir şekilde suçlanmaz ve hakkında dava açılamaz [Madde 59]. Bu durum Osmanlı sistemini parlamenter sistemlerden ayırmaktadır. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı’nın sorumluluğu bulunmaktadır. Devlet başkanı sıfatıyla yürütme erkinin başında olan Padişah bir çok yetkiyle donatıldı. “Vükalanın azıl ve nasbı ve rütbe ve menasıp tevcihi ve nişan ve eyalatı mümtazenin şaraiti imtiyazilerine tevfikân icrai tevcihatı ve meskukat darbı ve hutbelerde namının zikri ve düveli ecnebiye ile muahedet akdi ve harb ve sulh ilanı ve kuvvei berriya..” vb. yetkilere sahip padişah bir bakıma yürütme erkinin bütün uzuvlarını elinde toplamıştır[Madde 7]. Padişah meclisin çalışma takvimini belirler. Fesih edebileceği

gibi, toplantıya çağırabilir. Bu yetkiye dayanarak, II. Abdülhamit tarafından 1878 meclis fesh edilmiştir. 1876 Osmanlı Anayasal Sisteminde “Heyet-i Vükala” isimli, bugünkü bakanlar kuruluna benzer bir kurum bulunmaktadır. 28. maddeye göre, heyetin başında sadrazam bulunur. “Meclisi vükala sadrazamın riyaseti tahtında olarak aktolunup dahili ve harici umuru mühimmenin merciidir”[Madde 28]. Sadrazam, Şeyhülislam ve diğer ekiler direk olarak padişah tarafından atanır ve padişaha karşı sorumludurlar [Madde 27]. Heyet, 1876 Anayasasına göre, meclise karşı sorumlu değildir. “gensoru” ve meclis içi denetim organları yoktur. Klasik parlamenter sistemlerde “soru” sistemine benzer bir sistem “sual” mekanizması adı altında 38. madde düzenlenmiştir. 1876 Anayasasının kurmuş olduğu sistemi, kuvvetler ayrılığı esasına dayalı, parlamenter sistem olarak adlandırmak uygun olmamakla birlikte mutlak monarşiden anayasal meşruti sisteme geçişte ara bir aşama olarak almak mümkündürç yasama ve yürükme fonksiyonlarında Padişahın mutlak yetkilere sahip olmasına karşılık bilhassa yargı fonksiyonunun Padişahın egemenliğinden çıkması [Gözler,2000:35-36] ve Meclis-i Mebusan’ın yasa tasarılarında özgürlükçü değişiklikleri sağlayabilmesi [Tanör, 1996:120] mutlak monarşinin sınırlandırıldığının önemli göstergesidir. [Gözler, 2000:36].

Meclis-i Mebusan’ın fes edilmesinin akabinde 30 yıla yakın bir süre geçti. İttihat ve Terakki muhalefeti ve akabinde iktidarı döneminde II. Meşrutiyet sistemi kuruldu. Beraberinde 1876 Anayasasına 1909 da değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerin esasında padişahın görev ve yetkilerinin sınırlandırılması anlayışı yatmaktaydı. Buna göre 8 Ağustos 1909 tarihli yasa ile,1876 metninin 21 maddesi değiştirilecek, bir madde kaldırılacak ve üç yeni madde eklenecektir [Kili, 1982:26]. Temelde yapılan, 1876 Anayasasının değiştirilmesi olmasına karşın, bu durum Anayasa hukukçuları yasa Siyaset bilimcileri tarafından “1909 Anayasası” olarak değerlendirilmiştir [Tanör,1996:147]. Bununla birlikte devletin “monarşik” ve “teokratik” yapısı korunmuştur. Değiştirilen 3. maddeye göre padişah şeriata bağlılık yemini etmekte ve 7. madde de şeriati korumakla yükümlü tutulmaktadır. 118 maddeye göre, “Kavanin ve nzamatın tanziminde muamelatı nasa erfak ve ihtiyacatı zamana evfak ve ahkam-ı fıkhiye ve hukukiye ile adap ve muamelat esas ittihaz kılınacaktır. Yani yasalar fıkıh hükümlerine uygun olmak zorundadırlar.

1909 değişiklerinin en büyük katkısı, Padişahı en yüksek kurum olma vasfından indirmiş olmasıdır. Öyle ki, padişah Anayasa hükümlerine uyacağına, vatan ve milletine sadık kalacağına yemin etme zorunluluğu getirilmiştir. Padişahın yetkileri önemli ölçüde korunurken getirilen değişiklikle, bu yetkiler ancak ilgili bakanın yada sadrazamın imzası ile kullanılabilir[Gözler, 2000:40]. 7. maddeye göre uluslar arası antlaşmalar meclisin onayı ile yürürlüğe girebilmektedir. 30. madde de yapılan değişikliklerle “Heyet-i Vükela” padişah yerine sadrazama karşı sorumlu hale getirilmiştir. Burada bireysel ve hükümet olarak kabinenin sorumluluğu söz konusudur. 1909 değişiklileri ile Osmanlı Parlamenter Sisteminde yürütme erki Sultan’dan bakanlar kuruluna geçmiştir. Padişahın mutlak veto yetkisi kaldırılarak, geciktirici vetoya dönüştürülmüştür. Başka bir ifadeyle parlamento istediği durumda, padişaha rağmen yasa çıkarabilmektedir.

2.3.2. 1921 Anayasası

1921 Anayasası ve 1924 Anayasası dönemlerinde Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk, İnönü ve Bayar, Cumhuriyetin ilk üç Cumhurbaşkanı’dır. Bu dönemde yapılan seçimlerle ilgili düzenlemeyi getiren Anayasal hükümleri ve değişimleri inceleyelim. 1920 de kurulan Birinci meclis tarafından hazırlanan, ve beş ay süren tartışmalar kabul edilen Teşkilat-ı Esasi -1921 Anayasası- Türkiye Cumhuriyetinin ilk Anayasasıdır. Teşkilat-ı Esasiye ile, “Meclisin başından beri benimsemiş olan, yasamanın üstünlüğü ilkesinin katı biçimi olan meclis hükümeti (güçler birliği) sistemine anayasal bir çerçeve oluşturulmuştur” [Demirel,1994:184].

20 Ocak 1921’de kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun “Egemenlik kayıtsız ve şartsız ulusundur. Hükümet Ulusun kaderini doğrudan doğruya kendisinin yönetmesi esasına dayanır.” şeklindeki birinci maddesi ile yeni kurulan sistemin temel özellikleri belirlendi.¹ Niyazi Berkes,e göre, [Berkes,1973:443] “siyasal rejimi çoğunluk bir şeye benzetemiyordu: Bir İslam devleti rejimi değildi. Parlamenter bir kabine sistemi koymuyordu. Sosyalist bir rejim de değildi” yeni sistemin ortaya koyduğu belirsizlikler karşısında her grup kendine göre bir pay çıkarıyordu. Muhafazakarlar, geçici veya ara

¹ Kanunun Tam Metni için [İnan,1991:147]

bir dönem olarak olaya bakarken, batıcı ise yeni bir sistemin kurulduğu düşüncesindeydiler. Teşkilat-ı Esasiye ile modern devletin temelleri atılmaya başlanılmasının yanında, eski sistemden kopuşun ilk yazılı belgesidir. İstanbul'daki halife-sultanı karşına alan Anadolu hareketi o zamana kadar İcra Vekilleri Heyeti'nin geçiciliğine vurgu yaparak kendisinin asli görevinin Halife-Saltanatı kurtarmak olduğunu ifade etmekteydi. BMM Teşkilat-Esasi'yenin üçüncü maddesiyle adeta bağımsızlığını ilan ediyordu. Teşkilat-ı Esasi bir bakıma bu başkaldırının hukuki ifadesidir[Lewis,1998:256]. Tanyol, Teşkilat Esasiye kanununa modernleşme sürecinin meyvesi olarak bakmaktadır. "...Tanzimat'tan beri gelen sosyal, ekonomik ve politik birikimi geleceğe yansıtan atılım şemasıydı"[Tanyol,1990:14]. Başka bir ifadeyle Kurtuluş savaşının ilk günlerinden beri kamuoyuna deklare edilen saltanat ve halifenin kurtarılması ilkesi terk edilirken yerine kurulması çabalarına hız verilen yeni devletin yaşaması için mücadele verilmesi prensibi kabul edilmekteydi. Teşkilat-ı Esasiye kurulma mücadelesi verilen devletin hukuki alt yapısını oluştururken aynı zamanda eski sisteme dönüşün önünü kapatmaya çalışmaktaydı [Aydemir,1986:464].

22 maddeden oluşan Teşkilat-ı Esasi de yapılan ilk değişiklik Cumhuriyetin ilanıyla olmuştur. 29 ekim 1923 tarihinde 364 sayılı kanunla yapılan değişikliğin birinci maddesinde, "Türkiye devletinin şekli Cumhuriyettir." İfadesiyle devletin adı ve şekli belirlenmiştir. Adı geçen kanunun 10. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın seçimi ve görev süresi, 11 ve 12.maddesinde görev ve yetkileri belirlenmiştir. Buna göre, 10. Madde "Türkiye Reiscumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazifei Riyaset yeni Reiscumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir." Hükümünü getirirken, 11. madde " Türkiye Reiscumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder." 12 madde ise "Başvekil Reiscumhur tarafından ve Meclis azası meyanından intihap olunur. Diğer Vekiller Başvekil tarafından gene Meclis azası arasından intihap olunduktan sonra heyeti umumiyesi Reiscumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur.Meclis hali içtimada değil ise keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur" hükümlerini getirdi[Kili, 1982:40]. 29 ekim 1923 yılında yapılan Anayasal değişiklikler ile 1921 Anayasası 20 Nisan 1924 gününe kadar yürürlükte kaldı, bu tarihten sonra yeni anayasa yürürlüğe girdi. Yeni bir anayasa yapılmasının nedeni 1921 anayasasının genç cumhuriyetin

ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikleri taşımaması ve 1876 Kanuni Esasiye kanunun hala yürürlükte bulunmasıdır[Özbudun,1998:9].

29 Ekim 1923 gün ve 364 sayılı kanuna muhalefet yapılmadı. Ancak Eskişehir milletvekillerinden Emin Sazak Cumhurbaşkanlığı süresinin iki yılla sınırlı tutmanın sistem açısından bir takım sakıncalar doğuracağı ve nedenle sürenin dört yıla çıkarılmasını teklif etti. Meclisteki konuşmasında “Reisi cumhur bütün milletin malı olmalıdır. Ekseriyet fırkasının olmamalıdır” [Özdemir, 1989:32] görüşlerini yer veren Sazak 1923’lerde 2000’li yıllara kadar Cumhurbaşkanlarının tarafsızlık konusunda yaşayacağı probleme işaret etmişti.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Anayasa’da yapılan değişiklikler ile “meclis hükümeti”nin yerine parlamenter hükümet sisteminin tanımına uygun şekilde hükümet kurulmasının yolu açılmış oldu. Sisteme göre, “Meclis hükümeti” sisteminde bakanlar teker teker Meclis tarafından seçilirken, yeni sistemde başbakan tarafından seçilmeleri kabine içinde uyumun kurulmasını sağlar.

2.3.3. 1924 Anayasası

1924 Anayasası dönemin Anayasa komisyonu –Kanun-i Esasi Encümeni- başkanı Yunus Nadi başkanlığında hazırlandı.² Bu dönemde tartışılan konular, meclis dışından aday olup olunamayacağı, Cumhurbaşkanın görev süresi ve Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisiyle ve Parlamentoyla ilişkisinin ne olacağıydı. 20 nisan 1924 tarih ve 491 sayılı kanunla kabul olunan 1924 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı seçilebilmek için yeterli oy sayısı ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak daha sonra eklenen 8. maddeye göre “Cumhurbaşkanlığı seçimi gizli oyla ve salt çoğunlukla yapılır” [Mangırcı,tarihsiz:15]. Cumhurbaşkanı seçimi için Anayasanın 31. maddesine göre yeniden seçilmek mümkündür ve eski Cumhurbaşkanının görev süresi yenisi seçilene kadar sürer. Cumhurbaşkanı devletin başı olmasının yanında gerekli gördüğü durumlarda bakanlar kurulu başkanlığı görevlerinde bulunur ancak Cumhurbaşkanı sıfatını taşıdığı müddetçe meclis görüşmelerine katılamama, oy verememe gibi sınırlamalar getirilmiştir [Kuzu,1997:291]. Bu düzenlemenin amacı Cumhurbaşkanını

² Tanyol,1924 Anayasasının, anayasa olarak kabul edilmesini doğru bulmamaktadır[Tanyol, 1990:14].

gündelik tartışmaların dışında tutmak ve onu siyasetin üzerine taşımaktır. Anayasadaki düzenlemeye rağmen bu amaca ulaşamamış, Atatürk ve İnönü CHP genel başkanlığı yapmalarına karşılık, Bayar Demokrat Parti amblemlili baston kullanmıştır.

1924 anayasası Cumhurbaşkanının görev, yetki ve sorumluluklarını 14 madde halinde düzenlendi. 1924 anayasasının 31. maddesi “Türkiye Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi, yeni Cumhurbaşkanının seçimine kadar sürer. Yeniden seçilmek olur” Cumhurbaşkanının görev süresini ve seçilmesini düzenlemektedir. 32. maddede “ Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. Bu sıfatla törenli oturumlarda Meclise ve gerekli gördükçe Bakanlar kuruluna Başkanlık eder ve Cumhurbaşkanı kaldıkça Meclis tartışma ve görüşmelerine katılamaz ve oy veremez” hükümlerine yer verirken diğer 33-44. maddelerde görev, yetki, sorumluluk ve Cumhurbaşkanı yeminini düzenlemiştir. 1921 ve 1924 anayasalarına göre kadınların Cumhurbaşkanı seçilmeleri mümkün değildi. 1934 yılına kadar seçme ve seçilme hakkı bulunmayan kadınlar bu tarihte yapılan anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanı seçilme hakkına sahip oldular. Buna karşılık 2000 yılına kadar Cumhurbaşkanlığı için kadın aday çıkmamıştır. 1924 anayasasına göre Cumhurbaşkanı seçilebilmek için meclis üyesi olmak ve 30 yaşını doldurmuş olmak şartları aranmaktaydı. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra kadınlara Cumhurbaşkanı seçilebilme yolu açılmıştır. 10. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar kadınlar aday olmadı.

1924 Anayasası, Türkiye Cumhuriyetinin ikinci Meclisi döneminde hazırlanıp yürürlüğe konuldu. Kurucu Meclis Sifatını taşımayan ikinci Meclise, Anayasa Komisyonunun hazırladığı anayasa taslağı 9 Mart 1924'te sunulmuştur [Erdoğan,1999:60]. 1875 tarihli Fransız Anayasası ve o dönemlerin Lehistan'ı olan 1921 Polonya Anayasalarından yararlanılarak hazırlanan 1924 Anayasası 20 Nisan 1924'te kabul edildi [Tanör,1996:223]. 1924 Anayasasının 104 maddesiyle, 1876 Kanun-u Esasiye ve 1921 Teşkilat-i Esasiye yürürlükten kaldırıldı [Gözübüyük, Kili,1957:123].

1924 Anayasası, 5. maddesiyle yürütme gücünü TBMM'ne vermiştir. Bunun yanında yedinci madde, “Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin

edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır” demektedir. Bir başka ifadeyle, Anayasa yürütme erkini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kuruluna vermiştir. 31. maddeye göre Cumhurbaşkanı, “Büyük Millet Meclisi kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi, yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar sürer. Yeniden seçilmek olur.” 39. maddesine göre ise, “Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar Başkan ve birlikte ilgili bakan tarafından imzalanır.” Bu durum dolayısıyla Cumhurbaşkanının siyasal sorumsuzluğu bulunmaktadır. 41. madde, vatana ihanet durumunu düzenlemiş buna göre, “Cumhurbaşkanı vatan hayınlığı halinde Büyük Millet Meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorunlar 39. madde gerince bu kararları imzalayan başbakan ve ilgili bakanlara aittir.” Özetleyecek olursak, 1924 Anayasasının ortaya koyduğu devlet başkanlığı sistemi anayasal çerçeveden bakıldığında klasik parlamenter sistemdeki gibidir [Gözler, 2000:64].

Anayasa Komisyonuna sunulan, yedi yıllık süre ve meclis dışındanda seçilebilme önerileri kabul görmemiştir [Tanör,1996:231]. Her meclis görev yaptığı dönemin Devlet Başkanını seçerken, görev süresi meclisin süresiyle eşittir. Erken seçim yada seçimlerin ertelenmesi durumlarında, aynı süre uyarınca devlet başkanının görev süresi de devam etmekteydi. Parlamento da yapılan seçimler “gizli oy” ve “salt çoğunluk” ilkelerini benimsemiştir. 32. maddeye göre; “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla törenli oturumlarda Meclise ve gerekli gördükçe Bakanlar Kuruluna Başkanlık eder ve Cumhurbaşkanı kaldıkça Meclis tartışma ve Görüşmelerine katılamaz ve oy veremez” Cumhurbaşkanının Meclisten geçen kanunları on gün içinde ilan etme gibi yükümlülüğü bulunmaktadır. Bununla birlikte kanun tasarılarını on gün içinde meclise gönderme yetkisi bulunmaktadır.

1924 Anayasası, “meclis hükümeti sistemi” ile “parlamenter sistem” hükümlerine yer vermiştir. Bu durum, 1961 Anayasasına giden süreçte, hükümet sisteminde önemli aşamadır. Başka bir ifadeyle, “1924 Anayasası, 1921 Anayasası’nın benimsemiş olduğu saf meclis hükümetinden 1961 Anayasa’sının benimsediği klasik parlamenter sisteme geçişi kolaylaştırmıştır” [Yazıcı,2002:118]. Anayasal durum bu şekilde olmasına karşın, Cumhurbaşkanları Atatürk ve İnönü, Başkanlık sistemlerine benzer bir yönetim sürdürmüşlerdi.

2.3.4. 1961 Anayasası

1961 anayasası 1950-1960 dönemi Demokrat Parti hükümetlerine bir tepki olarak, yürütme gücünün paylaşılması esası göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Yürütme erkinin var olan yada oluşturulan diğer kurumlara dağıtılmasıyla güçsüz hükümetler dönemi geri gelmiştir. Milli Güvenlik Kurulunun kurulmasıyla bürokrasinin askeri kanadı siyasal karar alma mekanizmasına girerek kabinenin ve başkanının siyasal görev ve yetkileri kısıtlanmıştır. 1961 anayasası çift meclis sistemi, anayasa mahkemesi, devlet denetleme kurulu gibi yeni kurumlar oluşturmuştur. 1961 Anayasası 6. maddesinde, yasama ve yargı kurumlarından “yetki” ile söz ederken, “yürütme kurumunun “görev”lerinden söz etmektedir. 61 Anayasası, 24 Anayasası gibi yürütme görevini, “kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından...” kullanılmasını belirler. Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından, kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenimini tamamlamış kendi üyeleri arasından seçilir. Seçim sistemi, “üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu” ve “gizli oy” ilkeleri ile “yedi yıl” ilkelerini benimsemiştir. Bir kişi arka arkaya iki kere Cumhurbaşkanı seçilemez. Cumhurbaşkanı seçilenlerin eğer varsa partilerinden ilişkileri kesilir ve TBMM üyeliği sona erer. Tanör’e göre [Tanör, 1996:302] “Bu “şartlamaların” her biri eski dönemim partizan, aynı zamanda da “özel tahsilli” Cumhurbaşkanlarına tepkidir. TBMM üyeleri arasından seçilmeleri koşulu yasamanın geleneksel üstünlüğüne işaret eder.” 95 maddeye göre, şayet ilk iki turda gerekli çoğunluk sağlanamaması durumunda sonraki turlarda salt çoğunluk aranır. Bu turların sonu olmadığı için, 1980 yılında yapılan seçimlerde, hiçbir aday gerekli çoğunluğa ulaşamadığından darbeye giden siyasal krize neden olunmuştur. 102. maddeye göre, Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından Meclis üyeleri arasından atanır. Başbakan tarafından Meclis içinden yada Meclis dışından ancak seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından belirlenen bakanlar Cumhurbaşkanınca atanır.

Cumhurbaşkanları görevlerinden ötürü sorumlu tutulamazlar, vatana ihanet durumları saklı kalmak kaydıyla mutlak sorumsuzlukları bulunmaktadır. 98. maddeye göre, devlet başkanının bütün kararları, ilgili bakanlar tarafından imzalanır ve sorumluluk bakanlara aittir. 99. maddeye göre, vatan hainliğiyle suçlanan Cumhurbaşkanı için, Meclis üye tam sayısının suçlaması ve üçte iki çoğunluğunun onayıyla Yüce Divan yolu açılabilir. O döneme kadar gelen Türk Anayasalarının en kapsamlısı olan, 1961 Anayasası

**EC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON**

devlet başkanına klasik parlamenter sistemlerdeki benzer sembolik yetkiler vermiştir. Bununla yanında, 1961 Anayasasının 110 ve 111. maddelerinde, 1924 Anayasasında yer almayan, “Anayasa Mahkemesine İptal Davası Açmak”, “Kontenjan Senatörü Seçmek”, “Milli Güvenlik Kurumuna Başkanlık Etmek” vb. yetkileri bulunmaktadır.

1961 Anayasası, çift meclis sistemini getirmişti. 1876 Anayasası ve 1909 değişiklikleri sonrasında da varlığını koruyan çift Meclis, 1982 Anayasası ile kaldırılacaktı. Anayasa’nın 86. maddesine göre, “Her Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve Anayasa’da başkaca hüküm yoksa, toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir.” TBMM’nin toplantı yeter sayısını, Meclis ve Senatonun üyelerinin salt çoğunluğuna bağlayan Anayasaya göre, hükümetlerin kurulmasında güven oylaması için gereken rakam 114 iken, gensoru ile hükümetlerin düşürülmesi için 226 rakamı aranmaktaydı. Burada amaç, istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamakken uygulamada tersi bir durum görüldü. Özellikle, 1970’li yıllarda, kısa ömürlü ve çok üyeli koalisyonlar ve AP başkanı Anayasa’nın yıpranmasına neden olacaktı.

2.3.5. 1982 Anayasası

Anayasa, 1961 sisteminin kurmuş olduğu geleneksel parlamenter sistemi korumakla birlikte sistem içinde yürütmenin ve yürütmenin bir kanadı olan Cumhurbaşkanlığı kurumunu güçlendirmiştir. Bununla birlikte “Bakanlar Kurulu” sistemin ana parçasını oluşturur. Yürütme erkinin gerekleri yerine getirilirken, karar yetkisi ve bu yetkiden dolayı sorumluluğu bulunmaktadır. Meclise karşı sorumlu olan kurul, gensoru, meclis soruşturma ve bütçenin reddi gibi yollarla denetlenir. Cumhurbaşkanı, devletin başı konumundadır, [Erdoğan,1999:150] “genel oy” yerine parlamento tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, yürütme ile ilgili işlemlerde Bakanlar Kurulu ile birlikte hareket etmek ve hükümet programına uymak durumundadır. Bununla birlikte Klasik parlamenter sistemin iyi bir örneği olan İngiltere sistemiyle karşılaştırıldığında Türk Sisteminde güçlü bir Cumhurbaşkanlığı kurumunun olduğu söylene bilinir.

Anayasa’nın 8. maddesi, “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve Kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” Demektedir. 1982 Anayasası 101. maddesiyle Cumhurbaşkanı seçme yetkisini TBMM’ye vermiştir. Cumhurbaşkanının seçimiyle ilgili düzenlemeler 102. maddede

düzenlenmiştir. 102. maddenin ikinci fıkrasına göre; Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı kurumunun boşalması durumlarında 10 gün sonra Devlet Başkanlığı seçimlerine başlanır ve seçimler başlangıç tarihinden itibaren otuz gün içinde bitirilmelidir. İlk on günlük süre, adayların Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanına bildirilmesi, kalan diğer yirmi günlük süre ise, seçimlerin bitirilmiş olması gerekmektedir. Anayasanın 102. maddesinin birinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanının görev süresinin olması yada herhangi bir şekilde makamın boşalması durumlarında Meclis toplantı halinde değilse acilen toplantıya çağrılır. Anayasanın 102. maddesi, Cumhurbaşkanlarının “gizli oyla” seçilmesini emreder. Devlet Başkanının 550 milletvekilli parlamentonun üçte iki çoğunluğu olan 366 oyla seçilmesi mümkündür. Ölüm, istifa ve herhangi bir nedenden ötürü milletvekilliği düşenler bu sayısı aşağıya düşüremez. Başka bir ifadeyle, ilk iki tur için Cumhurbaşkanlığı seçim yeter sayısı Anayasamıza göre 366 dır. 102. maddenin üçüncü fıkrasına göre, ilk iki turda seçim gerçekleşmezse üçüncü ve dördüncü tura geçilir. Her tur için 3 günlük bekleme süresi öngörülür. Üçüncü turda “üye tam sayısının salt çoğunluğu” aranır. Başka bir deyişle 276 bulan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Cumhurbaşkanının üçüncü turda seçilememiş olması durumunda dördüncü ve son tura geçilir. Bu turda da “üye tam sayısının salt çoğunluğu” aranmaktadır. Ancak üçüncü turda en çok oyu alan iki adayın katılabildiği bu tur sonucunda da Cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirilmezse, Anayasanın 102 maddesinin üçüncü fıkrasına göre derhal parlamento yenilenir. Bu koşul, Korutürk sonrası yapılan seçimlerde bir sonucun alınamaması nedeniyle getirilmişti [Gözler,2000:486].

1982 anayasasının cumhurbaşkanlığı kurumuna yasama, yürütme ve yargı alanında geniş yetkiler vermesi, demokrasilerin olmazsa olmaz koşulu olan “Kuvvetler Ayrımı” ilkesinin devlet başkanlığı bünyesinde “Kuvvetler Birliğine” dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum Duran’ın deyimiyle siyasal iktidarın yanında devlet iktidarının oluşturulmasına neden olmuştur [Duran, 1988: 50]. 1982 anayasası esasta, cumhuriyetin ilk yıllarındaki devlet başkanlığına benzer bir model öngörmüştür. Bu model Türk yönetim geleneğindeki devlet başkanlığı kurumuyla örtüşürken, klasik batı parlamenter sistemleriyle ters düşmektedir. Duran’a göre bu sistemin adı “Aksak başbakanlık hükümeti” veya “Otoriter başkanlık hükümeti”dir [Duran, 1982: 18-19]. Anayasa

profesörü Özbudun sistemi “Zayıflatılmış parlamenterizm” olarak adlandırmaktadır [Özbudun, 1993: 323] Anayasa sistem

1982 anayasası yargı denetimlerinin azaltılması, yeniden tek meclis sistemine geçilmesi özerk kurumların merkeze bağlanması ve benzeri düzenlenmelerle yürütmeyi yasama karşısında güçlendirmiştir. Bunun yanında MGK ve Cumhurbaşkanlığı kurumları daha fazla güçlendirilerek, hükümet karşısındaki konumları korunmuştur [Karatepe, 1997: 258]. Öyle ki cumhurbaşkanı yürütme erki içersinde, klasik parlamenter sistemlerde pek görülmeyen yetki ve görevlerle donatılarak yürütme organının aktif ve belirleyici bir üyesi haline getirildi. Buna karşın cumhurbaşkanının yapmış olduğu eylem ve işlemlerde vatana ihanet dışında sorumluluğunun bulunmaması hukuk mantığına aykırı düşmektedir. Genel, açık oya dayalı seçimle iktidara gelen gelişmelerde siyasal sorumluluğu bulunan bakanlar kurulu ve başbakan cumhurbaşkanının eylem ve işlemlerinden sorumludur. Anayasa, Bakanlar Kurulunun KHK çıkarma yetkisi kuvvetlendirirken, Üniversiteler Cumhurbaşkanının denetimine, Özerk bir kuruluş olan TRT hükümetin denetimine verildi

3. CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM ve İŞLEYİŞLERİ

3.1. 1921-1924 Anayasaları Dönemi seçim ve İşleyişi

3.1.1. Mustafa Kemal Atatürk³

Birinci Meclis yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek elde topladı. 414 vekilden oluşan Meclis, yürütme görevini yerine getirirken yaşamış olduğu zorluklar nedeniyle 11 üyeden oluşan “İcra Vekilleri Heyeti” adlı bir örgüt kuruldu. Bu heyet meclis adına yürütme görevini üstlendi [Öz,1992:76]. Bu heyetin üyeleri, meclis üyeleri arasından tek tek ve salt çoğunluk gözetilerek seçilecekti. Buna göre üyelerin arasında çıkan uyumsuzluklar meclise götürülecek ve son sözü meclis söyleyecekti. Bunun yanında, “Hükümet reisi durumunda olan Mustafa Kemal B.M.M. Reisi seçiliyor ve aynı zamanda hükümet başkanı olarak da kabineye başkanlık ediyordu” [Aydemir,1985:143] Vekillerin seçim usulünün ortaya çıkardığı uyumsuzluklar nedeniyle heyetin başarılı olamadı. Bu gelişme üzerine heyetin başkanlığını yapan Meclis Başkanı Atatürk heyet hakkında meclise önerge vererek, üyelerin kendi tarafından seçilmesini istedi. Ancak meclisin bu isteğe karşı direndi. Meclisin bu isteğe direnmesi, Atatürk ve yakın çevresinin sistem içerisinde oluşan fiili iktidarını sınırlamak ve yetkinin mecliste kalmasını sağlamak olarak değerlendirilebilir. 1920-1923 döneminde parlamento içindeki mücadeleyi Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından oluşturulmuş olan fiili iktidar ve bu iktidarı sınırlamak isteyenlerin mücadelesi şeklinde yorumlanabilir [Tunçay,1981:42]. İcra Vekilleri Heyeti ile kurulan yeni idare fiilen bir devlet olarak fonksiyon üstlendiği halde hukuken geçici bir nitelik taşıyordu. Bununla birlikte, “BMM ve Hükümeti kurulmasıyla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti memleketin tek yasal gücü haline gelmiş, Temsilciler Heyeti de İcra Vekilleri Heyeti’ne dönüşmüştür [Tunaya,1981:196].

³ 1881’de Selanik’te doğan Mustafa Kemal, modern Türkiye’nin kurucusudur. İttihat ve terakki cemiyetinin otoriter kanadına mensup olan M. Kemal, askeri akademiden mezun olduktan sonra, Trablusgarp, balkan , birinci dünya ve kurtuluş savaşlarında komutanlık yaptı. Özellikle Filistin cephesi, Çanakkale ve kurtuluş savaşlarındaki kahramanlıkları kendisine destansı bir ün kazandırdı. Kurtuluş savaşının ardından 1923’te Cumhuriyeti ilan eden Atatürk, ölümü olan 1938’e kadar bu görevi yerine getirmiştir.

Yeni meclis seçimlerinin yapılabilmesi için 1 Nisan 1923 günü meclis olağanüstü bir toplantı yaptı. Meclis, seçimler için gerekli olan anayasa değişikliklerinin yapılabilmesi hususunda, birinci grup üyelerinin vermiş olduğu teklifi görüştü. İkinci grubun muhalefetine rağmen meclisten seçim kararı çıkarken “Hıyaneti Vataniye Kanunu’nda” yapılan değişikliklerle birinci grubun adaylarının ve temsil etmekte olduğu görüşün aleyhinde propaganda yapılması yasaklandı. Bunun yanında iktidarı fiili olarak elinde bulunduran birinci grubun seçimlere ikinci gruba göre daha avantajlı olarak girdi. Birinci Meclis kapanırken yapılan seçimlerde ikinci gruptan kimsenin Meclise girmemesi hedeflenmişti.

Seçimler sonucunda İkinci Gruba mensup 118 milletvekilinden % 3 meclise girmeyi başarırken ikinci gruba mensup milletvekillerinin ise % 97’i meclise girmeyi başardı [Öz,1992:80-81]. I. Meclis hakkında yetkin bir çalışma olarak kabul edilen “Birinci Mecliste Muhalefet” isimli kitabın yazarına göre, birinci Meclisteki 63 ikinci grup üyesinden ikinci meclise kimse girememişti [Demirel,1994:591]. İkinci meclis için yapılan seçimlerde amaç muhalefetin –ikinci grup- olmadığı bir meclisti. Ancak seçimlerde ikinci grup vekillerinin % 3’lük bir oranda meclise girmeyi başarmış olsa da birinci grubun adayları arasından seçime katılarak meclise girmeyi başaran milletvekilleri oldu. “... meclisi az çok kontrol altına almadan yeni reformlara gidilemeyeceğin” [Karpat,1996:56]’nin anlaşılması üzerine seçim kararını çıkartan Birinci Grup, istediği mütecanis meclisi yine oluşturamadı. Birinci grup, 11 Eylül 1923’de Mustafa Kemal Başkanlığında halk fırkasını resmen kurdu [Sezgin, 1984:134]. Muhalefetin yanıtı, 17 Kasım 1924’te terakkiperver Cumhuriyet halk fırkasını kurmak oldu [Özdağ,1991:56-60]. Mücadelenin siyasal arenanın dışına kaymasıyla siyasi cinayetler işlenmeye başlandı. İkinci gruptan Topal Osman, Ali Şükrü bey ve Halit paşa öldürüldü. Bu cinayetler aynı zamanda Birinci Grup içerisinde de tartışmalara yol açtı [Çakan, 1999:29]. Nihayet Takrir-i Sükun Kanunu ile inkılapları kabul edecek tek düze bir parlamento ve siyasal sistemde tek parti, ülkenin kaderini otoriter ve katı bir yönetime bırakacak, sistemin temel organları tek elde toplanarak devrimlere giden yolda muhalefetin önü kesilecektir. Seçimlerinin yapılma gerekçeleri, inkılapları kabul edecek ve “meclisi az çok kontrol altına yeni reformlara” gidilemeyeceğinin anlaşılmasıydı [Karpat,1996:56]. Meclise hakim olan dolayısıyla da iktidarı elinde bu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti seçimlerden büyük zaferle ayrıldı. Seçimlerde 50000 seçmene bir

vekil, yerine 20000 seçmene bir vekil uygulamasına geçilmiş bunun sonucunda 2. TBMM’de vekil sayısının arttı. Tek düze parlamento ve siyasal sistemde tek parti, ülkenin yönünü otoriter ve katı bir yönetime bıraktı. Sistemin temel organlarını tek ele toplanarak devrimlere giden yolda muhalefetin önünü kesildi.

1923’e gelindiğinde saltanat kaldırılmış olmasına rağmen sistemin şekli ve adı belirlenmemişti. 29 Ekim öncesinde parlamentoda bir hükümetin kurulması nedeniyle çıkan kriz sonucunda parlamento, başkan Mustafa Kemal’e başvurdu. Atatürk, Cumhuriyetin ilan edilmesi teklifini sundu. Yapılan oylamada oy çokluğuyla bu teklif kabul edildi. Yeni kurulan sistemde seçimle gelen Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanının atayacağı başbakan ve başbakan tarafından kurulacak kabine sistemi öngörmüştü [Zürcher,1998:243] Kurtuluş savaşının önde gelenlerinden habersiz gerçekleşen bu gelişmelere Karabekir, Cebesoy, Bele ve Adıvar gibi kurutuluş savaşının önde gelen isimleri tepki gösterdi. Bunlara göre, devletin adının Cumhuriyet olup olmamasının önemi olmadığını, önemli olanın demokratik bir sistem kurmak olduğunu ve baskı, otoriter yönetimden uzaklaşmak gerekir. Bununla birlikte, Cumhuriyetin ilan edilmesi için erkendi [Okyar,1997:34]. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle hilafetin konumu belirsizleşti. Muhalif kesim M Kemal’e karşı mücadele edecek tek kurum olarak hilafeti görmekteydi. İstanbul barosu başkanı Lütfi Fikri ve bazı muhaliflerin Halifeyi daha aktif olması noktasında uyarması üzerine hükümet harekete geçti. Önce İstanbul’a İstiklal mahkemeleri, akabinde hilafeti kaldırarak Osmanlı ailesinin bütün fertlerini yurt dışına gönderildi [Zürcher,1998:243].

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Atatürk 600 kusur yıl süren Osmanlı devletinin külleri üzerine modern bir devlet kurdu. Kasım 1922’de, “Saltanat kaldırılırken, Hilafetin Saltanattan ayrılabilceği ve tek başına varolabileceği, saltanatın Türkiye için Hilafetin ise bütün İslam alemi için olduğu ileri sürülmüştür” [Tunçay, 1981:71]. Atatürk, Hilafetin Saltanat ile birlikte kaldırılması gerektiği fikrinde olması rağmen şarhların oluşmaması nedeniyle biraz daha beklenmesi gerektiğini İzmit gezisinde ifade etmişti. Devrimleri şartların oluştuğu zamanlarda gerçekleştiren, Birinci

Grup, Hilafetin kaldırılması zamanı geldiğini anlayınca 3 Mart 1924'de hilafeti ve Osmanlıdan devralınan diğer kurumları kaldırdı.⁴

Kurtuluş savaşının kahramanı Atatürk savaşın ardından Cumhuriyeti ilan edilmiş akabinde de Cumhurbaşkanı seçilmişti. Atatürk'ün Mecliste yaptığı konuşmada, "Türkiye'nin Cumhuriyet olmasına, başına da bir Cumhurbaşkanı olmasına karar verdim" [Mangırcı,tarihsiz:33] sözleriyle Cumhuriyetin ilanı ile ilgili tartışmalara son verdi. O güne kadar toplumda Cumhuriyet tartışılmadığı gibi, toplumun böyle bir beklentisi de yoktu. Mustafa Kemal ve arkadaşları hükümet krizini fırsat bilerek meclise rejimin değiştirilmesiyle ilgili tasarını sunmuşlardı. Tasarının mecliste tartışıldığı ve oylandığı sırada, en büyük muhalifleri olan Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Kazım Karabekir Ankara dışında bulunmaları nedeniyle Mecliste yerlerini alamamışlardı. Cumhuriyet sistemine geçilmesi için verilen anayasa değişikliği tasarısı Halk partisi meclis grubunda görüşüldükten sonra genel kurula getirildi. 158 evet ve 1 çekimser oy alan tasarı kabul edildi. Cumhuriyete geçilmesi mecliste büyük coşku yarattı. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra sıra Cumhurbaşkanı seçmeye geldi. Cumhuriyetin ilanı ile ilgili tasarının meclisten geçmesi üzerinden 15 dakika geçtikten sonra sıra Devlet başkanını seçmek için oylama yapılmaya geldi. Oylamaya geçildiğinde M. Kemal tek başına adaydı. Mecliste ise 334 Milletvekilinden 176'sı oylamaya katılmamıştı, bir başka ifadeyle Cumhuriyetin ilanına ve Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı seçilmesine Parlatmentonun % 47'i karar verdi. Bununla birlikte siyaset bilimciler arasında sayı verme noktasında tam bir uyum söz konusu değildir. Öyle ki; Ergin, İkinci TBMM seçimlerinde 270 vekil seçilmişti. Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili oylamaya, Ergin yaklaşık 100 milletvekilinin katılmadığını ve katılanların oybirliği ile Cumhuriyetin ilan edildiğini söylemektedir [Ergin, 1984:151]. Cumhuriyetin ilanı ülkede sorun haline gelmeye başlayan devlet başkanlığı problemini çözmüş ve rejimin adı konulmuş oldu. Bir gün sonra ise İnönü 1937 yılına kadar aralıkla devam edecek olan başbakanlık görevine getirildi. Gerek 1921 Anayasası, gerek 1924 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı seçimi 4 yılda bir yapılmaktaydı. Buna göre 1927, 1931, 1935'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine Atatürk tek başına aday olarak katıldı.

⁴ Hilafetin kaldırılmasından sonra Osmanlı ailesinin bütün fertlerinin yurt dışına çıkarılması kararlaştırıldı. Osmanlı ailesinin durumu üzerine mecliste tartışmalar yapılırken, Osmaniye Milletvekili

Bu bir bakıma parlamento da muhalefetin tamamen bastırıldığı anlamına gelmekteydi. 1924 Anayasasına göre Parlamento dışında Cumhurbaşkanlığına kimsenin aday olması mümkün olmadığı ve dolaylı da olsa parlamentonun oluşumunda M. Kemal'in temel belirleyici olması bu sonucu doğurmuştur. Ancak bütün bu olanlara rağmen Atatürk'ün oylamalarda oyların hepsini alamaması, alttan da olsa gizli bir muhalefetin olduğu anlamına gelmektedir. Atatürk, bu muhalefetin sebebini "türlü riyakarlıklarla içimize girmek yolunu bularak..." [Parla,1991:123]. Parlamentoya girenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu kısıtlı da olsa muhalefetin sonucunda 1927 seçimlerinde 335 Milletvekilinin 288'ini, 1931 seçimlerinde 351 milletvekilinin 289'unu, 1935'de ise 444 üyeden 386'nın oyunu alarak seçilebildi [Özhan,1998:1035]. Cumhurbaşkanlığının yanında, CHP genel başkanı, Ebedi Şef, anayasasının verdiği yetkilerle Başbakanı ve Bakanları atama yetkisini elinde bulundurma, Başkomutan, Bakanlar kurulu başkanı ve Meclis başkanı gibi olağanüstü görevleri elinde bulundurmasına rağmen seçimlerde tam bir başarının sağlanamaması, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin krizlerinin habercisi gibidir.

Atatürk 1923-1938 yılları arasında bu görevi yürüttü. Bu dönemde seçimler 4 yılda bir yani her parlamento seçim döneminde yapılmaktaydı. CHP'nin genel başkanı ve ebedi şefinin seçilmesi tartışmasız yapıldı. Bunda Atatürk'ün, kendi dışındaki adayların çeşitli yöntemlerle önünü tıkaması, diğer adayları bu görevi taşımayacak kadar yetersiz olarak görmesi, kendi kişisel tercih ve kararlarını, parlamentonun, kanunların, diğer bütün devlet organlarının üstünde görmesi, bir başka ifadeyle kendi iradesinin milletin iradesinin üstünde görmesi, kendini şaşmaz, yanılmaz, büyük kurtarıcı, kahraman olarak görmesinden kaynaklanmaktadır [Karatepe,1997:53]. İlk Cumhurbaşkanlarının son Osmanlı padişahından daha geniş yetkilere sahip olması devrimlere karşı muhalefet yapılmasını engelledi. Savaşın ve devrimlerin lideri olması nedeniyle bütün yetkileri tek başına eline alan Atatürk millet adına en iyi kararı vereceği bekleniyordu. Devletin bütün yetkilerini tek elde toplayan Ebedi Şef bütün kararlarda son söz sahibiydi. Devletin ve milletin birlik ve beraberliğini temsil eden Şefe karşı en küçük muhalefet vatana ihanet, bölücülük, gericilik, hizipçilik gibi kavramlarla suçlanıyor ve kolayca bastırılı biliniyordu [Karatepe,1997:53]. Çok partili hayata geçilene kadar bütün

İhsan Eryavuz, "Ötülerinin kemiklerini bile mezardan çıkarıp atmak gerekir" fikrini savunmuştur [Goloğlu,1973:156]. Osmanlı ailesinin yurt dışına çıkarılışı olarak bkz. [Ardakoç,1955]

muhalafet hareketleri benzer suçlamalarla karşı karşıya kaldı. 1930'dan 1945'e gelinceye kadar yasak olmamasına rağmen siyasal parti kurulmaya teşebbüs edilmemesi bu durumla açıklanabilir.

Türkiye'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Atatürk'ün sistem üzerindeki gücünün temelinde Anayasal durum yatmamaktadır. Aksine, siyasal konjonktür, tek parti, ordu desteği, Kurtuluş Savaşı ve savaştaki karizması gibi etmenlerden ötürü, "şef" yada "tek" adam rolleriyle devleti yönetmiştir. Dikkat çekilmesi gereken husus, 1924 Anayasasının ortaya koyduğu başkanlık sistemi parlamenter sistemlerle örtüşürken uygulamada Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı başkanlık sistemine yakın bir yerde durmaktadır. Başka bir deyişle, Atatürk'ün devlet başkanlığı modeli uygulamada, klasik parlamenter sistemlerdeki devlet başkanlığı ile tezat oluşturur. Cumhurbaşkanı, her şeyi düşünen, karar veren, uygulayan yada uygulatan bir adam pozisyonundadır. Devletin kurulmasından, siyasal kurumlara, toplum yapısının örgütlenmesinden mahalle teşkilatına kadar, bütün değişimlerde milleti adına devlet başkanı vardır. Siyaset bilimi literatürüne giren "tek adam" kavramı, kendi başına uygulamayı anlatmaktadır. 1924 Anayasası, klasik parlamenter sistemlere benzer bir devlet başkanı öngörmüşken, uygulamada bütün yetkileri elde toplayan, tek ve son söz sahibi Cumhurbaşkanları örneği yaşanmıştır. Devlet başkanının anlayışında her şeyi milleti adına düşünen ve yapan büyük önder inancı vardır. Bu bakış açısı, modern Türkiye'nin oluşumunda Atatürk'ü daima zirvede ve tek başına tutmuştur.

3.1.2. İsmet İnönü⁵

Atatürk'ün hastalığının artması ve ölümünün an meselesi olduğu anlaşılınca iktidar mücadelesi başladı. Başlarda en kuvvetli aday olarak İçişleri Bakanı ve CHP genel sekreteri olan Şükrü Kaya görülmekteydi. İsmet İnönü son zamanlarda Mustafa Kemal ile girdiği polemik sonucunda gözden düşmüş ve Başbakanlık koltuğunu 14 yıl sonra Celal Bayar'a bırakmak zorunda kalmıştı. Hasta olan Atatürk kendini kavgalardan uzak bir şekilde İstanbul'da dinlenmeye çekmiş olması, Ankara'da mücadelenin artmasına neden oldu. İnönü her ne kadar gözden düşmüş olsa da arkasında 14 yıl beraber çalıştığı sivil ve askeri bürokrasi bulunmaktaydı. En büyük rakibi olan Şükrü Kaya ise İnönü'nün yokluğunda Meclise hakim bir duruma gelmişti. İttihatçı gelenekten gelen İnönü ile hariciyeci olan Kaya arasındaki mücadelede, ilk zamanlar Kaya ve arkadaşlarının İnönü'ye suikast hazırlığında oldukları iddia edilmiştir [Mangırcı, tarihsiz: 37]. Gelişmeler üzerine İnönü ve evi koruma altına alınırken, karşı atağa geçildi. İnönü ve arkadaşları Atatürk'ün İnönü'yü kendinden sonra Cumhurbaşkanlığı için hazırladığı iddia edildi. "... İsmeti Kendi elimle hayatımda reis-i Cumhur yapacağım..." [Mangırcı, a.g.e:38] nerde ve ne zaman söylendiği bilinmeyen sözleriyle puan toplanmaya başlandı. Meclisin adayı Şükrü Kaya ile Ordunun adayı İsmet İnönü arasında daha sonraları gelenek halini alacak olan son sözü parlamento dışı güçler söylemiştir. Her ne kadar seçim mecliste olmuş olsa da Bir askeri lisenin öğretmeni öğrencilerine ifade ettiği gibi Mecliste yapılan seçim "... işin formalitesidir. Kumandanlar razı olmasaydı, o başı bozukların Cumhurbaşkanı seçmek hadlerine mi düşmüştü?" [Soyak, 1973:758]. Fethi Okyar, Genelkurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, İçişleri bakanı ve CHP genel sekreteri Şükrü Kaya, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek ve son olarak ta İsmet İnönü

⁵ 1884'de İzmir'de doğan İsmet İnönü, 1907'de ittihat ve terakki cemiyetine girdi. Birinci Dünya savaşında Suriye-Filistin cephesinde savaştı. Kurtuluş savaşında batı cephesi komutanlığını üstlendi. Batı cephesinde 1. İnönü ve 2. İnönü zaferlerinin lideridir. Savaşın ardından Lozan görüşmelerinde Türkiye'yi temsil etti. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle 1937'e kadar çeşitli aralıklarla başbakanlık yaptı. Atatürk'ün ölümüyle boşalan Cumhurbaşkanlığı görevine seçildi. Parlamentodaki seçimlerin birinci turunda oy birliğiyle seçilen İnönü, Türk Cumhurbaşkanları arasında seçimlerde en yüksek destekle bu göreve getirilen devlet başkanıdır. 1950'ye kadar bu görevi yerine getirdi. 1950-1960 döneminde ana muhalefet partisi lideriydi. 1960-1965 yıllarında AP ile koalisyon hükümetlerinde başbakanlık yaptı. CHP genel başkanlığını 1972'ye kadar sürdüren İnönü başkanlıktan ayrılmasının ardından kısa bir süre sonra vefat etti.

isimleri telefuz edildi [Mangırcı,tarihsiz:36-42]. Atatürk'ün yakın arkadaşı İngiltere ve Fransa eski büyük elçisi, eski başbakan ve Muhalefet liderliği yapan Fethi Okyar bu adaylar arasında en ciddi aday olarak ortaya çıktı. Bu arada tartışmaların uzaması sonucunda İstanbul'da bir toplantı düzenlendi ve bu toplantı sonucunda İsmet İnönü'nün adı ağırlık kazanmaya başladı. Bu toplantı üzerine Mareşalin adaylığını çekmesi sonucunda İsmet İnönü ismi başbakan Bayar tarafından da kabul edildi. Bu durum sonucunda seçime İnönü tek başına girdi. Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra CHP grubu toplandı, kürsüye gelen Başbakan Bayar cumhurbaşkanlığı için parti grubunda seçim yapacağını ve bu seçimde en yüksek oyu alan kişinin Cumhurbaşkanlığı seçimine gireceğini söyledi. Aynı gün yapılan seçimde İsmet İnönü oylamaya katılan 348 oydan 346 oy almayı başararak Genç Cumhuriyetin ikinci başkanı unvanını kazandı [Özhan,1998:1035]. 11 kasım 1938 tarihinde yapılan oylamaya çeşitli nedenlerle 51 milletvekili katılmadı.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinde temel etken Parlamentodaki bulduğu desteğin ötesinde sivil-askeri bürokrasideki desteğidir. Bu desteğin arkasında İnönü'nün 14 yıllık Başbakanlığı döneminde Bürokrasi yönetmiş olmasının yanında ordu içinde kendisini destekleyen general kliğini oluşturabilmiş olması yatmaktadır. 1938 seçimlerinde basının İsmet İnönü'nün yanında yer alarak, "Atatürk'ün adayı İsmet İnönü'ydü", Atatürk'ün ağzından, "Ben onu halihazırda cumhurreisi yapacağım", "...İsmet İnönü'yü başvekillikten sonra cumhurreisliğine..." hazırlıyordu [Özdemir,1989:108] ifadeleri etrafında yayın yapması sonuca direk etki etmekteydi.

Atilla İlhan, İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesini Babıali baskını ile bir tutmuş, ordunun ağırlığını koyması sonucunda seçilebildiğini ifade etmiştir [Yeni Şafak,4 Nisan,2000]. Seçimler sırasında Harp okulu öğrencilerinin Meclisin etrafını atlı birlikleriyle çevirmeleri bu tespiti doğrulamaktadır. İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan bu süreç hemen hemen bütün seçimlerde kendini göstermiş, askerlerin Meclisi abluka altına almasından, meclis üzerinden savaş uçaklarını sorti yaptırmaya kadar gitmiştir. [Akandere,1997] Tek parti sisteminin güvencesi olan sivil ve askeri bürokrasi seçimlere direkt etki ederek bir bakıma kendi tercihlerinin dışındakilerinin seçilmesine müsaade etmek istememiştir. Her seçim döneminde

genelkurmay başkanlığındaki hareketlenmeler ve seçim sırasında ordunun üst düzey görevlilerinin parlamentoda yerini alması bunun somut göstergeleridir. Daha sonra bir gelenek haline gelecek olan seçimler esnasında ordunun yüksek rütbeli subaylarının mecliste yerini alması Milletvekillerinin tercihlerini ortaya koyarken baskı altında kalmalarına neden olmuştur. İsmet İnönü'nün seçimleri esnasında İstanbul'daki birinci ordu komutanı Fahrettin Altay Paşa yüksek rütbeli komutanlarıyla birlikte Ankara'ya gelirken beklenmedik bir olayın vuku bulmaması için ordunun kararlılığını göstermekteydi. Bu bakımdan 1938 seçimlerini Ordunun adayının Parlamentoda onaylanmasından ibarettir, tespiti fazla abartı sayılmamalıdır. 3 dönem cumhurbaşkanlığı yapan İnönü 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde Demokrat partiye karşı kaybedince koltuğunu DP genel Başkanı Celal Bayar'a bıraktı.

Cumhuriyetin ikinci adamı olan İsmet Paşa 1943 seçimlerinde 455 üyenin 435'nin oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçildi. 1946 seçimlerine gelindiğinde 465 üyenin 388'nin oyunu alan İnönü üçüncü kez Cumhurbaşkanı sıfatını kazandı [Özhan,1998:1035]. Bu seçimlerde İnönü'ye olan desteğin azalması çok partili hayata geçilmesinden sonra ülkede oluşan muhalefet hareketlerinin sonucudur. 1946 yılında yapılan genel seçimlerde demokrat parti meclise girerek Türkiye tarihinde ilk kez hür seçimler sonucunda örgütlü bir siyasal hareket Meclise girdi ve devletin partisi olan CHP karşısında muhalefet yapıldı.

Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde Cumhurbaşkanlığı genel sekreteri görevinde bulunan Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün kendisinden sonra gelecek Cumhurbaşkanı için vasiyetinde, Cumhurbaşkanlığı seçimleri için , "...söz ve intihap hakkı sadece milletin ve onun mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir.... akla İsmet Paşa gelir... nedense umumun sempatisini kazanamadığı görülüyor; bu yüzden durumu pek de cazip olmasa gerek...Mareşal Fevzi Çakmak...devlet başkanlığı için en münasip arkadaş odur" görüşleri ifade ettiğini iddia etmişti.

İkinci Cumhurbaşkanı İnönü bağımsızlık savaşında M. Kemal'in yanında yer almış onun sağ kolu gibi hareket etti. Birinci ve ikinci İnönü savaşlarının komutanlığının yanında uzun yıllar başbakanlık yaptı. Atatürk'ün ölümü üzerine bu makama geçen İnönü CHP genel başkanlığı görevini de üstlendi. Atatürk'ün ölümü üzerine yapılan

olağanüstü toplantıda, CHP'nin tüzüğünün değiştirilmesi sırasında değişmez genel başkanlık ve milli şeflik unvanlarını aldı [Akandere,1995:65]. Bu iki görev için ayrı bir seçim yapılmadı. Türk milletinin temsilcisi unvanının alınmasında parlamento kararı olmadığı gibi, halkın tercihlerini tespit edecek seçimde yapılmadı. "Milli Şef" unvanının verilmesinin sebepleri olarak dünyadaki tek parti liderlerinin bu sıfatla anılması, ikinci sebep olarak yeni devletin başında "ilk şef ve ebedi şef" olan M. Kemal gibi güçlü bir kişinin geçmiş olduğunun gösterilmek istenmesiydi [Karatepe,1997:46]. İnönü ile birlikte sistematik ve kurumsal bir yapı kazanan şefliğin, Türkiye'deki ifadesi, Almanya'daki nasyonal sosyalist partisi lideri "Führer", ile İtalya'daki Faşist partinin lideri, "Duçe" ile büyük benzerlik göstermekteydi [Akandere,1997:63]. Nasyonal Sosyalistlerin siyasal ideolojisindeki, millet, lider ve parti üçlemesi, bizde, "tek millet, tek şef ve tek parti" şeklinde ifadelendirilmiştir. Türk ordusunun bu üçlemeye tam sahip çıkması, CHP ile siyasal ideolojilerindeki benzerliği göstermektedir. Türkiye siyasal sistemini belirlerken faşist İtalya ve Nasyonal Sosyalist Almanya'dan etkilendi. Cumhuriyetin bu kadrosunun tek parti ve şeflik sisteminin dünyadaki en iyi işleyen sistem olduğunu söylemeleri ve çok partili liberal sistemi eleştirmeleri, belli bir zaman sonra dünyanın bu sistem üzerine uyusacaklarını iddia etmeleri sistemin temel unsurlarından birisi olan halka bakışlarını ortaya koymaktadır. Batıcılar tarihleri boyunca halka güdülecek koyun gözüyle bakmaları, halkın belli bir yerlere kadar eğitilmesi gerektiğine inanmaları temel özelliklerinden birisidir. Dünyadaki dengelerin değişmesi, savaşın sonunda otoriter sistemlerin savaşı kaybetmeleri ve liberal sistemlerin tercih edilmeye başlanması üzerine Türkiye'nin bu değişime karşı koyamayacağı anlaşıncaya iktidarı elinde bulunduranlar kendilerine bağımlı, bir başka ifadeyle güdümlü siyasal oluşumlara izin vermeyi kabul etmişlerdir. Ancak büyük kabule mahzar olan bu oluşumlar ülkede dengelerin değişmeye başladığını göstermiştir.

1938 ile 1950 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen İnönü ülkenin yönetimin tek elde topladı. 1946'dan önce cumhurbaşkanlığının sorgulanamaz, eleştirilmez, yarı-Tanrı durumunda olması, bir bakıma toplumun egemenliğini elinde bulunduran kesim tarafından totem gibi görülmesinden kaynaklanıyordu. Ülke yönetimine getirilecek en küçük eleştirinin vatan hainliği, memleket düşmanlığı sayıldığını görmekteyiz [Karpaz,1996:177-179]. Ebedi şef olan İnönü bu dönemin baş aktörüdür. Temel belirleyici konumunda olan İnönü siyasal, sosyal ve ekonomik

kararların alımında sön söz sahibi, genellikle tek söz sahibidir. Bunun sebebi millet, devlet, parti, şef dörtlemesinin gücü Cumhurbaşkanlığının görev alanın da kalmasıdır [Tanör,1996:242]. Çok partili hayatın başlamasına kadar olan dönemde İnönü, siyasi hayatta tek söz sahibidir. Yürürlükteki 1924 anayasasının Cumhurbaşkanlığı makamına sembolik yetkiler vermesine rağmen yapılan bütün işler milletin kaderine ve geleceğine tek başına yön veren, milletin iradesini tek başına temsil eden İsmet İnönü'nün elinde toplanmıştı [Karatepe,1997:47]. Şeflik uygulaması başlı başına anayasaya aykırı olmasına rağmen 1946' kadar yürürlükte kalmıştır. Yürütme ve yasama görevini tek elde toplayan İnönü'nün daha çok dış politikayla ilgilenmesi iç politikayı CHP'nin şahinlerine bırakması bu kadronun da radikal laikçi bir politika uygulamasının faturası da İnönü'ye çıktı. Ancak Milli Şef sistemiyle ülkeyi yöneten İnönü'nün bu uygulamalardan bihaber olduğunu iddia etmek güçtür. Tek parti iktidarında halk ile devlet arasında ilişki tamamen kopma noktasına gelmiştir. Halkın arasına çıkmamaya özen gösteren İnönü, konsere veya Hipodroma atlarının yarışlarını seyretmek amacıyla köşkten ayrıldığı zaman, şehirde sıkı önlemler alınır, geçeceği güzergah üzerine polisler dizilirdi. Motosikletli koruma ordusuyla şehire İnönü'yü halkın görmesi mümkün değildi. Halktan tamamen kopuk bir hayat yaşayan devlet başkanı, adeta yarı-tanrı durumundaydı. Cüneyt Arcayürek'in deyiimiyle, "İsmet Paşa eline, vücuduna dokunulmazlığıyla bizden ayrı yaratılmış başka bir dünyaydı. Belki evrenin bir parçasıydı ama, insanların yaşam için kaynaştığı dünyanın gerçek bir parçası değildi, gerçek üstü bir varlıktı. Her sözü bir buyruktu" [Arcayürek,1985:29]. İnönü yurt gezilerinde kullandığı "Beyaz Tren"inin geçtiği güzergahlara askerleri dizdirmesi ise bir bakıma Bir devlet başkanının halkına bakışını ortaya koymaktaydı. Çok partili döneme geçilene kadar bütün yönetimi tek elde toplayan İnönü, tamamen koptuğu halkı adına düşünür, onlar için en iyi ve doğruyu gösteren ve her konuda sözünün emir olarak algılandığı bir yönetim anlayışıyla ülkeyi yönetti [a.g.e.,:30].

Türkiye'nin "ikinci adam"ının devlet başkanlığı uygulaması Anayasa ile çelişir durumdadır. Tek parti hükümeti ve onun başkanı olan, devlet-parti-millet üçlemesinde son ve tek söz sahibi konumundaki İnönü, Arcayürek'in deyiimiyle "Yarı-Tanrı" pozisyonunu üstlenmişti.

3.1.3.Celal Bayar⁶

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat parti tek partili dönemin ardından kurulan ilk partilerden birisi olması ve CHP'ne karşı ilk ciddi muhalif olması nedeniyle halk arasında büyük kabul gördü. Daha kuruluşunu tamamlamadan girmiş olduğu 1946 seçimlerinde kısmi başarı gösterdi ve meclise 65 millet vekili soktu. CHP 390 vekil çıkarırken bağımsız adaylar ise 7 kişi ile meclise girebiliyordu. Ancak bugün bile tartışılan 1946 seçimleri genel bir kanaate göre adil bir şekilde geçmemiştir. Seçimlere şaibe karışması üzerine bir çok CHP'li partisinden istifa etti. Hatta o güne kadar CHP'nin yılmaz destekçisi olarak bilinen askerler CHP ile ters düşüp Demokrat Partiye yaklaşmaya başladılar [Ahmad,1994:33]. 14 Mayıs seçimlerinin önemli bir özelliği, Cumhuriyet döneminin ilk gerçek seçimleri olmasıydı.⁷ Bu seçimlerde "gizli rey açık tasnif usulü" ilk kez kullanılmış, seçimlere "hile karıştırılmaması" sonucunda 27 yıllık CHP iktidarı DP'ye bıraktı [Baykan,1997:13]. Demokrat parti CHP ile girmiş olduğu iktidar yarışında CHP'nin karşısında olduğunu belirtmesi halk için yeterli olmaktadır. 27 yıllık CHP iktidarında bunalan halk DP'ye tabiri caizse can simidi gibi yaklaştı. Demokrat parti seçimlere büyük proje ve reform programlarıyla girmemiştir. DP muhalefetin en önemli gücü yapan, CHP karşında olduğunu ifade edebilmesiydi. Bununla birlikte DP, 1946- 1950 döneminde yapmış olduğu etkili muhalefetle CHP'ni yıpratmış, 1950 seçimlerinde ise yıkılmasına neden olmuştur.⁸

1950-1960 yıllarında Türkiye de demokrat parti tek başına iktidardadır. İktidarın ilk aylarında demokrat partinin orduda geniş çaplı bir tasfiye operasyonuna girmesi ordunun tepesine C.H.P'le ilişkisi olmayan askerleri getirmek istemesi demokrat

⁶ 1884'te doğan Celal Bayar Bulgaristan göçmenidir. Bursa'daki Deutsche orient-bank çalıştı. 1907'de ittihat ve terakki cemiyetine giren Bayar,1908-1918 yılları arasında İzmir şubesinin sorumluluğunu üstlendi. Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştı. İzmir'de ulusal direnişin örgütlenmesinde aktif rol üstlendi. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanın'da vekillik yaptı. Ankara 'da meclisin kurulmasıyla 1923'e kadar vekillik yaptı.1932-1939 döneminde bakanlık ve başbakanlık görevlerini yerine getirdi. 1945'de CHP'den istifa etti. 1946'da demokrat partiyi kuranlardan birisidir. 27 mayıs darbesine kadar bu partinin genel başkanlığını yaptı.1950-1960 döneminde Cumhurbaşkanlığı yaptı. 27 mayıs darbesinin ardından tutuklandı. Yargılama sonunda idama mahkum edildi. Yaş haddinden ömür boyu hapse çevrildi. 1964'te olumsuz sağlık durumu nedeniyle serbest bırakıldı. Aktif siyasete dönmeyen Bayar 1987'de 103 yaşında öldü.

⁷ Tek Parti sistemlerinde yapılan seçimlerin muhalefetin olmaması ve başka partilerin seçime girmemeleri nedeniyle demokratik seçim olarak kabul edilmemektedir.

⁸ Yeni dönem siyasetin durumunu ortaya koyacak açıklama ilk ağızdan gelmişti. DP genel başkanı Celal Bayar, gazetecilerin bir sorusu üzerine, "beni her zaman yanınızda ve aranızda görebileceksiniz. Vazifemiz mukaddes, imanımız tam, heyecanımız başarıımızı temin edecektir" cevabını vermişti.

partinin sistemin temel belirleyicisi olan orduya bakışını ortaya koymaktadır. Tarihe 6 haziran tasfiyesi olarak geçen Ordudaki büyük operasyondur. CHP ile girmiş olduğu mücadelede halkın desteğini alan DP şimdi ise sıranın orduya geldiğini gösteriyor, kendi iktidarına karşı gelebilecek tehlikeleri önlemeye çalışıyordu. Hükümet olan DP şimdide iktidar olamamanın endişesiyle yapmış olduğu operasyondan ordudaki CHP ile ilişkisi olan yada öyle olduğu zannedilen başta genelkurmay başkanı olmak üzere bütün subaylar emekli edilmiş yerlerine ise DP destekleyen CHP ile ilişkisi olmamış subaylar getirilmiştir [Ahmad,1996:48] Bu eylem “ordudaki İnönü etkisini kırma eylemi...” şeklinde de yorumlanabilir. (Özdemir,1989:87] 6 Haziran Operasyonun arkasında DP ileri gelenlerinin Orduya karşı olan korkuları gelmektedir. Seçimler sonucunda iktidara gelen DP bir askeri darbe sonucunda devrilmekten korku duyuyordu. O günlerde bir gazetede çıkan, 14 Mayıs gecesi Ordudan bazı askerlerin İsmet İnönü’ye gelerek bir emriniz var mı? Haberi bu korkuları daha da artırmıştır. 15 general ile 150 üst dereceli subayı kapsamına alan bu operasyon ile bir bakıma ordunun üst kademesi de gençleştirilmiş oldu. Celal Bayar’ı Cumhurbaşkanı seçilmesinde Parlamento dışı güçlerin etki edememesi, bir bakıma orduyla girilen bu mücadelenin sonucudur.

14 Mayıs gecesi gerçekleştiği iddia edilen olayla ilgili bir çok tartışma yapılmıştır. İsmet İnönü’nün siyasi hayatını kaleme alan Metin Toker, olayı İnönü’ye sorduğunda, “Bir defa böyle bir şey olmadı. Tamamıyla uydurma. Üstelik, kimin gücü yetebilirdi ki? ve şayet benim niyetim o yönde olsaydı, o noktaya getirir miydim durumu? her tarafıyla gülünç bir yakıştırma” cevabını almıştı [Toker,1990:243]. İsmet İnönü bu açıklamayı yapmasına rağmen seçimlerin akabinde üst düzeyli üç komutanın İnönü’yü ziyaret etmesi DP’lileri Darbe korkusu ile karşı karşıya bırakıyordu [Özdemir,1994:148].

Bayar, çok partili hayata geçilmesinin akabinde iktidara gelen demokrat partinin oylarıyla seçildi. Bu seçimde, Parlamento dışındaki güçler fazla etkili olmadı. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı seçimlerin Parlamento dışında hiçbir etkinin olmadığı ilk seçimler Celal Bayar’ın seçimleridir. İlk sivil cumhurbaşkanı olan Bayar Demokrat Partinin başında girmiş olduğu ikinci seçimleri büyük bir oy farkıyla kazandı.

İktidarın aydın-burjuva destekli CHP’den halka dayalı DP’ye geçmesine önemli derecede muhalefet edildi. Ordunun seçimleri tanımama, iktidarı bırakmama,

noktasında İnönü'ye gelip destek vereceklerini söylemeleri, [Özkaya,2000:9] serbest seçimlerinin sonucunda oluşan halk iradesine bakışı ortaya koymaktadır. Bu tartışmalar dönemin Genelkurmay başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman'ın ordunun seçimleri kabul ettiğini açıklamasına kadar sürdü. O dönemde Türkiye İktidarın DP'ye verilip verilmeyeceğini konuştu. Mecliste üstünlüğü ele geçiren Demokrat Partinin kendi Cumhurbaşkanı seçmesi zor olmadı. CHP politikalarından rahatsız olan bütün toplumsal sınıfların desteğinde iktidara yürüyen Demokrat parti, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de ciddi bir adayla karşılaşmadı. Üçüncü Cumhurbaşkanlığı için adı ön plana çıkan ilk kişi, Eski Yargıtay başkanı, İzmir Milletvekili Halil Özyörük idi. Özyörük'ün ardından Kurtuluş savaşı Kahramanlarından Emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy'un ismi konuşulmaya başlandı. Bunların yanında isimleri Cumhurbaşkanı adayı olarak, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Prof. Sadri Maksudi Arsal, Prof. Nihat Reşat Belger gibi kişiler geçti [Özdemir,1989:78]. Adayların birer birer ortaya çıkmaya başladığında ilginç bir gelişme yaşandı. DP genel başkanı Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olmaması için parti içinden bir grubun kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Bunlara göre DP genel başkanı olan Bayar, Başbakanlığa gelmeliydi. Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olmak istemediği noktasında ortalığa atılan bir şayia üzerine, DP'liler parti merkezine Bayar'ın Cumhurbaşkanı olması için Telgraf çekmeye başladıklarını görüyoruz. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı adayını belirlemek üzere toplanan DP meclis grubu Bayar'ın Cumhurbaşkanı olması noktasında görüş bildirdi [Ahmad,1996:84]. 22 Mayıs 1950 günü toplanan parlamento İstanbul milletvekili Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı seçmiştir. Bayar 387 oy alırken aday olmamasına karşın İsmet İnönü 64 oy ve Halil Özyörük ise 1 oy alabilmiştir [Özdemir,1989:87]. Bayar'ın aday olması için 345, olmaması dolayısıyla parti başkanı ve başbakan olması için 31 oy çıkmıştı. Bu oylamada adları Cumhurbaşkanı adayları arasında geçen Halil Özyörük, Ali Fuat Cebesoy ve Dr. Nihat Reşat Berger'e de oy çıkmıştı [Özdemir,1994:141].

Seçimlerde dikkat çeken husus Demokrat Parti milletvekillerinden 47'sinin genel başkanları Bayar'a oy vermemeleri ve CHP lideri İnönü'nün CHP milletvekili sayısından 14 oy fazlasını almayı başarmasıdır. Seçimlerde bazı DP milletvekillerinin genel başkanlarını değil de İnönü'yü destekledi. Serbest seçimlerle yapılan, ara dönemler yada tek parti dönemi dışındaki seçimlerde dikkati çeken bir unsur gerçek adayların erken zamanlarda adaylığını açıklamamasıdır. Genelde seçimlere girinceye

kadar olan dönemde kamuoyunda yıpranmamak için adaylıklar açıklanmamaktadır. Bunun yanında yıpranan isimlerin ardından ortaya çıkma toplumsal anlamda bir zorunluluk yaratma düşüncesinin oluşturulmasıyla ilgili olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı koltuğu için en iyi aday olarak görülmek için kamuoyunda fazla yıpranmamış olmak gerekmektedir. 1950'ye gelinceye kadar Cumhurbaşkanları hem parti lideri hem de devlet başkanlığı görevlerinde bulunmaktaydılar. Çok partili döneme geçildiğinde kurum işlevi nedeniyle tarafsız olması gerekiyordu, Demokrat Partinin genel başkanının bir gecede tarafsız olarak köşke çıkmıştır. Bayar'ın DP amblemleri bir bastonla dolaşması tarafsızlığının göstergesiydi. Türk siyasetinde parti çıkarlarını ön planda tutarak yapılan siyaset Cumhurbaşkanlığı Kurumunu gündelik siyasetin içine sokmuş ve sistemin yara almasına neden olmuştur. Tek parti iktidarında bu durum sorgulanmazken çok partili dönemde sorgulanması demokrasinin bir sonucudur.

Cumhurbaşkanı Bayar, 1924 Anayasası sisteminin üçüncü Cumhurbaşkanıdır. Uygulamada, Anayasa'nın öngördüğü devlet başkanına yakın roller işlenmiştir. Bu dönemde, ön planda olan Bayar değil, aksine 1950-1960 dönemine damgasını vuran Başbakan Menderes'tir. Yukarıda da ifadelendirildiği gibi, Bayar'ın bir çok yerde Demokrat Parti başkanı gibi davranması, tarafsız devlet başkanı sıfatına ters düşmekteydi. Uzun yıllar, Demokrat Parti'nin başında siyaset yapan Bayar'ın bir gece de tarafsızlaşmasını beklemek zor. Bununla birlikte, Devletin ilk Cumhurbaşkanları, Atatürk ve İnönü'nün Devlet Başkanlıklarıyla kıyaslandığında Bayar'ın daha tarafsız olduğu söylenebilir. Bu durumda, Başbakan Menderes'in karizmasının ve Parlamentoda İnönü başkanlığında sert bir muhalefetin olmasının etkili olduğunu düşünüyoruz. Bayar'ın devletin kuruluşu esnasında çok etkin bir rol üstlenmemesi, İnönü'nün devlet başkanlığı dönemlerinde sıradan bir CHP milletvekili olması, kurtuluş savaşının "Galip Hocası"nı gündelik siyasi kavgaların dışında tutmuştu. Bu durum Bayar'ın kişiliğinde çatışmalardan uzak uzlaşıcı bir model ortaya koyar.

II. Dünya savaşı sonrasında otoriter yönetimleri çökmesi, Amerika ile giderek yakınlaşan Türkiye'nin İnönü gibi bir otoriter ve tüm yetkileri elinde bulunduran Devlet Başkanına sahip olması ortamın müsaade etmediği bir durumdu. Amerika ve batı ile gelişen iki ilişkiler, başbakanlık düzeyinde yoğunluk kazanıyor ve Bayar, devletin başında klasik Parlamenter Sistemlerin ön gördüğü rolleri oynuyordu. 1924

Anayasasının iki farklı devlet başkanı örneğini yaşamış olmasının nedeni, yazılı kurallardan çok mevcut pozisyonun uygulamada daha etkin olmasıdır. Bununla birlikte, Bayar'ın tarafsızlığı tartışılmasının bir nedeni de hükümet ile arasındaki uyumdur. Sonraki dönemlerde hükümet başkanı ile devlet başkanı arasındaki yetki ve göreve dayalı ihtilaflar göz önüne alındığında bu dönemin daha az sorunlu olduğu görülür. Özetle, 1950 öncesi ile 1950-60 arasında aynı Anayasa olmasına karşın, ikinci Dönemdeki Devlet Başkanlığı uygulaması Anayasanın öngördüğü sisteme daha yakındır.

3.2.1961 Anayasası Dönemi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

3.2.1.Cemal Gürsel⁹

27 Mayıs Anayasası olarak da bilinen 1961 Anayasası, 9 Temmuz 1961 tarihinde 334 sayılı kanunla kabul edilmiştir. Anayasa 157 genel, 22 geçici maddeden oluşmaktadır. Cumhuriyet tarihinin en iyi anayasası olmasının yanında İnsan hak ve özgürlükleri en geniş şekilde koruma altına almıştır. 61 Anayasasına göre iki kez Cumhurbaşkanı seçilmek mümkün değildir. 95. maddeye göre, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için yüksek öğrenim görmüş olma, 40 yaşını geçmiş olma ve TBMM üyesi olma koşulu aranmıştır. Görev süresini 7 yıla çıkarmıştır. 98. maddede Cumhurbaşkanlığının sorumsuzluğu düzenlenmiştir. 99. madde de Cumhurbaşkanının sadece vatana ihanet suçuyla suçlanacağını belirtmiştir. 108. maddede Millet meclisinin seçimlerinin yenilenmesiyle ilgili şartları düzenlemiştir. Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet senatosunun 165 üyesinin 15'ini atar. (madde 70). Bunların yanında MGK başkanlık yapar. 61 Anayasasının 95. maddesinde Cumhurbaşkanı seçiminde aranan özellikler ve görev süresi, 96. maddesinde göreve başlarken yemin etmesi, 97. maddesinde görev ve yetkileri, 98. maddesinde sorumsuzluğu, 99. maddesinde sorumluluğu, 100. maddesinde Cumhurbaşkanına muhtelif nedenlerden dolayı vekillik etmek ve 101. maddesinde

⁹ 1895 yılında doğdu. Birinci Dünya savaşında İngilizlere esir düştü. Bir yıl sonra 1919'da serbest bırakılmasının ardından İstanbul'a döndü. Ardından Anadolu'ya geçen Gürsel, kurtuluş savaşına katıldı. Savaşın ardından Harp akademisine döndü. 1958 Kara Kuvvetleri Komutanı olan Gürsel 27 Mayıs'ın öncesinde DP hükümetini eleştirmesi nedeniyle emekli edildi. 27 Mayıs darbesinde hareketin başına getirildi. MBK başkanlığını yapan Gürsel, 1961 seçimleri sonrasında senatör oldu. MBK üyelerine ömür boyu tabi senatör unvanının getirilmesiyle bu görevi üstlendi. Genel seçimlerin ardından yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak Türkiye'nin 4. Cumhurbaşkanı oldu. 1966'da ölümüne kadar bu görevi yerine getirdi.

görev süresinin sona ermesi veya başka nedenlerden dolayı boşalması durumunda yeni cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. 1961 anayasası Özbudun, 1998: 17) “Çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçişi” sağlamıştır. Ayrıca [Özbudun, 1998: 18-21]. Anayasa “kuvvetler ayrılığı”, “çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi” ve “temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi” ilkelerine yer vermiştir. 1961 anayasası döneminde 1961, 1966, 1973 ve sonuçlanmayan 1980 seçimleri yapıldı. İlk iki seçimde ordunun direk olarak etki yapması ve siyasilerinde buna direnememeleri nedeniyle kriz yaşanmadan atlatılmıştır. 1973 seçimlerinde ordu-siyaset anlaşarak uzun bir süreç sonrasında Cumhurbaşkanını seçerken 1980 seçimlerinde sistem tamamen tıkanmış ve ülke 12 Eylül darbesini yaşamıştır. Seçimlerin krize dönüşmesinin temel nedeni seçilebilme şartının 2/3 olarak belirlenmesiydi. 1961 sonrası oluşan parçalı parlamenter sistem Cumhurbaşkanı seçme yeterliliğine kolay ulaşamama problemiyle karşı karşıya kalmıştı. 1961 anayasasına karşı getirilen bir başka eleştiri, Anayasa yapımında Demokrat partinin dayandığı kitlenin görüşlerine yer verilmemesiydi. Adalet Partisi genel başkanı Süleyman Demirel 5-2-1977 günü İstanbul Aydınlar ocağında “1961 Anayasası ve Türk Devletinin İdaresi” isimli konferansında; [Demirel, 1977: 11] “İhtilallerin karakterinde yatan tefritten ifrata, ifrattan tefrite, bir uçtan öbür uca dalgalanmalar, öfkeler, hırçınlıklar; bu anayasada yer yer aksini bulmuştur.” Demirel’e göre [Demirel, 1977: 13-14] “Anayasa daha önsözünde ikilik ve husumetle başlar...icraya frenler koymuştur...ve anayasanın altında reyî cezalandırma yatmaktadır”. Anayasaya kırmızı oy vermelerinin nedeninin açıkladığı bölümde Anayasayı yapan kadronun % 81’nin CHP mensubu olmasının altını çizmiştir. 27 Mayıs Anayasası yapılırken Demokrat Partinin tabanının görüşlerine yer verilmezken, Anayasayı yapanların çoğu CHP üyesidir. 1961 anayasası eleştirilmiş olsa da Cumhuriyet tarihinin en demokratik anayasasıdır. Anayasa halk oylamasında % 60.4 kabul, % 39.4 ret oyu olarak yürürlüğe girdi. Kabul oranının bu kadar düşük olmasının nedeni Anayasanın içeriğiyle değil de, vatandaşın anayasaya oy vermeyerek askeri yönetimi cezalandırmayı düşünmesiyle ilgilidir. Ret oyu veren kitlenin DP’nin kalesi olarak bilinen yerlerden gelmesi bu tespiti doğrulamaktadır. 27 Mayıs anayasasının şansızlığı kendisine olumsuz oy veren yürürlükte olduğu zaman boyunca kendisine muhalefet eden partiler tarafından uygulanmasıdır.

1961 anayasası cumhurbaşkanlığı süresini yeniden düzenledi. Bu döneme kadar cumhurbaşkanlarının görev süresiyle ilgili bir sınırlama yokken 1961 anayasasında sınırlama getirildi. Cumhurbaşkanları yedi yıl olmak şartıyla bir dönem görev yapacaklardır. 61 anayasası insan hakları, sosyal hukuk devleti, ekonomik ve siyasal anlamda özgürlüklerin düzenlendiği bir anayasadır. Ancak anayasa hazırlanırken toplumun önemli bir kesiminin hazırlama sürecinden soyutlanması anayasanın daha başlangıçta sorgulanmasına ve yara almasına neden olmuştu [Karatepe, 1997: 241] Anayasayı hazırlayan güç, belli çevreleri dışlamasının yanında bir daha iktidarı tamamen ele geçirmemeleri için bir çok düzenleme yaptı. Aynı zamanda anayasal değişikliklerle yasama organı yürütme karşısında güçlendirildi. Bu durum yasamanın yürütme karşısında son kez ileri geçmesidir, gerek 12 marttan sonra yapılan değişiklikler gerekse 12 eylül sonrası değişiklikler yaşamayı adeta yürütmeye bağladı. 1961 de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde askeri otoritenin ağırlığı hissedildi. Gürsel'in seçilebilmesi için baskı ortamı oluşturuldu, bir bakıma gerek milli birlik komitesi gerek silahlı kuvvetler birliği parlamento üzerine baskı kurdu. Aday Başgil'in bir kısım subaylar ölümle bile tehdit edilebilmesi Ordunun bakışını özetlemektedir.

27 Mayıs darbesi başarıyla gerçekleşmiş, iktidar Milli Birlik Komitesinin eline geçmişti. Darbe sonrası normal döneme geçmek için çalışmalar başlatıldı. Bunun için yapılan genel seçimlerde sonuçlar her ne kadar askerlerin istediği şekilde çıkmasa da seçim sonuçları askerler açısından olumlu bir sonuç doğurmuştu. Askerlerin kendi liderlerini Cumhurbaşkanı seçmek istediklerini göz önünde bulundurursak Cemal Gürsel tabi aday olarak ortaya çıkmıştı. Seçimlerden istediği sonuçları alamayan CHP lideri bir bakıma seçimlere girme şansını kaybediyordu. Bunun üzerine İsmet İnönü'nün CHP'si Gürsel paşayı desteklemeye başladı. 1961 seçimlerinin galibi olarak görülen Adalet Partisi ise Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'i aday göstermeye hazırlanıyordu. Başgil'in adı geçmeye başlayınca huzursuzluk çıktı. 24 Ekim 1961 günü Ankara'da hareketli saatler yaşanmaya başladı. Öğretim Üyeleri, Generaller, siyasi parti liderleri ve hükümet üyelerinin katıldığı seri toplantılar düzenlendi. 24 Ekim 1961 günü başlayan toplantılar sabaha kadar sürdü, [Hürriyet, 25 Ekim, 1961] Siyasete müdahale olarak değerlendirilen toplantı sonucunda hazırlanan metne meşruluk kazandırılması amacıyla, metin

siyasilere imzalandırılmıştı.¹⁰ 23 Ekim bildirisinde dikkat çeken bir hususta üsluptur. Askerler tarafından hazırlanan ve siyasi parti liderlerine imzalandırılan bildiri emir-komuta zincirinde üstün alta verdiği görevleri andırmaktadır. Toplantıyla ilgili basındaki yansımalar: “Liderler Orduya garanti verdiler. Partiler Cumhurbaşkanı adayı göstermeyecek. (Dünya)”, “Ordunun Şartlarını Partiler kabul etti. (Vatan), “Ordu ile Parti Liderleri anlaştılar. Meclis bugün açılıyor.(Cumhuriyet)” [Aktaran, Özdemir,1989:159].

Bu şartlarda tek başına seçime giren ve seçime katılan 607 üyeden 434’ü Gürel’e 17’si çeşitli kişilere oy vermişti. 156 kişi ise boş oy kullanmıştı. Bu oylar AP’lilerden gelmişti. Gürel’in Cumhurbaşkanlığı dönemini, 1965 seçimlerine kadar koalisyon yönetimleri altında geçti. 1961-1966 dönemi, aynı zamanda Ordu içerisinde yeni darbe meraklılarının darbe teşebbüslerinin olduğu dönemdir. Gürel’in Devlet Başkanlığı, 1961 Anayasası’nın çizmiş olduğu çerçeve içerisinde kalmıştı. Sistemin yeniden oluşturulduğu bu dönemde, Gürel, darbe girişimleri, Gümüşpala başkanlığındaki Ap’nin sessiz muhalefeti, koalisyonlar vb. nedenlerden ötürü, “babacan” tavırlarıyla öne çıkan uzlaştırıcı bir devlet başkanı rolü oynadı. Gürel’in seçimi çok tartışmalı olmakla birlikte, görevi üstleniş biçimi çok eleştiri almamıştır. Bu açıdan bir asker ve darbe lideri olmasına karşın görevi süresi değerlendirildiğinde karşımıza Parlementer sistemlerin devlet başkanı çıkmaktadır.

¹⁰ “1.Partiler, cumhurbaşkanlığı için namzet göstermeyeceklerdir. Gürel’e oy verilmesi için liderler elden gelen gayreti gruplarında sarfedeceklerdir.

2.Ordu mensuplarının maddi ve manevi huzur içinde vazife görmeleri başlıca emelimizdir. Onlar ile alakalı her mevzuu bu çerçevede mütalaa etmekteyiz. Bu meyanda ordu mensuplarına tanınmış herhangi bir hakkı geri almayı düşünmüyoruz. 42 numaralı kanunu değiştirmeyi düşünmediğimiz gibi, bu mevzuda söylenilmiş bir sözümüz yoktur. Prensip olarak ordu içinde ihtilat(karşıklık) yapacak her türlü tasarrufun aleyhindeyiz.

3.Af müessesinin ortadan kaldırılması mahiyetinde istikbale muzaf (geleceği bağlayan) bir taahhütte bulunmak, milli hakimiyet ve hukuk prensiplerine ve anayasa esaslarına aykırıdır. Yassıada hükümlerine şimdilik bir af kanunu çıkarılması yolunda partimizce alınmış herhangi bir kararımız olmadığı gibi, partimizde bu yolda bir temayül (eğilim) de mevcut değildir [Özdemir,1989:159-160].

3.2.2. Cevdet Sunay¹¹

1966'da Gürsel paşanın görev yapamayacağı anlaşılnca yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini dönemin genelkurmay başkanı Cevdet Sunay, Adalet Partisinin de desteğiyle kazanarak beşinci Cumhurbaşkanı olmuştur. 27 mayıs darbesinin baş aktörlerinde biri olan Sunay darbeci gelenekten gelmesine rağmen adalet partisi tarafından desteklenmiş olması bir bakıma siyasal partilerin ordudan destek aramadan yada orduya dayanmadan siyaset yapamadıklarını göstermekteydi. Genelkurmay başkanı olan Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için Meclis olması gerekmektedir. Bunun için 61 anayasasına göre kontenjan senatörü olması gerekmektedir. Bunun yolu bulunur ve Ragıp Üner'in kontenjan üyeliğinden istifasıyla bu sorun çözülmüştür. Cevdet Sunay'ın Genelkurmay Başkanlığı'ndan Cumhurbaşkanlığı makamına geçmiş olması askerlere cumhurbaşkanı olma yolunu açmış daha doğru bir ifadeyle böyle bir teamülün oluşmasına neden olmuştur. Mart 1966'da yapılan seçimlerde Cevdet Sunay rakibi Alpaslan Türkeş karşısında büyük bir oy farkıyla çıkıyordu. Sunay 461 oy alırken, Türkeş 11 oyda kalmıştı. 47 oy ise boş çıkmıştı. Aday olmamalarına rağmen, Celal Bayar 5, Turhan Dilligil 2, İnönü, Başgil, Kasım Gülek, Sadettin Bilgiç ve Celal Ertuğ birer oy almışlardı. Bu sonuçta başta Meclisin çoğunluğunu elinde bulunduran Adalet Partisi ve diğer partilerin Sunay'a destek vermeleri etkili olmuştu. Bütün siyasi partilerin -CKMP hariç- Cevdet Sunay'a destek vermelerinin başka bir nedeni Sunay'ın ordu ile siyaseti barıştıracığı inancıydı [Yazıcı,1997:109] Bu sonuçta İnönü'nün tam desteği etkili olmuştur [<http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/inonu/inonu3.htm>]. 1973 krizinde Sunay'ın görev süresinin uzatılmaları AP ve DP bütün çabalarına karşın uzatılamamıştı.

DP'nin siyasal hayatının bitmesine ve ülkenin başbakanın üç arkadaşıyla idamına neden olan 27 mayısın Genelkurmay başkanı, Cevdet Sunay'ın AP'liler tarafından

¹¹ 1889'da doğan Cevdet Sunay birinci Dünya savaşında -1918- İngilizlere esir düşen Türk subaylarındandır. 1920 serbest bırakılmasının ardından yurda dönen Sunay kurtuluş savaşına katıldı. 27 mayısın ardından Gümüşpala'nın yerine genelkurmay başkanlığına getirildi.1966'ya kadar bu görevi yerine getiren Sunay Cumhuriyet senatosuna atandı. 1966'da Cemal Gürsel'in ölümü üzerine yapılan seçimleri kazandı. 1973'e kadar bu görevi üstlenen Sunay yerini Korutürk'e bıraktı. 1982'de 83 yaşında vefat eden Sunay Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanıydı.

desteklenmek zorunda kalınması hem ilginç bir durum hem de Türk siyasetinin izlediği çizgiyi göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir.

Görevi sırasında Adalet Partisine yakınlaşan Sunay, 1961 Anayasasının öngördüğü Cumhurbaşkanlığı sistemine benzer roller üstlendi. Tarafsız Cumhurbaşkanı rolünde olan Sunay'ın döneminde Demirel başbakanlığında AP hükümetleri bulunmaktaydı. Meclis çoğunluğu elinde bulunduran ve nispeten başarılı çalışmalarda bulunun Demirel bu döneme damgasını vurmuştu. Cumhurbaşkanlığı görev süresinin uzatılması için gerekli Anayasal değişikliğin bir oyla gerçekleşmemesiyle Sunay görevinden ayrılmıştı. Besinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 28 Mart 1973 tarihine kadar devam eden Devlet Reisliği'nde zaman zaman sıkıntılı günler geçirmiştir!.. Sırasıyla Süleyman Demirel, Nihad Erim ve Ferid Melen'in hükümet kurdukları bu dönemde en uzun müddet hükümet basında kalan (27.10.1965-19.03.1971) Süleyman Demirel'dir. Demirel bu dönem için Sunay'ın ölümünden sonra: "Beş yıl, Cumhurbaşkanı Sunay ile rahat çalıştık. Birbirimizi anlıyorduk. Çankaya ile hükümet arasındaki bu uyum Türkiye'ye pek çok şey kazandırmıştır" demiştir. Bu durum hükümet ile devlet başkanları arasındaki uyuma işaret eder. bununla birlikte Sunay ve Demirel aralarında ihtilafların olduğu bilinmektedir. [<http://212.154.21.40/2001/02/22/yazarlar/AhmetSELIM.htm>] Parlamenter sistemler devlet başkanı ile başbakan arasında uyumu ön görür. Darbe şartları sonucunda Cumhurbaşkanı olan, Sunay uygulamada bütünleştirici devlet başkanı rolündedir. Parlamenter sistem ile Sunay'ın görev süresi karşılaştırıldığında bir uyumdan söz edilebilir. 1968 öğrenci olayları, 1965-1969 Demirel hükümetinde Türkiye'nin hızlı gelişimi, 12 Mart muhtırası gibi önemli olayların yaşandığı Sunay döneminde devlet başkanının Anayasal sistemin öngördüğü parlamenter sistemlerdeki uygulamaya yakın bir yerde durduğu söylenebilir. Sunay göresi esnasında, "...ortaya çıkan bunalımlarda partilerle ordu, kimi zaman da partiler arasında bir denge unsuru olmaya çalıştı. Yasaların uygulanışı ve yorumlanması konusunda verdiği bazı demeçler ise siyasi parti liderlerinin yoğun eleştirilerine neden oldu." [<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/siyaset/cankaya/icraat.asp>] şeklinde görüşlerde bulunmaktadır.

3.2.3.Fahri Korutürk¹²

Ülkemizde ise Cumhurbaşkanı kişiliği ya da görevlerinden çok seçimi problem olmuştur. 60'a kadar sorunsuz olan seçimler 61 Anayasasıyla, TBMM dışından Cumhurbaşkanı seçiminin yasaklanması dışarıdan aday olmak isteyenleri Cumhurbaşkanı kontenjanından senato üyeliği ile Cumhurbaşkanlığı yolunun açılması şeklinde farklı bir metoda sevk etmiştir. Nitekim 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde belirginleşen krizi aşmak için Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a çıkan Feyzioğlu, Ecevit, Demirel üçlüsü köşke Muhittin Taylan ve Sabit Avcı ismini götürmüşler, parlamento dışı olan bu adayların senatodan bir üyenin istifasıyla Cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatoya seçilmesini daha sonra da Cumhurbaşkanı olması teklifinde bulunmuşlardır. Sunay'ın bu formüle karşı çıkmasıyla son anda yine asker kökenli ama seçimle gelmeyen bir senatör olan Fahri Korutürk üzerinde bir anlaşmaya varılmış ve Korutürk 1973'te Cumhurbaşkanı seçilebilmiştir. Ayrıca bu dönemde Org. Faruk Gürler kontenjan senatörü olarak seçilmiş ve Cumhurbaşkanlığı'na adaylığını koymuşsa da seçilememiş, bu olay siyasî tarihimizde daha sonra "Gürler olayı" olarak anılmaya başlanmıştır [<http://www.ilkadimdergisi.com/142/kapak-ali-aygun.htm>].

Cumhurbaşkanlığı seçiminin yaklaşması ve iç politika da meydana gelen gelişmeleri değerlendirmek için 6 Kasım 1972 günü genelkurmay başkanlığında bütün Orgeneral ve Korgenerallerin katılımıyla "Genişletilmiş Komuta Konseyi" toplantısı gerçekleştirildi. Toplantıya, genelkurmay başkanı, kuvvet komutanları, genelkurmay ikinci başkanı da dahil olmak üzere 52 general ve amiral katıldı. Bu komutanların 32. Kara kuvvetlerine, 3. Deniz Kuvvetlerine 12 ise Hava Kuvvetlerine bağlıydı. genelkurmay başkanı Orgeneral Faruk Gürler, yaptığı açılış konuşmasında ülke meseleleri hakkında komutanların düşüncelerini istedi. Açılış konuşmasında, "Yakında Cumhurbaşkanı seçimi gündeme gelecektir. Cumhurbaşkanının nitelikleri ve asker veya sivil olması hakkında ne düşünüyorsunuz ?" sorusuna verilen cevaplarda alınan sonuç Ordunun Cumhurbaşkanlığı makamına bakışını ortaya koymaktadır.

¹² 1903'te İstanbul'da doğan Korutürk 1923'te o zamanlar ki adıyla Bahriyeyi bitirdi. 1950'de amiral, 1957'de Deniz Kuvvetleri Komutanı oldu. 1960'ta emekli olmasının ardından Büyük elçilik görevlerinde bulundu. 1968'de senatör seçilen Korutürk görev süresinin dolmasının ardından Moskova'ya büyükelçi olarak gönderildi. seçimlerinde siyasilerin Korutürk Olayı 1973 Cumhurbaşkanlığı ismi

Cevdet Sunay'ın görev süresi 1973'ün 13 martında sona eriyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimi 12 Mart muhtırasının akabinde gelmesi seçimlerin önemini daha da artırmaktaydı. Ara dönemin sora ermesi sivillerin yönetimine geçilmesi veya darbecilerin sistem üzerindeki etkilerinin azalması için darbecilerin adayı Gürler paşanın seçilmemesi gerekmekteydi. Ordu ise kendi adayının seçilmesi için baskı yaparken başlangıçta ordunun üst düzey subaylarının tamamı Komutanları Genelkurmay eski başkanı Faruk Gürler'e destek veriyordu. Ancak seçim günü yaklaşmaya başlayınca gerek Ordu'da gerekse siyasiler arasında çatlak sesler yükselmeye başladı. 12 mart döneminin başbakanı kendisine muhtıra verenlerden birisi olan Gürler'e destek vermeyeceğini açıkladı. Destek vermeme nedenini seçimlerden 15 gün önce Cüneyt Arcayürek'e anlatmıştı. Halk... Milli iradeye ve özgürlükçü rejime her zaman sahip çıkmıştır. Gelecek seçimde hangi yüzle oy isteyeceğiz?.. Zorlama yöntemlerle seçilen bir Cumhurbaşkanı sonucundan sonra, ne dünyaya, ne de ülkenin insanlarına Türkiye'deki mili iradenin erdemini anlatamayız. Askeri vesayetin en sıkı olduğu bir dönemde AP Genel Başkanı Demirel'in demokrasiye sahip çıkması ve seçim sonucunda da Gürler'in seçilmemesini sağlaması Türk demokrasisi için kendisine olumlu bir puan kazandırmıştı. AP genel başkanı seçimlerle ilgili çalışmaları yürütürken, CHP genel Başkanı Bülent Ecevit seçimlerle ilgili partisinin benimsediği iki ilkeyi basına yansıtıyordu. Buna göre, CHP seçimlerin kriz çıkmasına neden olacağını göz önünde bulundurarak, askeri yönetiminde devam etmesi nedeniyle seçimlerde aktif olarak rol oynamayı kabul ediyordu. İkinci ilkede ise, Meclisteki Milletvekili sayısının Cumhurbaşkanı seçmek için yeterli olmaması göz önünde bulundurularak, seçimlere aday gösterilmemesinin yanında her hangi bir adaya da destek vermemeyi kararlaştırmışlardı [Çavdar,1996:221].

Siyasi partilerde bu gelişmeler yaşanırken, Ordu genelkurmay karargahında ve Komutanların evlerinde toplantılar yaparak, durum değerlendirmesi yapıyordu. 28 Şubat günü, genelkurmay ve kuvvet komutanları adına Cumhurbaşkanına sunulan metinde, Ordunun Cumhurbaşkanı adayında aradığı özellikleri dile getiriliyordu.¹³

etrafında uyuşması ve CHP-AP'nin ortak aday göstermesi üzerine Cumhurbaşkanı seçildi. 1980'e kadar bu görevde bulunan altıncı Cumhurbaşkanı Korutürk, 1987'de vefat etmiştir.

¹³ "(1) Bir adalet partili veya Adalet Partisi'ne sözlü kimse olmamalıdır.

(2) Aşağıdaki vasıflara haiz bulunmalıdır:

Emekli Oramiral Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi 12 Mart muhtırası sonrasında ordudaki dengelerin bozulması sonucunda Cumhurbaşkanı aday Faruk Gürler'in çevresinde Ordunun birleşememesiydi. Her darbe kendi liderini Cumhurbaşkanı yapar, ancak 12 mart liderlerinden Gürler Cumhurbaşkanı olmadı. Özellikle hava kuvvetleri komutanı Muhsin Batur'un destek vermemesi üzerine parlamento Ordunun Baskılarına boyun eğmemiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turlarında Gürler'in seçilemeyeceği anlaşıncı ve Ordunun diğer adaylar Arıburun ve Bozbeyli'yi istemesi üzerine Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılması fikri ortaya atıldı. Bu fikir üzerinde AP ve CHP'nin anlaşması üzerine Mecliste oylamaya geçildi. Anayasa değişikliği tasarısı bir oy eksikle ret edilerek Sunay'ın görev süresinin uzatılma projesi de suya düştü. Gürler paşanın seçilememesi ordu da büyük üzüntüye neden oldu. Ordu bu aşamada eskisi gibi üstü kapalı parlamenterleri tehdit etmiyordu. İstekleri ise Arıburun ve Bozbeyli dışında birisinin seçilmesi idi. Bunun için eski Deniz Kuvvetleri komutanı, Moskova eski büyük elçisi Korutürk'ün ismi ön plana sunuldu.

Ordunun Cumhurbaşkanı olmasına ses çıkarmayacağı isimlerinin bulunduğu listede, Korutürk'ün yanında Naim Talu, Sabahattin Özbek yer almaktaydı. Listede Muhittin Taylan'ın adının geçmemesi Anayasa Mahkemesi eski başkanının seçilme ihtimalini ortadan kaldırmıştı. Korutürk'ün adaylığı AP ve CHP tarafından olumlu karşılanırken GP genel başkanı Turhan Feyzioğlu karşı çıkmıştı. Gerekçe olarak ta Korutürk'ün Moskova büyük elçilik görevinde geçirmiş olduğu ruhsal bunalımdı [Arcayürek,1985:522].

Ecevit ve Demirel'in bu isim üzerine anlaşmaları sonucunda, aday gösterildi ve yapılan ilk turda kazandı. Korutürk'ün kazanmasıyla orduya da bir mesaj gönderilmiş oldu. Sonuç itibarıyla bütün siyasi dengelerin üzerinde anlaştığı bir isim 6 Nisan 1973 günü saat 16:00 civarlarında, Cumhurbaşkanı seçildi. Seçim esnasında Üst dereceli subayların

(a) Şaibesiz (27 Mayıs'a ve 12 Mart'a karşı olmayan, Masuniyeti dolayısıyla suç dosyaları savcılıkta beklenmeyen kimseler), (a) Tarafsız, (b) Temsil kabiliyetini haiz, edebilecek, (c) Ordu-Parlamento-Hükümet münasebetlerini kontrol ve koordine edebilecek, (d) Hür Demokratik rejimin gelişmesini sağlayabilecek ve zuhuru muhtemel burhanları önleyebilecek nitelikte, Silahlı Kuvvetlerin tercihi olarak asker kişi ." (Batur, 1985:405)

tamamı Mecliste ki yerlerini almışlardı. 15. Turda Cumhurbaşkanı seçilen Korutürk 635 vekil ve Senatörün 360'ının oyunu almayı başarmıştır. Korutürk'ün seçilmesiyle birlikte 12 Mart ara döneminin sona erdiği ve olağan döneme geçildi. Yeni Cumhurbaşkanının askeri kimliği göz önünde bulundurularak Ordunun etkisinin devam ettiği söylenebilir. Gürler'in Cumhurbaşkanı seçilememesinin genelkurmaydan Cumhurbaşkanlığına gelmek için bir aşama olmadığını ortaya koymuştur. Bu seçim yolunun önünün kesilmesi, Türk demokrasisi açısından büyük önem arz ediyordu [Öztürk,1993:84].

Türk Cumhurbaşkanları içerisinde gündelik siyasetten en uzak isim 6. Cumhurbaşkanı Korutürk'tür. Bunun yanında hükümet ile bazı problemler ve krizlerde yaşanmıştı. 7 Mayıs'ta Meclis'te kabul edilen Madencilik Kanunu, 19 Mayıs'ta Korutürk'ten veto gördü. Korutürk 12 Temmuz'da da Orman Suçları Kanunu'nu veto etti. Yaklaşık 50 bin tutuklu ve hükümlüyü özgürlüğüne kavuşturacak olan Genel Af Yasası 14 Mayıs 1974'te onayladı.

[<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/siyaset/cankaya/icraat.asp>].

1980 martına gelindiğinde 6. Cumhurbaşkanı fahri Korutürk'ün görev süresi sona ermiş ve yeni bir cumhurbaşkanı seçimi için Anayasal süreç başlamıştı. Ancak 22 mart tarihinde yapılacak ilk oylama için ortalıkta bir aday görülmüyordu. Türkiye 7. Cumhurbaşkanı seçmek için toplanan parlamentoyu izlemekteydi. Basın ve kamuoyu da uzun bir süre boyunca bir çok isimi tartışmış olsa da ilk turda adayın olmaması bir bakıma gelen krizin habercisiydi. 1980 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde dikkat çeken ilk unsur, Ordunun seçimlerle ilgilenmiyor görüntüsüydü. Türk siyasi hayatında merkezi oluşturan ordunun seçimlere etki etmemesi, ortada başka hesapların olduğu şeklinde yorumlansa da, parçalı bir yapıya sahip olan Meclisin bir adayın üzerinde mutabık kalınamayacağını fark edilmiş olmasından ileri gelebilir. Ordu etki etmemiş olsa da siyasilerin aday olarak eski askerleri ve dönemin genelkurmay başkanını aday gösterme uğraşı vermeleri siyasilerin ordu faktörünü gözönüne almadan yönetim sistemini işletemedikleri anlamına gelir. Siyasetin seçim sürecinde CHP'nin adayı hava kuvvetleri eski komutanlarından Muhsin Batur ve AP'nin adayı 1. ordu eski komutanlarından Faik Tütün'ün öne çıkması bir bakıma 27 mayıstan bu yana ordunun sisteme açık ve net bir şekilde müdahale etmesinden kaynaklanmaktadır. Dönemin siyasileri olduğu kadar kamuoyu da Cumhurbaşkanlığını askerlerin hakkı olarak

görmektedir. Anayasaya göre 22 mart tarihinde yapılması gereken seçimler aday bulunamaması nedeniyle 25 mart gününe ertelendi. Parlamentoda yaşanan siyasal atmosfer bu parlamentonun yeni bir cumhurbaşkanı seçemeyeceğini göstermiştir. Bu cumhurbaşkanlığı seçimleri adeta S.Demirel ile B.Ecevit'in siyasal basiretsizlikleri yüzünden fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Cumhurbaşkanı seçilememesinin bir başka nedeni 61 anayasasının seçimlerin belli bir sürede gerçekleştirilmemesi durumunda bir müeyyide öngörmemiş olmasıydı. Bunun sonucunda seçim turlarının aylarca sürmesi hatta espri konusu olmaya başladığını görmekteyiz. Sandıktan “Ajda Pekkan”, “Bülent Ersoy” gibi isimlerin çıkmaya başladı. 12 eylül darbesinin nedenlerinden biriside Cumhurbaşkanı seçilememesi ve parlamentonun halk üzerindeki meşruluğunu kaybetmesi gösterilmiştir. 12 eylül anayasası seçimlerin beşinci tur sonucunda bitirilmemesi durumunda derhal parlamento seçimlerinin yenilenmesini öngörmüştür. Türkiye’yi 12 Eylül’e getiren şartla nelerdir veya bu şartların müsebbibi kimlerdir. İddiaya göre; Dönemin milletvekili ve bakanlarının üst düzey komutanlara, “içimizde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz” ifadeleriyle Ordunun yönetime el koymasına davetiye çıkardılar [Öztürk,1993:85]

Her ülkenin siyasal sisteminin geleceğinden birinci derece sorumlu organ, siyasal iktidardır. Ancak siyasal iktidarın verimli ve etkin işleyebilmesi için, aracı kurumları olan, askeri ve sivil bürokrasi ile sermaye kesimleri ile uyumlu işlemesi gerekmektedir. 12 Eylül öncesi ve diğer darbe dönemlerinin karakteristik özelliği, siyasal iktidarla diğer güçlerin arasındaki uyumsuzluk hatta çatışmadır. Bu nedenle 12 Eylül öncesi dönemlerin iktidarlarını olaylardan tek başına sorumlu tutmak mümkün değildir. Ancak sistemin işleyişinde kilit rol üstlenen siyasal iktidarların gösterdikleri basiretsizlikler temel neden olarak yorumlanabilir. DP-AP geleneği, 27 Mayıs anayasasının hazırlanma sürecinde pasif kalması ve 27 mayıs ihtilali ile sistemin dışına itilmesi hasebiyle, 12 Eylül’ün temel nedeni olarak, 1961 anayasasını göstermekteydi. Ancak “...hukuk metinlerinin başarı yada başarısızlıklarını büyük ölçüde, onları yorumlayan ve uygulayanlara bağlı olduğudur. Bir başka deyişle, suç Anayasada ise onu uygulayanlar, yanlış uygulayanlar ve kasıtlı olarak uygulamayanlar suçlu değil midir?...Siyasal iktidarlar da suçlu iseler, onları seçen halkın bu suça katılması söz konusu değil midir?” [Kongar,1993:131]. Bununla birlikte “Hangi anayasa, salt hukuk metinlerinin yetersizliği yüzünden enflasyon içinde durgunluk anlamına gelen stagflasyona ve günde

on kişinin cinayete kurban girmesine izin verir” [a.g.e.:132]. 12 Eylül öncesi olayları göz önünde bulundurursak, olaylara ilgili tek suçlu aramak doğru değildir. Bu olaylardan toplumun ve siyasal sistemin ortak sorumluluk taşıdığı ortadadır. 12 Eylül öncesi olaylar da siyaset, askeri sorumlu tutmuştu. Dönemin başbakanlarından Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel, sıkıyönetim döneminde Ordunun pasif davrandığını, darbenin ardından olayların “bıçak gibi kesildiğini” ifade ediyorlardı. Evren, yönetime el koymak istemediklerini söylüyordu [Üskül,1997:300].

3.3.1982 Anayasası Dönemi; Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve İşleyişi

3.3.1. Kenan Evren¹⁴

7 kasım 1982 tarih, 2709 sayılı kanunla kabul edilen 82 Anayasası, referandum sonucunda halk tarafından kabul görürken % 91,37 oranında oy almıştır. 82 Anayasası Yasama organı karşısında Yürütme organını güçlendirirken özellikle Cumhurbaşkanlığını kolunu ise yürütmenin sorumlu kanadının önüne çıkarmıştır. Anayasa Cumhurbaşkanlığı seçimlerini 4 Turla sınırlı kılmıştır. Dördüncü turun sonucunda Cumhurbaşkanı seçilememesi durumunda parlamento seçimleri yenilenir. 12 Eylül darbesinin nedenlerinden birisi olarak gösterilen Cumhurbaşkanının seçilememesi ve olası bir krizin önlenmesi için bu yola gidilmiştir. 1961 Anayasasının aksine Meclis dışından da Cumhurbaşkanı seçilebilmesinin yolu açılmıştır. Gerçi Cumhuriyet Tarihinde 10. Cumhurbaşkanı kadar Meclis dışından birisinin Cumhurbaşkanı seçilmesi mümkün olmamıştır. 101. maddede düzenlediği üzere “milletvekili seçilebilme yeterliliği” şartı aranmıştır. 82 Anayasası, insan hak ve özgürlüklerini alabildiğince kısıtlamış, sendika faaliyetlerini sınırlarken, partilerin gençlik ve kadın kollarını yasaklamıştır. 82 Anayasasının ilginç bir özelliği de, Cumhurbaşkanı seçiminin birlikte yapılmış olmasıydı. Anayasanın 102. maddesi Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili düzenlemeleri yapmıştır. 103. madde Cumhurbaşkanının yemini, 104. madde görev ve yetkileri, yasamayla ilgili olanlar, yürütme işleriyle ilgili olanlar ve yargı alanıyla ilgili

¹⁴ 1918’de doğan Kenan Evren, 1949’da Harp Akademisinden mezun oldu. 1977’de kara kuvvetleri komutanlığı, 1978’de genelkurmay başkanlığı görevlerinde bulundu. 12 Eylül 1980’de yönetime el koyan askeri cuntanın başkanlığını yaptı. 1982’ye kadar süren ara dönemde Devlet başkanlığının yanında genelkurmay başkanlığı görevlerinde bulundu. Darbenin ardından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyinin başkanlığını yapan Evren 1982 anayasasının onaylanmasıyla birlikte Türkiye’nin yedinci Cumhurbaşkanı oldu ve 1989’a kadar bu görevde bulundu.

görev ve yetkileri olmak üzere üç bölümde düzenlemiştir. 105. madde Sorumluluk ve sorumsuzluk durumlarını düzenlerken, 106. madde ise Cumhurbaşkanına Vekillik etme hallerini düzenlemiştir. 82 Anayasası, Diğer Anayasaların dışında “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği” adlı bir kurum oluşturmuştur. 101. maddede bununla ilgili düzenlemeler yer almıştır. Sekreterliğin başında bir Genel Sekreter bulunur, bu sekreter Cumhurbaşkanı tarafından atanır. 102. maddede Devlet Denetleme Kurulu ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. DDK Cumhurbaşkanlığına bağlı kurumlardandır. Görevi ise Ordu ve Yargı mercileri dışındaki kamu ve meslek kurumlarını Cumhurbaşkanının isteği üzerine denetlemektir. Bir başka ifadeyle “inceleme, araştırma ve denetleme kuruludur.” Kurul tarafından hazırlanan bütün raporlar sadece Cumhurbaşkanına sunulur. Bu sayede Cumhurbaşkanı tüm kamu kurum ve kuruluşları hakkında bilgi sahibi olur. Özdemir’e göre Cumhurbaşkanlarının yasama erki karşısında güçlü ve tarafsız hale getirilmesinde 12 Eylül’de yapılan darbeye ülke yönetimine el koyan askerlerin iradesi neden olmuştur. Yetkileri artırılan cumhurbaşkanı, “parlamentar sistemin yetkisiz, sorumsuz ve yansız Cumhurbaşkanı yerine, yetiştirme yurdunun mutfak temizliğinden kız öğrencilerinin başlarını örtüp örtemeyeceklerine kadar her işe bakmakla yükümlü devlet başkanı tipine geçilmiştir.” 1982 anayasasının getirdiği düzenlemeler yürütmeyi iki başlı hale getirmiş ve bu nedenle de bir çok krizlerin çıkmasına neden olmuştur. Yetki karmaşasının çıkmasına neden olan anayasa nedeniyle Cumhurbaşkanı aktif siyasetin içinde yer almış hatta bir çok alanda Cumhurbaşkanının gündelik siyasette başbakanın önüne geçmiştir.

1982 anayasasının sistemi rahatlatan bir yönü Cumhurbaşkanı seçimini kolaylaştıran sistemi benimsemesiydi. 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanının seçilememesi durumunda bir müeyyide ön görmemekteydi. 12 Eylül anayasası dördüncü tur sonucunda seçimin sonuçlanmaması durumunda meclis seçimlerini yenileme ilkesine yer vermiştir. Bir başka sorun olarak her zaman tartışılan Cumhurbaşkanının halk tarafından mı yoksa meclis tarafından seçilmesi gerektiği tartışmaları sonucunda meclisin seçmesi noktasında karar alınmıştır. Anayasa komisyonunda tartışma çıkan diğer konular ise, görev süresinin ne kadar olacağı, kaç kez seçimin yapılacağı ve görev süresi sona

erdikten sonra yeni cumhurbaşkanının seçilmesine kadar olan sürede Cumhurbaşkanlığına kimin vekalet edeceğidir.

7 kasım 1982 günü yapılan referandum sonucunda % 91.37 oy alan Anayasa ile Evren Paşa Cumhurbaşkanı seçilmiş oldu. Burada sorulması gereken soru; Bir gece yarısı operasyonu sonucunda yönetimi ele geçiren, bütün partileri kapatıp, parti yöneticilerine siyaset yasağı koyan, sendika ve dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yasaklayan, ülkede siyaseti MGK tekeline alan 12 Eylülcülerin nasıl olup bu kadar yüksek oranda halktan destek alabildikleriydi. Bu sorunun cevabını biraz da Türk demokrasisinin işleyişinde aramak gerekir. 10 yılda bir ülke yönetimine eş koyan ordu ister istemez siyasileşmişti. Halkın bir kısmı orduyu kendi görüşlerinin iktidardaki temsilcisi olarak görmekteydi. Ordu özellikle 27 mayıstan sonra her toplumsal konuda görüş bildirmiş ve ülke sorunlarının çözümünde taraf olmuştur. Bunun yanında halkın ordunun bir an önce kıyısına dönmesi için ve serbest seçimlerin yapılması ara dönemin sona ermesi için destek verdiği söylenebilir. Oylamada askerlerin isteğinin dışında bir gelişme olursa -anayasa kabul edilmezse- ne olacağı belli değildi. Ama temel neden bizce bunların dışındaydı. Halk siyasetçisine olan itimadını kaybetmişti. Son seçimlere katılım oranının % 60'lara düşmesi bunun göstergesiydi. 12 eylül öncesi olanlardan siyasileri sorumlu tutmaktaydı. Her gün sokaklarında insanları öldürüldüğü, açlık ve sefaletin diz boyu olduğu, terör ve anarşinin kol gezdiği ülkeden halk siyasileri sorumlu tutmuş ve askerlere destek vermiştir. Bunların yanında Askeri yönetimin Anayasa propagandasının yapıldığı esnada izlemiş olduğu anti-demokratik tutumda etkili olmuştur. Anayasanın kabul edilmemesi durumunda ne olacağı belli değildi. Darbe lideri Evren paşanın gerek radyo ve televizyon konuşmalarında gerekirse meydanlarda söylediği “ Hayır diyenler sonra ne olacağını biliyorlar mı, iyi düşünün hele”[Cemal,1986;139] ve benzeri sözler evet oyu kullanmasına neden olmuştur.

Yaklaşık dokuz devletin başında bulunan Evren Paşa, 1982 Anayasası döneminin ilk Cumhurbaşkanı olma sıfatını, Anayasanın öngördüğü şekilde yedi yıl taşıdı. 12 Eylül akabinde siyasal partilerin kapatılması ve 1983 seçimlerinde Turgut Özal'ın ANAP'ı oyların büyük bir çoğunluğunu alarak iktidara gelmesine neden olmuştu. 1982 Anayasa'sı yürütmeyi Cumhurbaşkanlığı Kurumu lehine güçlendirmiş olmasına karşın, döneme Başbakan Özal damgasını vurmuştu. Liberal devlet tartışmalarının olduğu bu

dönemde ön plana çıkan isim Özal'dı. Ancak bu süre içinde Evren, 27 Temmuz 1984 yılında milletvekilleri aylıklarıyla, başbakan, bakanlar kurulu ve Başbakanlık Divanı üyelerinin aylıklarını artıran yasayı geri çevirdi. 8 Ocak 1986'da da eski ve yeni parlamenterlere emeklilik konusunda ayrıcalık getiren, emeklilik yaşını da yükselten yasayı veto etti.

19 Nisan 1986'da Siyasi Partiler ve Seçim yasalarındaki değişiklikler için Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açtı. Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye ilk kez 4'üncü İslam Konferansı Zirvesi'ne cumhurbaşkanı düzeyinde katıldı. Bütün bunlar, Evren'in 1960-1980 dönemindeki uygulamalara nazaran 1982 Anayasasının da verdiği yetkiyle siyasete daha yakın durduğu anlamına gelir. Özellikle 1983 seçimlerine süren ara dönemde Evren Paşa siyasetin en önemli unsuru durumundadır. Diğer dönemlerde ise ön planda olan isim yeni ve modern yüzüyle başbakan Özal'dır. Özetle, Evren Paşanın normal dönemde cumhurbaşkanlığı ile parlamenter sistemin ön gördüğü devlet başkanı arasında ciddi bir ayrılık yoktur.

3.3.2. Turgut Özal¹⁵

Kenan Evrenin görev süresinin dolmasının yaklaşması üzerine, 12 Mart döneminin Kara Kuvvetleri komutanı, Genelkurmay Eski başkanı ve Cumhurbaşkanı adaylarından Faruk Gürler'in yeğeni olan, Genelkurmay eski Başkanı, Necdet Üruğ'un adı geçmeye başladı. 7 Şubat 1988 tarihinde Aydınlık Gazetesinde Yayınlanan rapor Mit Daire başkanlarından Mehmet Eymür tarafından hazırlanmıştı. Rapor da iddia edilen Necdet Üruğ-Emel Sayın ilişkisi Üruğ paşanın Cumhurbaşkanlığı planlarını suya düşürdü. 6. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in görev süresi anayasaya göre 6 kasım 1989'da bitecekti.

¹⁵ 1927'de Malatya'da doğdu. İstanbul üniversitesinden mezun olmasının ardından Amerika'da ekonomi eğitimi aldı. 1965'te başbakan Süleyman Demirel'in danışmanlığına getirildi. 1967'de Devlet Planlama Teşkilatı başkanlığına getirilen Özal, 12 muhtırasının akabinde Dünya Bankasında çalışmak için Washington'a gitti. 24 ocak kararlarının uygulanması için Başbakanlık müsteşarı görevine getirildi. 80 ara döneminde cunta'nın ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığı görevinde bulundu. Ara dönemin sonunda yapılan seçimlere kurucusu olduğu Anavatan partisiyle giren Özal, seçimlerden zaferle ayrılarak tek başına hükümeti kurarak, başbakan oldu. 1987 seçimlerini de kazanan Özal 1989'a kadar başbakanlık görevini yerine getirdi. 1989'da görev süresi dolan Kenan Evren'in yerine Cumhurbaşkanı seçildi. 1993'te şaibeli bir şekilde ölen Turgut Özal Türkiye'nin sekizinci Cumhurbaşkanıydı

Ancak göreve devam ettiği 1988'in ekim ayında Evren'in görev süresinin uzatılması tartışmaları yapılmaya başlandı. Cumhurbaşkanlığının gizli adayı Özal ve Ana Muhalefet Partisi lideri Erdal İnönü'nün bu fikre yanaşmaması ile, Evren'in görev süresi uzatılmadı ve Özal'ın Cumhurbaşkanlığı seçimi için önü açıldı.

1989 da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi Anavatan partisi iktidarında diğer seçimlere nazaran sorun yaşanmadan yapıldı. Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesindeki tartışma veya yarış aday olma sürecinde idi. Parlamentoda temsil edilen en büyük partinin genel başkanının karşında Cumhurbaşkanlığına aday olmak tabiri caizse dipsiz kuyu taş atmak anlamına geleceğinden Özal'ın karşısına seçimlerde ciddi bir aday çıkmamıştı. Türkiye'nin altı Cumhurbaşkanının asker kökenli olması kamuoyunun sivil bir Cumhurbaşkanı Çankaya'da görmek istemesi Özal'ın şansını artıran diğer etkenlerdi.¹⁶ Kamuoyu Özal'ın Cumhurbaşkanlığını tartışırken Özal adaylığını koymayı devamlı geciktiriyordu. Seçimlere ne kadar geç aday olunursa isminin o kadar az yıpranacağını bilen Özal adaylığını koymadan önce partisine danışma kararı aldı. Partililere aday olup olmaması noktasında fikirlerini sordu.Özal MKYK'dan olumlu sonuç çıkmasının üzerine 17.11.1989 günü seçimlerin başlamasına üç gün kala adaylığını açıkladı. ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığına adaylığını açıklamasına ilk muhalefet kendi partisinden geldi. 19 kasım günü adaylığını açıklayan Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş 20 kasım 1989 günü yapılan birinci turda Özal'ın rakibi olarak seçimlere girdi.

Özal adaylığını partililere sorarak Cumhurbaşkanlı seçim tarihinde bir ilki gerçekleştirmiş olmaktaydı. Özal partililere, "1-Cumhurbaşkanlığına aday olmamı İster misiniz?, 2-Ben aday olmadığım takdirde grubumuzdan başka bir aday göstermemi ister misiniz?, 3-Cumhurbaşkanlığına aday olduğum ve seçildiğim takdirde başbakanlığa göstereceğim ismi destekler misiniz?" sormuştu [Tanör,1997: 78].

¹⁶ Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar ilk sivil Devlet başkanıydı. Kurtuluş savaşında yer alan Bayar'ın yarı-askeri kimliğe sahip olduğu söylenebilir. Sivil geçmişten gelen Özal ilk sivil Cumhurbaşkanıdır.

Parlamentodaki ANAP'ın çoğunluğuna dayanarak seçilmesi mümkün olan Özal 3 turda 263 milletvekilinin oylarını alarak Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı oldu.¹⁷ Seçimlerin ilk turunda muhalefet seçimleri boykot etti. Birinci turda seçimin favorisi Özal 247 oy alırken rakibi Burdur Milletvekili, Fethi Çelikbaş ise 18 oy alabilmişti. Seçimde muhalefet partileri DYP ve SHP seçimlerde oylamalara katılmamaları, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir ilki meydana getirmişti. Seçimler esnasında çıkan tartışmalarda muhalefet Özal'ın seçilmemesinin sağlamak amacıyla projeler üretmeye çalışmaktaydı. Ana muhalefet partisi genel başkanı Erdal İnönü meclisten ekilme fikrine seçimlerde farklı bir sonuç doğurmayacağı için karşı çıkarken DYP lideri Süleyman Demirel ise kayıtsız-şartsız çekilmeyi önermekteydi. Bu şartlar altında 24 Kasım'da yapılan ikinci turda da Özal seçilmek için yeterli olan sayıya ulaşamıyor, ancak oylarını artırarak 256 sayısına ulaşıyordu. Rakibi Fethi Çelikbaş ise bir oy kayıp ile 17 oy alarak ikinci turu tamamlamıştı. İkinci turda 9 oy boş çıkarken iki oy ise geçersiz sayıldı. Muhalefet bu turu da boykot etmişti. Üçüncü turda Cumhurbaşkanlığı seçimi ise Üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmaktaydı. 29 Kasım 1987 seçimlerinde % 36.31 oy ile parlamentonun % 64.89 oranında temsil edilen, 292 milletvekili sayısına ulaşan ANAP'ın liderinin Cumhurbaşkanlığı için son oylamaya geçildi. Üçüncü turda oylamaya 285 milletvekili katılırken Özal 263 milletvekilinin oyunu alarak Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçilmeyi başarıyordu. Üçüncü tura kadar adaylığını sürdüren Çelikbaş bu turda da oylarından kayıp ederek 14 oy çıkarabilirken 8 oy ise boş çıkmıştı.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamento dışı güçlerin direkt olarak etki yapamaması ordu içinde Özal tarafından yapılan büyük operasyondan kaynaklanmaktaydı.¹⁸ Dünyadaki liberal-özgürlükçü havanın Türkiye'deki yansımanın temsilcisi olan Özal'ın seçilmesi, bir bakıma Türkiye'deki değişimin sürdüğü anlamına gelmekteydi. Devletçi-merkeziyetçi birisinin yerine liberal, özgürlükçü, adem-i merkeziyetçi birinin seçilmesi, dünyaya eklemlenme projesinin devamı sayılabilir.

¹⁷ Kendi ifadesiyle, Özal'a karşı aldığı tavırla tanınan Cahit Tanyol, bu seçimi "gasp" şeklinde yorumlamaktaydı. "...Meclis'de çoğunluk partisinin tarafsızlık gerektiren cumhurbaşkanlığı gibi yüce bir makam için seçim yapması, en hafif deyişle gasp sayılır" [Tanyol, 1990:18].

¹⁸ Özal dönemine gelinceye kadar asker-siyasetçi zıtlaşmasında siyasetçilerin istifa etmesi durumu söz konusu iken bu tarihten sonra Özal'ın politikalarına ters düşen üst düzey komutanlar istifa etti. Bunlar, kara kuvvetleri komutanı Necdet Öztoran, Genelkurmay başkanı Necip Toruntay'dır.

Türk siyasi hayatında sık tartışılan konulardan birisi de Cumhurbaşkanlarının tarafsızlığıdır. Tek partili dönemde Cumhurbaşkanlarının tarafsız olma diye bir problemi bulunmamakta idi. Birinci Cumhurbaşkanı Atatürk ve İkinci Cumhurbaşkanı İnönü tartışmasız devlet başkanı ve CHP genel başkanı idiler. Cumhurbaşkanlığının tarafsızlığı çok partili dönemlerin bir sonucudur. 1946-1950 döneminde İnönü'nün, 1950-1960 döneminde Bayar'ın, 1966-1973 döneminde kısmen de olsa Sunay'ın, 1989-1993 döneminde Turgut Özal'ın ve 1993-2000 döneminde Süleyman Demirel'in tarafsızlığı tartışılmıştır. Cumhurbaşkanlarının siyasi gelenekten gelmesi ve bir gecede değişimin sonucunda tarafsız davranmasının beklenmesi siyasetin fitratına aykırı olur. Özal'ın cumhurbaşkanlığı görevinde ilk dönemlerinde ANAP lideri gibi davrandığı ve yürütmeyi tek elde topladığı kamuoyunda tartışılmıştı.

Türkiye'nin sekizinci cumhurbaşkanı olan Özal ekonomik anlamda ülkenin politikasını değiştirmişti. 80'li yıllarda dünyadaki liberal akım Türkiye'yi etkilemiştir. Özal bu akımın Türkiye'deki temsilcisi olmuştu. 12 eylülün akabinde başbakan olan Özal uyguladığı ekonomik politikalarla ülkenin batılı anlamda kapitalist bir ülke olmasını sağlamıştır. Siyasete yeni bir metot kazandıran Özal'ın ANAP'ı, "...teknolojist ve ekonomist bir söylemi siyasete yerleştir"di [Mert,2000:7]. Özal çizgisinin önemli bir noktası 12 eylül darbesinin meşruiyetini test etmiş olmasıdır. Darbenin ardından halkın darbecilerin partisine değil de daha çok yerli motifleri üzerinde taşıyan ANAP lideri Özal'a oy vermesi darbenin ne kadar halk tarafından tutulduğunu göstermektedir.

Türkiye'de yeni bir dönemin başlatıcısı olan Özal'ın ani ölümü bir çok spekülasyona neden olmuştur. "Öldü mü yoksa öldürüldü mü" tartışmaları ölümünün üzerinden 9 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen halen devam etmektedir. Özal'ın daha önce bir suikasta uğraması yakın çevresini oluşturan MİT eski Müsteşar yardımcısı Hıram Abas, Maliye bakanı Adnan Kahveci, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis paşa, Tuğgeneral Bahtiyar Aydın, Eşref paşanın ekibinden Albay Kazım Çillioğlu, Albay Rıdvan Özden ve Binbaşı A. Cem Ersever gibi üst derece bürokratların peş peşe öldürülmesi veya ölmeleri, öldürüldüğü noktasındaki iddialara güç kazandırmaktaydı. Hayatının son günlerinde kangren haline gelen güneydoğu sorununu çözmeye uğraşmaktaydı.

Başbakanlıktan Cumhurbaşkanlığına geçen Özal, görevi sırasında Başkanlık sistemindeki başkan gibi görev yapmıştı. Görevinin ilk dönemlerinde Meclis'te Partisi ANAP'ın desteğine sahip Özal, bir çok konuda tek başına karar verici durumdadır. 1991 seçimleri sonrasında Başbakan olan Demirel ile ciddi tartışmalara giren Özal'ın Devlet Başkanlığı ve görevi işleyiş şekli devamlı eleştirildi. Demirel, "Özal'ın bazı toplantılara katılmasını bile "imza yetkisi yoktur" gerekçesiyle engelledi. Yetkilerini kısıma tedbirlerini alacağını söyleyerek onu tedirgin etti... Demirel daha sonra "Fazla üstüne gittim, şimdi o yaptıklarım karşıma çıkıyor!" [http://212.154.21.40/2001/02/22/yazarlar/AhmetSELIM.htm] itirafında dahi bulunmuştur. Anayasa'nın vermiş olduğu yetki ve görev hususlarında devamlı tartışmaların yapıldığı Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde, Özal uygulamada parlamenter sistemin Cumhurbaşkanından yarı-başkanlık sisteminin Devlet Başkanına yakın bir yerde durmaktaydı. Bu dönemlerde, Amerika ile yakın ilişkiler ve bu ülke devlet başkanının yürütme erkindeki fonksiyonları Özal'ın Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmalarını başlatmasına neden olmuştu. Özal, daha sonraları Demirel'in de istediği başkanlık sisteminin Türkiye'nin yararına olduğunu düşünüyordu [http://www.anap.org.tr/anap/genelbaskanlar/OZAL/ozalkutup.htm]. Uygulamada, Özal'ın Başkanlar gibi davranmakta, sorumlu hükümetin başbakanı yerine hükümetin politikalarını bizzat kendisi savunmaktaydı. [http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/siyaset/cankaya/icraat.asp].

3.3.3.Süleyman Demirel¹⁹

Özal'ın ani ölümü üzerine Türkiye'de yeni Cumhurbaşkanı kim olacak tartışmaları başlamıştı. Akla gelen ilk isim Türk siyasetinin kurdu meclisin birinci partisi ve

¹⁹ 1924 yılında Isparta'nın İslamköy adlı köyünde doğdu. İstanbul üniversitesinden mezun olduktan sonra eğitimini tamamlamak üzere Amerika'ya gitti. Menderes döneminin Devlet Su İşleri genel müdürlüğü görevinde bulundu. Bu dönemde barajların inşasında aktif rol üstlendi. 1964 yılında AP'nin genel başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine AP Genel Başkanı seçildi. 1965 seçimleri sonucunda Başbakan oldu. 1969 seçimlerinde de oyların düşmesine rağmen tek başına iktidar oldu. 12 mart muhtırasına kadar bu görevi yerine getirdi. 1974-1978 ve 1979-1980 yılları arasında koalisyonlarda başbakanlık yaptı. 12 eylül darbesinin kapatılmasıyla birlikte siyasetten yasaklı bir duruma geldi. 1987'de siyasetten yasaklıların referandum sonucunda affedilmesiyle aktif siyasete döndü. Doğru yol partisi genel başkanlığına seçilen Demirel 1991 seçimleri sonucunda DYP-SHP koalisyonunda başbakan olarak görev yaptı. 1993'te

hükümetin büyük ortağı DYP'nin genel başkanı, başbakan Süleyman Demirel'di. 1991 genel seçimlerinde % 27 oy alan Demirel 178 Milletvekili çıkarmıştı. Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için bu sayı yeterli gelmemekteydi. Bunun için ortağı olan SHP'nin oylarına ihtiyaç vardı. Parçalı bir yapıya sahip olan mecliste ANAP 115, DYP 178, SHP 54, RP 40, CHP 21, HEP 16, MHP 13, BBP 7, DSP 3 MP 2 üye bulundururken 16'da bağımsız Milletvekili bulunmaktaydı. 1993'te Meclis 400 üyeden oluşmaktaydı. 1982 Anayasasına göre seçilme yeterli sayısı 226 idi. Seçim günü yaklaşırken aday olma veya gösterme süresi dolduğunda, DYP'den Süleyman Demirel, ANAP'tan Kamran İnan, RP'den Lütfi Doğan ve CHP'den İsmail Cem aday oldukları görüldü. 8 Mayıs 1993 günü yapılan ilk oylamada Demirel 234, Kamran İnan 95, Lütfi Doğan 46 ve İsmail Cem 25 oy aldı. mecliste 115 millet vekili olan ANAP, kendi adayı olan Kamran İnan'a tam destek olmadı. Bunun sonucunda da İnan 95 oyda kaldı. Birinci turda 16 oy boş çıkarken 3 oy da geçersiz sayıldı. 12 Martta ikinci tur için parlamento toplandı. Bu turda seçilme için yeterli oy alınamazken favori Demirel oylarını bir oy artırarak 235'e çıkartmaktaydı. Üçüncü tur 16 Mayıs 1993 tarihinde yapıldı. Bu turda Anayasaya göre salt çoğunluk yani 226 sayısı gerekmektedir, yapılan oylama sonucunda 244 sayısını alan Süleyman Demirel 9. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya köşkünün yolunu tutmaktaydı. Birinci turda 95 oy alan Kamran İnan oylarını bir kayıp, 94'te tutmayı başarıyor ancak bu sayı seçilmesi için yeterli olmamaktaydı. Lütfi Doğan oylarını 47'e çıkarırken İsmail Cem 27 sayısına ulaşmaktaydı. Seçimlerde MHP ve SHP Demirel'i desteklemişti. ANAP kendi adayına tam destek vermeyerek bir bakıma Demirel gibi büyük bir muhalif güçten siyaset alanını temizlemek istemişti.

Konumu gereği tarafsız olması gereken Süleyman Demirel daha ilk günlerde siyasetten uzak kalmayacağını göstermişti. Çankaya'da ilk günlerinde kendisine yöneltilen bir soru üzerine "Politikanın nesini geride bırakmışım" [Mangırcı,tarihsiz:202] cevabını vermesi ve bu çizgi üzerine 7 yıl boyunca görevini yürütmesi sonucunda çok partili dönemde gündelik siyasete en fazla etki eden Cumhurbaşkanı unvanını almaktaydı. Bunu da partisi DYP üzerinden yapmaya çalıştı. Süleyman Demirel'den sonra parti genel başkanlığı görevini gelen Tansu Çiller'in partiye sahip olması, Demirel Taraftarlarının 28 Şubat krizi esnasında partiden istifa edip DTP kurması sonrasında

Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümü sonucunda DYP ve SHP'nin desteğiyle Cumhurbaşkanı seçildi. 2000'de görev süresini tamamlayarak emekli oldu

mümkün olabilmiştir. Partiyi ele geçiremeyen Demirel'in arkadaşları çözümü partiden ayrılmakta bulmuşlar ve 7 ocak 1997 günü Demokrat Türkiye partisini kumuşlardır. Başbakanlığı sırasında Cumhurbaşkanlığı kurumunun yetkilerinin genişliğinden, kurumun sistemi tıkadığından şikayet eden Demirel, görevi esnasında sistemin en asıl unsuru gibi davranmıştı. Parlamento yada Bakanlar kurulu, Cumhurbaşkanı'nın gölgesi altında çalışmalarını sürdürmüştü.

Görevi sırasında Özal'ı en çok eleştiren, Cumhurbaşkanlığının görev ve yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğini ve bunun parlamenter sistemin yapısına uygun olmadığı iddiasındaki Demirel, Devlet Başkanı kurumun güçlendirilmesi yada Başkanlık Sistemine geçilmesi taraftarı haline gelmiştir. 54 TC. hükümeti dışındaki dönemlerde sistemin en etkin konumundaki kişi Demirel'dir. İç politikadan dış politikaya kadar bütün konularda siyasetin içinde bulunmuştu. Başkanlık sistemine yakın bir devlet başkanı örneğini yaşamıştır.

3.3.4.Ahmet Necdet Sezer²⁰

Türkiye yeni Cumhurbaşkanı seçmek için 18 nisan gününü beklerken, her seçim arifesinde olduğu gibi kulislere pazarlıklar yapılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gizli veya aleni bir kişi ordunun adayı olarak öne çıkmaktadır. Genellikle bu kişi dönemin genelkurmay başkanı olur. Onuncu cumhurbaşkanı için yapılan seçimler sırasında genelkurmay başkanlığı görevini Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu yürütmekteydi. Bu dönemde basına hakim olan hava genelkurmay başkanının aday olmayacağı yönündeydi. Daha sonraları 2002 ağustos ayına kadar görevini sürdürecektir.

²⁰ Türkiye'nin onuncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer 13 eylül 1941 günü Afyon şehrinde dünyaya geldi. 1958 yılında Afyon lisesinden mezun olan Sezer, 1962 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Askerlik görevini yedek subay olarak Kara Harp Okulu'nda yapan Sezer, Dicle Yerköy ve Yargıtay tetkik hakimliği görevlerinde bulundu. 1977-1978 yıllarında medeni hukuk anabilim dalında Ankara Hukuk Fakültesinde yüksek lisans eğitimi yaptı. 7 mart 1983 günü Yargıtay üyeliğine seçildi. 12 Eylül darbesinin akabinde 27 eylül 1983 günü zamanın Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçildi. Refah partisinin kapatılma sürecinde Anayasa Mahkemesi başkanı görevinde bulundu.

28 şubat sürecinde genelkurmay ikinci başkanlığı görevini yürüten orgeneral Çevik Bir'in aday olabileceğini kamu oyuna açıklaması beraberinde bir çok tartışmayı getirdi. Kamuoyunda tartışılan bir kimliğe sahip olan Çevik paşa süreç içerisinde aday olmaktan vazgeçti. Genelkurmay eski başkanlarından Necip Torumtay, Doğan Güreş ve Genelkurmay ikinci eski başkanlarından Çevik Bir'in adı Onuncu Cumhurbaşkanı seçimleri arifesinde ön plana çıkan diğer eski subaylardır.

28 şubatın ardından beklenen ordunun aday göstermesiydi. Ancak beklenen olmadı; 14 nisan 2000 günü Milliyet gazetesinde çıkan habere göre Genelkurmay başkanı Kıvrıkoğlu Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgilenmediklerini ifade etti.(Milliyet, 14 Nisan 2000) Bu haber üzerine Genelkurmay başkanlığı yazılı açıklama yaparak seçimlerle direk olarak ilgilenmediklerini ifade ettiler. Bununla birlikte ülke yönetimi ilgilendiren her hususta kanaatleri olduğunun altını çizdiler.²¹

Uzun yıllar siyasetin ana iki kolunun liderliğini yapan, zaman zaman izlemiş oldukları uzlaşmaz politika nedeniyle ciddi eleştiriler alan iki lider, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Başbakan Bülent Ecevit seçimler öncesinde, Cumhurbaşkanlığı seçimine çerçeve açacak bir yasa tasarısının etrafında birleştiler. Cumhurbaşkanlığı görevinde son günlerini geçiren Demirel, görev süresinin uzatılabilmesi için gerekli olan anayasa değişikliğiyle ilgili tasarıyı destekledi. 101. Maddenin değiştirilmesi 9. Cumhurbaşkanı Demirel'in görevinin uzatılması anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte meclisteki siyasi partilerin oluşturmuş olduğu yapı maddenin değiştirilmesi için gerekli oyu sağlamamaktaydı. Bu dönemde Fazilet Partisi için Yargıtay Cumhuriyet Savcısı tarafından kapatılma istemiyle Anayasa mahkemesinde açılmıştı. Anayasa değişikliği için gerekli ortamın olmamasını Fazilet Partisi kurmayları, kapatma davasında kullanmak istediler. Başka bir ifadeyle 69. Maddenin değiştirilmesi ve parti kapatmalarının zorlaştırılması karşılığında Fazilet Partisi destek verebileceklerini ifade ettiler. Kapatılan Refah Partisinin son Genel Başkanı Erbakan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi eski başkanı Erdoğan, YDP eski genel başkanı Hasan Celal Güzel'in de aralarında bulunduğu bir çok siyasetçi, gazeteci ve bilim adamının cezalandırıldığı

²¹ "Silahlı kuvvetler, Anayasa ve kanunlarımızın çerçevesinde, ülkenin yüksek menfaatleri ve geleceğini ilgilendiren konularla yakından ilgilenmekte, gelişmeleri değerlendirmekte; görüş ve önerilerini, yasal zeminlerde ve doğrudan ilgili kişi ve makamlara ifade etmektedir. Bu kapsamda gündemde bulunan

TCK'nun 312. Maddesinin kaldırılması aynı dönemde tartışıldı. Bunların yanında milletvekillerinin emeklilik durumlarını düzenleyen ve kamuoyu tarafından "kıyak emeklilik" olarak adlandırılan 82. Maddeyle ilgili yasa değişikliği tasarısı tabiri caizse pazarlık konusu oldu. 312. Maddenin kaldırılması yada değiştirilmesine MHP yönetimi çekince koyunca ve bununla ilgili değişikliği desteklemeyince, 312. Maddeyle ilgili değişiklik önerisi rafa kaldırıldı. 312. Maddenin değişikliği yada kaldırılması noktasında MHP genel başkanı Devlet Bahçeli'nin açıklamış olduğu gerekçe, maddenin TCK'nun bütünlüğünü sağladığı noktasındaydı. Bahçeli'ye göre, „312. Madde demokratikleşme ve Avrupa Birliğine girmenin ön şartı değildir“ [Radikal, 22 Mart 2000]. Bu gerekçeye dayanarak MHP 312. Maddenin kaldırılmaması gerektiği istemişti.

312. madde üzerinde tartışmaların fazlalaşması ve tartışmaları üzerinde toplumsal konsensüsün oluşmaması nedeniyle kaldırılması yada değiştirilmesi bir başka zamana kalırken gözler Anayasa değişikliği için 29 Mart 2000 günü yapılacak TBMM genel kuruluna çevrildi. Anayasanın 69, 86 ve 101. maddelerin değiştirilmesinin oylanacağı toplantıdan onay yönünde bir karar çıkması bir bakıma 9. Cumhurbaşkanının görev süresinin uzatılması anlamına gelmekteydi.²² Anayasanın 69. maddesinin 7. Fıkrasında „temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.“ denilmektedir. Bu düzenleme Fazilet Partisinin kapatılan Refah Partisinin devamı olmakla suçlanması nedeniyle ana muhalefet partisi açısından büyük önem arz etmekteydi. Ana muhalefet partisi bir bakıma bu maddenin değiştirilmesini Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde koz olarak kullandı. 69. maddenin 7. fıkrasının değiştirilmesi için yapılan oylamada 523 milletvekili katılırken, 260 kabul, 238 ret oy, 10 oy ise çekimser çıkmıştı. (Zaman, 30 Mart 2000) Kamuoyu tarafından "kıyak emeklilik" olarak tanımlanan 86. maddenin değiştirilmesiyle ilgili teklif 256 kabul oyu ile en yüksek oyu aldı. 86. Maddenin onaylanmasına 494 milletvekili katılırken, oylamadan 207 ret oy, 9 çekimser oy çıkmıştı. Bunların yanında 7 oy boş, 6 oy ise geçersiz sayıldı. 101. maddenin üçüncü fıkrasına göre "Bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez." Görev süresi 18 Mayıs

Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili olarak, Silahlı kuvvetlerin bu konuda hiçbir fikrinin veya değerlendirmesinin olmaması düşünülemez" (Hürriyet, 15 Nisan 2000)

²² Türk siyasetinde 1980 sonrası özellikle 1987 seçimlerinden sonra Turgut Özal-Süleyman Demirel çekişmesi yaşandı. İki lider arasındaki mücadele Türkiye'de siyasetin yönünü belirlemiştir. 10. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Turgut Özal'ın ölümü üzerinden 7 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, bu mücadelenin seçimlerde etkin olduğu söylenebilir. Çünkü yukarıda ifade ettiğimiz siyasal çekişme nedeniyle Anavatan Partisi seçimlerde Demirel seçeneğine her platformda muhalefet etmişti.

2000 günü itibariyle sona erecek olan 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev süresinin uzatılması için 101. maddenin değiştirilmesi gerekmektedir. "5 +5" formülü olarak düzenlenen yeni taslağa göre bir kimse iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilmekte ve görev süresi ise 5 yıl olarak düzenlenmekteydi. Bu maddeyle ilgili taslak 253 kabul oy, 236 ret oyu aldı. 17 oy boş çıkarken 4 oy ise geçersiz sayıldı [Zaman, 30 Mart 2000]. Bu durum taslağın kabul edilmediği anlamına gelmekteydi. Referandum için bile gereken oyun alınamaması taslağı hazırlayan hükümet için soğuk duş etkisi yaptı. Başbakan Ecevit'in sonuçlar üzerine sorulan bir soruya; "Her şeyi düşüneceğim" cevabını vermesi ilk anlarda hükümet krizi çıkacağı şeklinde yorumlandı [Bila, Milliyet: 30 Mart 2000]. Paketin oylanmasına 466 milletvekili katılırken 261 kabul, 184 ret, 3 çekimser ve 5 oyda geçersiz çıkmıştı [Hürriyet, 30 Mart 2000]. Birinci tur sonuca direkt olarak etki yapmamakla birlikte durumu göstermesi açısından önem arz etmekteydi. Tasarının beklenenin çok altında oy alması nedeniyle Ecevit milletvekillerini iki adım ötelerini görmemekle suçladı. Millet vekillerinin cevabı ise, "parlamentoyu iki adım geride veya 10 adım ileride görmek mümkün değil." şeklinde oldu [Milliyet, 31 Mart 2000]. 29 martta yapılan oylamada beklenenin çok altında oy çıkması sonucunda hükümet krizi çıkması beklendi. 5 nisan günü yapılacak ikinci tura kadar Ankara'da kriz beklenmiyordu. Başbakan Ecevit hükümet ile ilgili vereceği kararını Hindistan'a yapacağı dış gezi sırasında düşünecekti. Hindistan dönüşü ise ikinci tur yapılacağı için Ecevit'in hükümet tehdidi blöf dışında bir şey ifade etmemekteydi. 5 Nisan'da yapılan ikinci tura kadar Ankara en çok hangi partiden kayıp olduğunu tartıştı.

Cumhurbaşkanının görev süresinin uzatılamayacağı anlaşılnca, Parlamento içinde ve dışından aday adayları çıkmaya başladı. Parlamento içinden adları en fazla zikredilenler, DSP'den İsmail Cem, Hüsamettin Özkan, Mail Büyükerman, Ertuğrul Kumcuoğlu, Prof Şakir Akça, MHP'den Murat Sökmenoğlu, Sadi Somuncuoğlu, Tunca Toskay, Sabahattin Çakmakoglu, ANAP'tan Mesut Yılmaz, Yıldırım Akbulut, Yılmaz Karakoyunlu, Ertuğrul Yalçınbayır, FP'den Nevzat Yalçıntaş, Vecdi Gönül ve DYP'den Doğan Güreş gibi isimlerdi. Parlamento dışından ise aday adayları olarak isimleri geçenler, Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer, Yargıtay başkanı Sami Selçuk, Dışişleri eski Bakanlarından İlter Türkmen, Prof Mehmet Haberal, Prof Kamil Turan, Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ, Emekli Orgeneral Necip Torumtay, Hikmet Çetin ve Emekli Orgeneral Çevik Bir gibi isimlerdi [Ilıcak Nazlı, Yeni Şafak: 20 Nisan

2000; Ergin Sedat, Hürriyet, 21 Nisan 2000; Bayramoğlu Ali, Yeni Binyıl, 25 Nisan 2000].

27 nisan 2000 günü TBMM tarihi günlerinden birini yaşadı. Türkiye 10. Cumhurbaşkanının seçileceği Meclise gözlerini çevirmiş gelişmeleri takip etmekteydi. Seçimlere 530 Milletvekili iştirak ederken, adaylardan, Ahmet Necdet Sezer 281 oy alarak en yakın rakibi, Fazilet partisinden Nevzat Yalçıntaş'tan 220 oy fazla almaktaydı. Yalçıntaş'ı sırasıyla MHP'den 58 oy ile Sadi Somuncuoğlu, 56 oy ile ANAP'tan Meclis Başkanı Yıldırım Akbulut, 35 oy ile DYP'den Doğan Güreş, 10 oy ile ANAP'tan Ahmet İyimaya, 7 oy ile DYP'den Rasim Zaimoğlu, 5 oy ile ANAP'tan Agah Oktay Güner, 4 oy ile DSP'den Oğuz Aygün ve son olarak yine DSP'den 3 oy ile Mail Büyükerman takip etmekteydi. Birinci turda 2 oy boş çıkarken 8 ise geçersiz sayıldı [Dünya, 2 Mayıs 2000].

Birinci turda seçilme yeter sayısı olan 367 oy bulunamayınca 1 mayıs 2000 günü ikinci tur oylamalarına geçildi. Anayasanın 102 maddesinin üçüncü fıkrasına göre ilk iki turda üye tam sayısının 2/3 yeterli sayılacağından ikinci turda 367 oy alan kişi Cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktı. Yapılan seçimler sonucunda birici turun birincisi oylarını 33 oy artırarak 314 oya ulaşmıştı. Seçime katılan Milletvekili sayısı birinci tura göre iki kişi artarak 532 rakamını buldu.

İkinci turda Nevzat Yalçıntaş 66 oy, Sadi Somuncuoğlu 32 oy, Yıldırım Akbulut 88 oy, Doğan Güreş 22 oy, Rasim Zaimoğlu 3 oy ve Mail Büyükerman 2 oy almayı başarmışlardı. İkinci turda 3 oy boş çıkarken 2 oyda geçersiz sayıldı.(Cumhuriyet, 2 Mayıs 2000) Birinci turda umduğunu bulamayan adaylardan Ahmet İyimaya, Agah Oktay Güner ve Oğuz Aygün çekildiler. İlk iki turda Cumhurbaşkanı seçilemeyince gözler 5 Mayısta yapılacak üçüncü tura çevrildi. 102 maddenin üçüncü fıkrasına göre, üçüncü turda üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlamak şartı aranmaktaydı. Bir başka ifadeyle üçüncü turda 276 oy alabilen Cumhurbaşkanı seçilecekti. Eğer üçüncü turda da Cumhurbaşkanının seçilememesi durumu söz konusu olursa, üçüncü turda en çok oyu almış iki kişi dördüncü tura kalacak, dördüncü turda iki adaydan herhangi biriside salt çoğunluğu sağlayamazsa TBMM seçimleri yenilenir.

Bu şartlar altında yapılan seçimlerin üçüncü turunda Ahmet Necdet Sezer oylamaya katılan 533 milletvekilinin 330'nun oyunu alarak Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Cumhurbaşkanı seçildi. Sezer'i 113 milletvekilinin oyununu alan FP'den Nevzat Yalçıntaş, 43 oy ile MHP'den Sadi Somuncuoğlu, 24 oy ile DYP'den Rasim Zaimoğlu ve 8 oy ile DSP'den istifa edip seçimlere bağımsız milletvekili sıfatıyla katılan Mail Büyükkerman izledi. Seçimlerin üçüncü turunda 8 oy boş çıkarken 8 oy ise geçersiz sayıldı [Zaman, 6 Mayıs 2000]. İkinci turun sonunda Doğan Güreş ve başlangıçta favori olarak görülenlerden Meclis Başkanı Yıldırım Akbulut yarıştan çekildiklerini açıkladılar.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri esnasında iktidar partilerinin, seçimlerin krize dönüşmemesi için büyük gayret göstermeleri önceki seçimlerin sorunlu bir şekilde geçmiş olması nedeniyle ortak aday gösterme yoluna gidilerek muhalefet ve iktidarın kendi partilerinden çıkan adaylara destek vermemesi hatta adayları engellemek için mücadele vermesi, adayların çekilmeleri için baskı gösterilmesi, seçimleri problemsiz atlatmak içindi. Türkiye'nin onuncu Cumhurbaşkanı seçmek için iktidar ve muhalefet partilerinin meclis dışından birisi üzerinde anlaşarak, Anayasa mahkemesi başkanı Ahmet Necdet Sezer'i aday göstermişlerdir. Siyasal tarihte bir ilki oluşturan bu olay, beklenen sonucu vermemiş Sezer ancak üçüncü turda seçilmiştir.

Seçimlerdeki bir diğer ilk, Cumhurbaşkanlığı için bir kadının aday olmasıydı. DSP Amasya milletvekili Gönül Saray Alphan ilk kadın Cumhurbaşkanı adayydı. 1934'e kadar kadınların seçme ve seçilme hakları bulunmamaktaydı. 1934 yılında medeni kanunda yapılan değişikliklerle kadınlara bu yol açılmış oldu. 2000 yılına gelinceye kadar hiçbir kadın Cumhurbaşkanlığına aday olmadı. İlk iki Cumhurbaşkanı muhalefetin meşru olmadığı bir ortamda seçilmiş olduğu için zaten kadınların aday olması söz konusu olamazdı. 60-90 döneminde ise Cumhurbaşkanlığı adeta genelkurmay başkanlarının doğal görev yerleriydi. Bu yüzden kadınların genelkurmay başkanı olmaları söz konusu olmadığı gibi Cumhurbaşkanı olmaları da söz konusu değildi. 7 Cumhurbaşkanı darbeyi yapan kadronun lideri olduğu için Cumhurbaşkanlığı onun doğal hakkı olarak kabul edilmisti. Evren paşanın seçilmesine ve seçim yöntemine gerek basın gerekse siyasiler ciddi bir tepki göstermedi. Bunda sıkıyönetim ve 12 Eylül ara döneminin devam etmekte olması neden olmuştur. Özal ve Demirel'in seçilmeleri

parlamentodaki partilerini desteği sonunda söz konusu olmuştur. 10. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir kadının aday olması Türk demokrasisi için olumlu bir gelişme sayılsa da partisinden ve Sezer'in Cumhurbaşkanı seçilmesini sağlayan çevrelerin baskısı sonucunda seçimlere giremeden çekilmesi de aynı ölçüde olumsuzluk örneğiydi. Seçim sürecinde adaylıktan çekilmesinin nedeni DSP'nin grup kararına uymasıydı. Grup kararına uymayan Eskişehir milletvekili Mail Büyükerman partisinden istifa etti.

Halen görevinin başında olan Sezer, Cumhurbaşkanı olmadan önce Anayasanın kuruma verdiği yetkilere karşı olduğu biliniyordu. Göreve geldiğinde yaptığı ilk konuşmada, [Ülke bütünlüğünü korumak ve pekiştirmenin, bütünlüğünü korumak ve pekiştirmenin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ile laiklik ilkesinin gereği, kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya karıştırılmamasını sağlamanın en temel görevi olacağını" belirten [<http://www.belgenet.com/secim/cs2000.html>] Sezer Anayasa Mahkemesi Başkanı sıfatıyla yaptığı konuşmalarda, kurumla ilgili Anayasal değişikliklerin zorunluluğundan bahsediyordu. Ancak görev başındaki Sezer, bu yetkileri sonuna kadar kullanmakta sakınca görmeyecek, hükümetlerle ters düşmekte sakınca görmeyecekti. Siyasetin içinden gelmemekle birlikte, siyasi kararlarda etkin olan ve birçok dosyayı imzalamayan, veto eden, bakanların yada hükümet üyesinin belirlenmesinde etkin olan Sezer'in Cumhurbaşkanlığı, Demirel ve Özal örneklerine yakın bir uygulamadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Cumhurbaşkanlığı seçimleri her zaman ülkenin siyasetinin yönünü belirlemiştir. Cumhurbaşkanının devlet başkanı gibi görevlerle desteklenmesi, tek başına yapmış olduğu işlemlerden sorumlu tutulamaması, vatana ihanet dışında hiçbir şeyle suçlanamaması bir bakıma cumhurbaşkanlığını başkanlık sistemindeki başkan sıfatına yakınlaştırmıştır. Klasik Parlamenter Sistemlerde Devlet Başkanları klasik yetkiyle donatılırken, 1982 Anayasasının öngördüğü sistem, parlamenter sistemden uzağa düşmektedir.

Başkanlık sistemlerinde yasama ve yürütme kuvvetleri, halk tarafından belirli bir süre için seçilmektedir. Normal şartlarda bu süre sonuna kadar devam etmektedir. Başka bir ifadeyle, Yasama organı yürütmeden, yürütme erki yasamadan sert ve net bir biçimde ayrılır. Sistemde, kurumların karşılıklı olarak birbirlerine karşı sorumluluğu yoktur. Başkan ve Meclisin karşılıklı fesh yetkisi bulunmaması, hükümet istikrarını garanti etmektedir. Parlamenter sistemlerde ise, yasama ve yürütme organları birbirlerinin varlığına son verebilir. Yürütme, anayasanın devlet başkanına tanıdığı parlamento seçimlerini yenileme yetkisini kullanırken, Meclis, gensoru yoluyla yürütmenin düşürülmesine neden olabilir. Başka bir ifadeyle, sağlam bir parlamento desteğine sahip olmayan hükümet, yasama organı tarafından düşürülebilir. Yarı başkanlık sistemlerinde ise, parlamentonun gensoru yetkisi yanında, Cumhurbaşkanlarının da meclisi fesh etme yetkisi bulunur. Bu durumda hükümetin sağlam bir parlamento desteğine ihtiyacı olmasını yanında, hükümet Cumhurbaşkanının desteğine de dayanır. Bu durum Alman Weimar Cumhuriyetinde istikrarsız hükümetlere ve Hitler'i iktidara taşıyan sistemin çökmesine yol açmıştı.

İlk Cumhurbaşkanları, Atatürk ve İnönü, 1924 Anayasasının ön görmemesine karşın, bir bakıma devletin yönetimini tek elde toplamışlardı. Başka bir ifadeyle Anayasal sistemde kuvvetler ayrılığı öngörülmüşse de yetkiler tek elde toplanmıştır. Uygulamada, Cumhurbaşkanı milletvekillerinin belirlenmesinden savaşa girilip girilmeyeceği noktasına kadar tek sorumludur. Bu nedenle ilk iki Cumhurbaşkanı, hükümete göre daha aktiftir. Bu durum, sistemi anayasal olarak Klasik Parlamentarizme uygulamada ise, Fransız sistemindeki Yarı-Başkanlığa götürür. 1961 Anayasası döneminde, Türkiye üç asker kökenli Cumhurbaşkanı seçmiştir. Siyasa şartlar, seçim sisteminden

kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle, siyasal partiler kendi adayları yerine dışardan, askeriyeden Cumhurbaşkanı seçti. Darbelerin akabinde yapılan seçimlerde Çankaya'ya devamlı bir asker çıktı. 1982 Anayasası döneminde, Anayasanın kabulüyle Cumhurbaşkanı seçilmiş olduğundan, Evren'in Çankaya yolculuğu seçim olarak adlandırılmaz. Yada halk oylaması olarak, Türkiye'nin ilk halk oylaması ile gelen Cumhurbaşkanı olarak görülebilir. 1989 yılında başkanı olduğu Anavatan partisinin oyları ile Cumhurbaşkanı olan Özal, görev süresi esnasında ölerək, görev sürecinde ölen ilk ve tek Cumhurbaşkanı oldu. 1964 yılından beri siyasetin içinde olan Demirel ve akabinde Anayasa Mahkemesi Başkanı Olan Sezer Cumhurbaşkanı oldu.

Türkiye uzun zamandır hükümet sistemini tartışmaktadır. 10 yıllık koalisyon hükümetleri, Devlet Başkanı-Bakanlar Kurulu çekişmesi, bu çekişmenin yarattığı siyasal ve ekonomik krizler, bu tartışmayı anlamlandırmaktadır. Türkiye'ye klasik Parlamenter sistemlerde ki örgütlenme biçiminin daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Tek kişilik yönetim geleneğinden gelen Türk Devleti, Başkanlık sistemine benzer bir örgütlenme ile "diktatörlük" gibi problemler yaşayacaktır. Çalışmada ortaya konulduğu gibi, Türkiye, 1961 Anayasası sistemine benzer bir hükümet biçimi benimsemelidir. Mevcut sistem sorun çözme makamından çok sorun üretme makamı olarak işlev görmektedir. İstikrarlı hükümet, krizlere neden olmayan Cumhurbaşkanlığı kurumu için yeni sistem arayışları yerine, Anayasal değişiklikler ve yeni kurumlar sorunu çözecektir. Demokrasi hükümet sistemlerinden çok demokratik toplumların sonucudur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AHMAD, Feroz**, Demokrasi Sürecinde Türkiye, 2. Baskı, Hill Yayınları, İstanbul-1996
- AKANDERE, Osman**, Milli Şef Dönemi, İz Yayınları, İstanbul-1997
- ANGERMAN, Erich**, Die Vereinigten Staaten von Amerika seit 1917, Dtv Wissenschaft, München-1996
- ARCAYÜREK Arcayürek.**, Cüneyt; Demokrasinin İlk Yılları 1957-1951, 2: Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara-1985
- ARCAYÜREK, Cüneyt**, Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara-1985
- ARCAYÜREK, Cüneyt**, Çankaya'ya Giden Yol, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara-1985
- ARCAYÜREK, Cüneyt**, Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara-1985
- ARCAYÜREK, Cüneyt**, Demokrasiye Dur 1980, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara- 1990
- ATAY, Falih. Rıfki**, Çankaya, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul-1969
- AYDEMİR, Şevket Süreyya**, Tek Adam, 10, Baskı, II. Cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul-1986
- AYDEMİR, Şevket. Süreyya**, Tek Adam, 9. Baskı, III. Cilt, Remzi, Kitapevi, İstanbul-1985
- BAL, Bülent**, İstikrarsız Başkanlık Sistemine Karşı Başkanlık Sistemi, Der Yayınları, İstanbul-2001
- BATUR, Muhsin**, Anılar ve Görüşler, 3. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul-1985
- BERKES, Niyazi**, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, İstanbul-1973
- CEBESÖY, Ali. Fuat**, Siyasi Hatıralarım I, Vatan Neşriyatı, İstanbul-1957
- CEBESÖY, Ali. Fuat**, Siyasi Hatıralarım II, Vatan Neşriyatı, İstanbul-1960
- CEMAL, Hasan**, Demokrasi Korkusu, Bilgi yayınevi, İstanbul-1986
- ÇAKAN, Seçil**, II. Meclis, Çağdaş Yayınları, İstanbul-1999
- ÇAM, Esat**, Devlet Sistemleri, İ.Ü İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1976
- ÇAVDAR, Tefik**, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, C: 2, İmge Kitapevi, Ankara-1996
- ÇAVUŞOĞLU, Naz**, Anayasa Notları, Beta Yayıncılık, İstanbul-1997

- DEMİR,Ömer, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, 3 Baskı, Vadi Yay.,**
Ankara-1997
- DEMİREL, Ahmet, 1. Meclis'te Muhalefet (2. Grup), İletişim Yayınları,**
İstanbul-1994
- DEMİREL, Süleyman, Anayasa ve Devlet İdaresi, Yeni Asya Yayınları,**
İstanbul-1977
- DOĞAN, Mehmet, Darbeler Müdahaleler ve Siyasi Sistem, 3.Baskı, İz Yay.**
İstanbul-1997
- DURAN, Lütfü, Türk Yönetiminde Karmaşa, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul-1988**
- ERGİN, Feridun, Kemal Atatürk, Gür-Ay Matbaası, İstanbul-1984**
- ERKANLI, Orhan, Anılar... Sorunlar... Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul-1972**
- ERDOĞAN, Mustafa, Anayasa ve Özgürlük, Yetkin Yayınları, Ankara-2002**
- ERDOĞAN, Mustafa, Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset, 2. Baskı, Liberte**
Yayınları, Ankara-1999
- EROĞUL, Cem, Çağdaş Devlet Düzenleri, İmaj Yayıncılık, Ankara-2001**
- EROĞUL, Cem, Demokrat Parti, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara-1998**
- GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınları, Bursa-2000**
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Suna KİLİ, Türk Anayasa Metinleri, Ajans-Türk Matbaası,**
Ankara-1957
- GÜNEŞ, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce yapısı 1920-1923, Türkiye İş Bankası**
Yayınları, Ankara-1997
- GÜNGÖR, Celalettin, 27 Mayıs ve Partileşme Sorunu, Nural Matbaası, Ankara-1992**
- HEPER, Metin, Modernleşme ve Bürokrasi, Sosyal Bilimler Derneği Yay.,**
Ankara-1973
- İBA, Şaban, Ordu Devlet Siyaset, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul-1998**
- İNAN, Afet, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu**
Basımevi, Ankara-1991
- KABAOĞLU, İbrahim, Anayasa ve Toplum, İmge Kitapevi, İstanbul-2000**
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, Demokrat Parti Dönemi, Birey Yayıncılık,**
İstanbul-1988
- KALAYCIOĞLU, Ersin, "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", Der, Ersin**

- KANDEMİR, Feridun**, Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul-1965
- KARABEKİR, Kazım**, Paşaların Kavgası, 4. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul-1995
- KARATEPE, Şükrü**, Darbeler Anayasalar ve Modernleşme, 2. baskı, İz Yay., İstanbul-1997
- KARATEPE, Şükrü**, Tek Parti Dönemi, İz Yayınları, İstanbul-1997
- KARPAT, Kemal**, Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yayıncılık, İstanbul-1996
- KAYALI, Kurtuluş**, Ordu ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul-1994
- KİLİ, Suna**, Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul-1976
- KİLİ, Suna**, Türk Anayasaları, Tekin Yayınevi, 1982-İstanbul
- KOÇAK, Cemil**, Türkiye’de Milli Şef Dönemi, Cilt:1-2, İletişim Yayınları, İstanbul-1996
- KONGAR, Emre**, 12 Eylül Kültürü, 2. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul-1993
- KONGAR, Emre**, İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Cem Yayınevi, İstanbul-1976
- KURTUL, Altuğ**, Demokrasinin Yaralı Yılları, Tekin Yayıncılık, İstanbul-1993
- KUZU, Burhan**, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, Filiz Kitapevi, İstanbul-1997
- LEWIS, Bernard**, Modern Türkiye’nin Doğuşu, 2 .Baskı, Çeviren Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1998
- MAHLER, S. Gregory**, Comparative Politics, 4. Edition., Prentice Hall, New Jersey-2003
- MANGIRCI, Y. Faruk**, Çankaya Savaşları, Ankara-1999
- MUMCU, Ahmet, Mülkerrem SU**, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük, 8. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1988
- NADİ, Nadir**, Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar:1950-1960, Çağdaş Yay., İstanbul-1961
- OKYAR Osman ve Mehmet SEYİTDANLIOĞLU**, Fethi Okyar’ın Anıları, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara-1997
- ÖRGÜN, Faruk**, Başkanlık Sistemi, Bilge Yayınları, İstanbul-1999
- ÖRS, Birsen**, Türkiye’de Askeri Müdahaleler, Der Yayınları, İstanbul-1996

- ÖZ, Esat**, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara-1992
- ÖZBUDUN, Ergun**, Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı, Bilgi Yayınevi, Ankara-1993
- ÖZBUDUN, Ergun**, Türk Anayasa Hukuku, 5. Baskı., Yetkin Yayınevi, Ankara-1998
- ÖZBUDUN, Ergun**, Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma, AÜHF Yayınları, Ankara-1975
- ÖZDAĞ, Ümit**, Ordu-Siyaset İlişkisi, Gündoğan Yayınları, Ankara-1991
- ÖZDEMİR, Hikmet**, Devlet Krizi, İz Yayınları, İstanbul-1989
- ÖZDEMİR, Hikmet**, Ordunun Olağandışı Rolü, İz Yayıncılık, İstanbul-1994
- ÖZDEMİR, Hikmet**, Rejim ve Asker, Afa yayıncılık, İstanbul-1989
- ÖZDEMİR, Hikmet**, Türkiye Cumhuriyeti, İz Yayınları, İstanbul-1995
- ÖZTÜRK, Metin**, Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları, Ankara-1993
- PARLA, Taha**, Türkiye’de Resmi Kültürünün Resmi Kaynakları, C: 1, İletişim Yayınları, İstanbul-1991
- PARLA, Taha**, Türkiye’de Anayasalar, İletişim Yayınları, İstanbul-1991
- SCHUBERT, Klaus**, Das Politiklexion, Dietz Verlag, Bonn-1997
- SEVGİN, Nazmi**, Celal Bayar Diyor ki, İstanbul-1951
- SEZGİN, Ömür**, Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Birey Toplum Yayınları, Ankara-1984
- SOYAK, Hasan Rıza**, Atatürk’ten Hatıralar, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul-1973
- ŞEN, Serdar**, Silahlı Kuvvetler ve Modernizm, Sarmal Yayınevi, İstanbul-1996
- TANÖR, Bülent ve Diğerleri**, Bugünkü Türkiye 1980-1995, 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul-1997
- TANÖR, Bülent**, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 3.Baskı, Afa Yay., İstanbul-1996
- TANYOL, Cahit**, Çankaya Dramı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul-1990
- TOKER, Metin**, Not Defterinden, Milliyet Yayınları, İstanbul-1981
- TOKER, Metin**, Şeyh Sait İsyanı, Bilgi Yayınevi, İstanbul-1994
- TOKER, Metin**, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950, 3. Basım, Bilgi Yay., Ankara-1990

- TOSUN, Tanju, Gülgün Erdoğan TOSUN, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri,**
Alfa Yayıncılık, İstanbul-1999
- TUNAYA, Tarık Zafer, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2. Baskı,**
Turhan Kitapevi, Ankara-1981
- TUNAYA, Tarık Zafer, Siyasi Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul Üniversitesi**
Yayınları, İstanbul-1980
- TUNÇAY, Mete ve Diğerleri, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi,**
İstanbul-1989
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması**
1923-1931, Yurt Yayınları, Ankara-1981
- TURAN, İtler, Cumhuriyet Tarihimiz, Çağlayan Kitapevi, İstanbul-1969**
- TURHAN, Mehmet, Hükümet Sistemleri, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları,**
1993-Ankara
- ULUŞAHİN Nur, Başkanlık Sistemi, Yetkin Yayınları, Ankara-1999**
- ÜSKÜL, Zafer, Siyaset ve Asker, 2. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul-1997**
- YALMAN, Emin , Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt .4, Yenilik Yay.,**
İstanbul-1970
- YANIK, Murat, Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği,**
Alfa Yayıncılık, İstanbul-1997
- YAZICI, Serap, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi**
Yayınları, İstanbul-2002
- YAZICI, Serap, Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri, Yetkin Yay.,**
Ankara-1997
- ZÜRCHER, Erik, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, 3. baskı, İletişim Yay.,**
İstanbul-1998

Makaleler

- AKYOL, Taha, “ Yine Hukuk...”, Milliyet, 15 Mart 20000**
- ALPAY, Şahin, “Askerin Rolü”, Milliyet, 18 Nisan 2000**
- BAYKAN; Fehmi, “Demokrasi, Laiklik ve Teoraksi, (“Şeriatçılık”) Üzerine Bir**
Derkenar, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 46, Yaz 1997, ss.9-40
- BAYRAMOĞLU, Ali, “ Askerler, Siviller ve 312”, Yeni Binyıl, 23 Mart 2000**

- BAYRAMOĞLU, Ali**, “Sonunda İyi Haber”, Yeni Binyıl, 25 Nisan 2000
- BİÇEN, Hüseyin Yüksel**, “Cumhuriyet Tarihinde Olağanüstü Mahkemeler”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl 4, Sayı: 23-24 Eylül-Aralık 1998, ss.3970-3982
- BİLA, Fikret**, “Ecevit: Her Şeyi Düşüneceğim.”, Milliyet, 30 Mart 2000
- BİLGİÇ, Sadettin**, “Memleketimizde Askeri Müdahaleler”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl 4, Sayı: 23-24 Eylül-Aralık 1998, ss.1202-1208
- ÇANDAR, Cengiz**, “312...”, Sabah, 23 Mart 2000
- ERGİN, Sedat**, “Çankaya ve Strateji Savaşları”, Hürriyet 21 Nisan 2000
- GÖNÜLTAŞ, Nuh**, “12 Eylül ve 28 Şubat’ın Faydaları”, Zaman Gazetesi, 27 Mayıs 2000
- İLİCAK, Nazlı**, “Cumhurbaşkanlığı ve İsimler”, Yeni Şafak, 20 Nisan 2000
- İLİCAK, Nazlı**, “Fazilet yarışı” Yeni Şafak Gazetesi, 10 mart 2000
- KEKEÇ Ahmet**, Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Yazı Dizisi, Yeni Şafak, 4-11 Nisan 2000.
- MERT, Nuray**, “Siyaseti Savunmak”, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:59, Ocak- Şubat 2000, ss.5-9
- ÖZCAN, Ahmet**, “28 Şubat: Çözülüştün Restorasyonu”, Haftaya Bakış Dergisi, Sayı:39, 9-22 Mart 2000, ss.46-47
- ÖZHAN, Hacı Ali**, “Cumhuriyet Tarihi Boyunca Partilerimiz”, Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl:4, Sayı:23-24 Eylül-Aralık 1998, ss.1025-1039
- ÖZKAYA, Cevat**, “Cumhurbaşkanlığı Seçimi, Güçlü Bir Meclis ve Yeni Bir Anayasa İhtiyacı”, Umran Dergisi, Sayı: 86 Nisan 2000, ss. 9-12
- SELÇUK, İlhan**, “40 yıl önce.. 40 yıl sonra!..”, Cumhuriyet gazetesi, 27 mayıs 2000

Gazeteler

1. Cumhuriyet
2. Dünya
3. Hürriyet
4. Milliyet
5. Radikal
6. Sabah

7. Yeni Binyıl
8. Yeni Şafak
9. Zaman

Internet

TC Anayasa: <http://www.mfa.gov.tr/grupi/Anayasa/Anayasa.htm>

Yabancı Anayasalar: <http://www.law.house.gov/52.htm>

<http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/inonu/inonu3.htm>

<http://www.ilkadimdergisi.com/142/kapak-ali-aygun.htm>

<http://212.154.21.40/2001/02/22/yazarlar/AhmetSELIM.htm>

<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/siyaset/cankaya/icraat.asp>

<http://www.anap.org.tr/anap/genelbaskanlar/OZAL/ozalkutup.htm>

<http://www.belgenet.com/secim/cs2000.html>

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
EĞİTİM İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZGEÇMİŞ

10 Ağustos 1976 tarihinde Rize ilinin İkizdere ilçesinde doğan yazar; ilk, orta ve lise eğitimi Rize-Derepazarı ilçesinde yaptı. 1995-1996 yıllarında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesinde iktisat, 1996-2000 Sakarya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesinde Kamu Yönetimi eğitimi aldı. Halen Köln Üniversitesi'nde Politikbilim doktora programına kayıtlı olarak eğitimine devam etmektedir. 2000-2001 yıllarında Marmara Üniversitesinde İngilizce, 2002-2003 yıllarında Bonn Üniversitesinde (Almanya) Almanca dil öğrenimi gören yazar iyi derecede Almanca ve İngilizce bilmektedir.

